

УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМСТВО
ІХ, 1.

ТВОРИ
СТЕНАНА
РУДАНЬСКОГО
Том перший

Presented to the
LIBRARY of the
UNIVERSITY OF TORONTO
by
Mrs. Hlynka

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.

ІХ, 1.

TVORY
ТВОРИ

СТЕПАНА РУДАНЬСЬКОГО.

ТОМ ПЕРШИЙ.

Накладом товариства „Просьвіта“.

У ЛЬВОВІ, 1912.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

PG
3948
R78
1912
t. 1.

Друковано 5000 примірників.

Ціна оправного примірника 1 К 60 с.,
в красній оправі 2 К.

СТЕФАН РУДАНЬСКИЙ.

Стефан (Василевич) Руданський уродився в 1831-ім (?) році в Хомутинях, селі Винницького повіту на російськiм Подiлю, де отець его був сьвященником. О его житю знаємо дуже мало. Дома любив приставати з наймитами і радо слухав їх оповдань; відтак збирав пісні по селах та заводив їх сам в ноты. Науку побирав спершу в духовних школах в Каменци-подiльськiм: мабуть около року 1843. вступив до бурей, в духовній семінарії зачав в 1851-ім році писати поезіі в українській мові і на него дивили ся там як на поета. Скінчивши в 1855-ім році семінарію, не хотів висьвячувати ся на попа, але пійшов до медично-хірургічної академії в Петербурзі. Отець нерадій був тому, бо хотів видіти его попом, щоби було кому зістати ся на парафії. тим більше, що і старший брат его також не хотів попом бути. Здає ся, томў-ж отець і не дуже щедро, та й тільки в одній половині 5-літнього часу студій, спомагав его матеріально, а був незадоволений з него ще й за то, що він писав поезіі і листи до батька в українській мові. Правда, що отець і не міг дуже спомагати его, маючи більше дітей, як і нарікав в листі до него, що через видатки на спнів попав ся в великі довги. З тої причини поет на студіях бідував нераз тяжко; своє гірке положене описав в вірши »Студент«. На вакації не вертав ся до далекого дому, а ставав у когось за учителя для дітей, та й вiздив з панською родиною кудись на село під Петербургом, в Новгородську губернію. Пробовав також заробляти на жите видаванем своїх по-

езій. і в тій цілі виготовив до друку збірку їх з років 1851. до 1858. під надписом «[Нива.] Співомовки козака Вінка Руданьського. Київ 1860», «не то,» як писав в листі до брата, «для слави, а хочби для кишені, бо біда таки бідою», а другу збірку, з років 1859.—1860., хотів видати в Петербурзі, але з невідомих причин не прийшло до того.

Скінчивши студії, опустив в р. 1861. Петербург, та з зародом сухіт. Осів яко лікар в Ялті, купелевім місті в полудневім Крими. Там хотів купити собі невеличкий кучень землі, щоби побудувати хату. На ґрунтець здобув ся, але дім поставити не удало ся ему, бо був лікарем-«безсребренником». Як який убогий чоловік занедужав, він ему сейчас помагав, а грошей не брав. Панів і не долюблював, а прихилив ся до простих людей, як і сам жив і одягав ся завсїгди просто. За-тим і оженив ся з простою, зовсім неосвїченою дівчиною, від котрої мав двоє дітей. Та годі ему було бути щасливим, коли тая дружина не розуміла поета. Але в кружку приятелїв він був говірливий та співучий, співав дуже гарно, а любив іменно українські піснї, особливо стародавні. Умів і добре деклямувати, знав Шевченкового «Кобзаря» на память і бесїдуючи приводив часто то оден то другий стих. Взагалї се був чоловік вельми симпатичної вдачі і з чистою душею, котрого любили особливо бідні люде.

Нещасливе житє семейне та ненастанні заходи коло недужих похитнули его і так вже слабе здорове: відтак лїхі люде не давали ему жити супокійно. Проте в дальших роках холодна безнадійність залягла его душу: він і не жив уже, а доживав свого віку. Умер в 1873-ім році. Яко міський лікар похований був коштом міста.

Руданський був мабуть єдиний з давніших українських письменників, котрий писав тільки рідною мовою. На докори вітця з тої причини так відповідає в листі до брата: »Заказують мені мою рідню мову. Заказує батько. Але в мене був прадід і прапрадід: вони мені не заказали. Не слухає батько моєї мови, за то мене і по смерті може послухають штирнацять мільйонів моїх ідномовців... Батько може не любить своєї мови через те, що нею говорять у нас мужики. А піби-то в Московщині не говорять мужики по московській? Та і чим ми лучші від мужика? всі ми рівні і у Бога і у натури.«

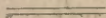
Писати зачав під впливом Шевченковим, а теми для своїх поезій брав на перший час і з польських поетів. Польські вірші та пісні він знав на пам'ять, але як прийшло йому часом те саме написати по польски, то робив помилки. Гісторики літератури і критики згідно уважають Руданського за найбільший поетичний талант в українському письменстві ХІХ-ого віка обік Шевченка і висказують жаль, що через лхкі обставини життя величезна частка того таланту розтратила ся і не доспіла. Найпопулярнішим став він через свої »Приказки«, се-б то короткі гумористичні анекдоти і оповідання, взяті з уст українського народу і переказані віршами з »незвичайною простотою, влучністю і грацією« (тільки-ж межі ними подибує ся декуди й віршована проза); ще вище треба ставити декотрі ліричні его поезії, повні то любови до батьківщини, то розпучливого смутку, то також твердої непохитности і надії. Найслабші суть его гісторичні співи і декотрі з найперних оповідок.

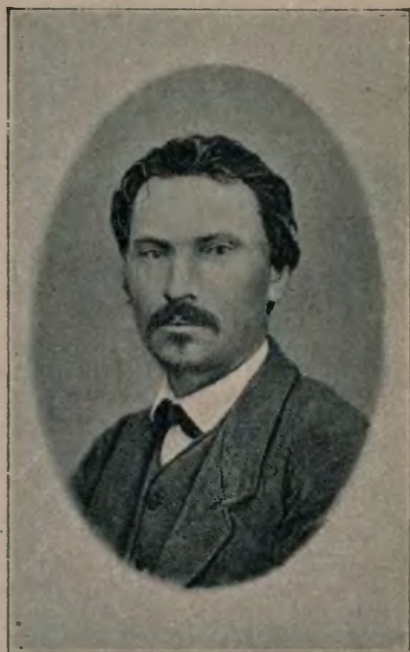
Хотя за короткого свого життя і при своїм

слабим здоровлю написав не так то мало, він не мав навіть того вдоволення, щоби видіти свої поезії друкованими. Тільки петербурский місячник «Основа» помістив в 1861. році шість єго віршів, та ще появили ся дрібні уривки з «байок сьвітових», а львівська часопись «Правда» подала в 1872. році переклад І-ої пісні Іліяди, котрого однакож автор мабуть не бачив. Відтак кілька дальших пісень Іліяди і деякі інші переклади друковали ся в дальших рочниках «Правди», аж в р. 1880. вийшла (в Києві) перша збірка оригінальних єго поезій, 28 віршів; потім надрукована була більша скількість віршів в львівській часописи «Зоря» з 1886., 1893. і 1894. років, а наконець вийшли твори єго в 7 томах у Львові в рр. 1895.—1903. Але і се виданє не обіймає ще всіх єго писем, і справедливо висказав ся др. Ом. Огоновский: «Пірвалось цінне намисто і порозсипувались дорогі жемчуги: деякі найшлись сейчас і збереглись від загибелі, інші ж покотились геть далеко, так що годі їх доси зібрати.» За то міг поет мати те вдоволенє, що декотрі єго поезії, навіть недруковані, вже за життя єго стали народними (Повій вітре, Ой з-за гори). Найбільше поезій оригінальних написав в Петербурзі яко студент; пізнійше займав ся більше перекладанєм, особливо Гомера.

Руданський спершу називав вірші свої співоковками, се-б то мовою Спиви (так перерусчив назву «Муза») або взагалі співочою мовою. А своє з грецької мови взяте імя Стефан зразу перерусчовав на Вінок. Мова в творах Руданського єсть подільська, отже де-в-чим відмінна від мови інших українських письменників та більше зближена до галицької.

- I. ПОЕЗІЇ ЛІРИЧНІ.
- II. ОПОВІДКИ.
- III. ЛЕГЕНДА І ГІСТОРІЯ.

Степан Руданський.

І. ПОЕЗІЇ ЛІРИЧНІ.

І. До моїх дум.

(Преслівля.)

Спив до дна я прикрий келих
За здоровля Долі,
І з похміля моє серце
Розривають болі.

На що-ж, мила, мої думи.
На-що твої чари,
Коли з ними враз по серцю
Бродять чорні хмари?

Правда, мило мені було,
Як ти обіймала
І опущене покрівля
З думки підіймала,

І на розум накидала, —
Правда, мило було!...
Моє серце в цілім морі
Розкоши тонуло.

Я забув про все на світі,
На все не вважав-єм,
Я й себе забув само́го,
Мало памятав-єм.

Спамятав ся, — а ти счезла..
Розум холодіє,

Лиш нещасна моя думка
Росте та повніше:

В яким смутку, в яким жалю
З нею я блукаю,
В яких болях на чужині
На сьвіт породжаю.

Породжаю, оглядаю...
Мила моя, мила,
Чи ти мене, моя мила,
Не щиро любила?

Чи я тебе, моя мила,
Не любив, як треба?
Чи то мені така доля
Випала із неба?...

Чого-ж дума така пишна?
Чого-ж слово бідне?
Дитя моє недоспіле,
Дитя моє рідне!

Згубив би я тебе разом,
Як Час свого сина,
Але може тебе прийме
Мати Україна!

Петропіль, 10. VII. 1859.

2.

Спротина я безродний,
Десь загину в чужині,
І ніхто очий холодних
Не закрие там мені.

І не рідною рукою
Буду в землю я зарит,
І тепленькою сльозою
Ніхто гроба не зрсить.

4. V. 1852.

3. Ти не моя.

✓ Ти не моя, дівчино дорога!
І не мені краса твоя:
Віншує думонька смутна́я,
Що ти, дівчино, не моя!

Ти не моя! За личко гарне
Справляє хтось колодія...
Мої ж літа́ проходять марне,
Бо ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя! І брови чорні
Милує инший, а не я,
І инший хтось тебе пригорне,
А ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя! — Но що-ж я маю?
Чим похваляюсь тобі і я?
Хяба лиш тим, що тя кохаю:
Но ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя, голубко сива!...
Щаслива доленька твоя;
Моя же доля нещаслива,
Бо ти, дівчино, не моя!...

19. II. 1854.

4. Мене забудь.

✓ Мене забудь, моя дівчино!
Спокійно жий, щаслива будь,

Цвити як рожа, як калина, —
Мене забудь, мене забудь!...

Мене забудь — і тяжким смутком
Не розбивай біленьку грудь:
Шукай собі коханка хутко,
Мене забудь, мене забудь!

Мене забудь, мене не треба!
Та як-би я коли-небұдь
Тебе забув... — о Боже з неба,
Мене забудь, забудь!...

19. II. 1854.

5. Чорний кольор.

[З польського.]

Щоб співати кольор чорний,
Дала-сь голос твій.
І тобі ідній покорний
Я співаю кольор чорний,
Бо то кольор мій!

Сумне мое житя бұло,
Як і кольор той!...
Як згадаю то, що бұло,
То що бұло й не минуло,
Вмию ся сльозой!...

І тепер я сиротою, —
То певная річ!
Нема серденьку покою,
Воно сумне, як порою
Осінняя ніч...

І чекає житі чорне
Сироту мене;

Бо як мила не пригорне,
Як гадаю, життя чорне
Як смерть не мине.

І при гробі не заплаче
Ніхто в чужині,
Хиба чорний крук закаче,
Чорна хмаронька заплаче
Дощем по мені.

Тяжко, тяжко, що на гробі
До судного дня
Не прийде ніхто в жалобі,
Не подумає на гробі,
Хиба ніч їдна.

18. III. 1854.

6. (Пісня.)

Не дивуйтесь, добрі люде,
Добрі люде, ви, сусіди,
Що задумуюсь меж вами,
Що журю ся я завсїгди.

Лїта мої — молодїї...
Що-ж по тому? що-ж по тому,
Як без щастя, як без долї
Жити в сьвітї молодому?

Мое щастя за горами.
Може другим помагає.
Моя доля враз з Дунаєм
В синє море упливає.

Життя мое! життя мое!
Ти — покошена нива.
Не зосталась, не пригнулась
Жадна квіточка щаслива.

Жар серденько пригріває.
Душа рада в холодочок :
А де глину-подивлюся —
Тільки камінь та пісочок.

І я сохну, засихаю,
Як в степу билина тая.
Поки мене не пригоріє
Де могила сирова.

І пригоріє могилонька!...
Хто-ж рідненький там заплаче ?
Хиба ворон чорнокрилий
Пролітаючи закраче.

І пригоріє могилонька!...
Хто-ж за мене спогадає ?
Як подумаю за сее,
З жалю серце розпукає.

Не дивуйтесь же ви, люде,
Не дивуйтесь ви, сусіди.
Що задумуюсь меж вами.
Що журюся я завжди!

29. VI. 1854.

7. Зозуля.

[З польського.]

На Поділя з України
Зозуленька прилітала,
Прилітала і кувала —
Вона ж мене счарувала.

Рветься серце до дівчини,
До дівчини з України,
Рветься серце, розпукає,
Як за нюю спогадає...

Зозуленько, голубонько!
На що-ж було прилітати?
Прилітати, чарувати
І на сльози покидати?

Ти у неньки голубочки
Рвеш квітки, плетеш віночки;
А я бідний сиротина
Засихаю, як билляна!...

Ой зіронько, що із неба
Поглядаєш в Україні,
Ти скажи, скажи дівчині,
Чого мому серцю треба!...

Роскажи, що я горюю
І що в крику, шуму, гуку
Я їдно лиш тільки чую,
Їдно чую: ку-ку, ку-ку!...

По тім небі, дівчиноньке,
Полети, лети, зіронько!
Лети, лети, голубонько,
По тім небі, дівчинонько!

Та дівчина не вертає:
Її мила Україна,
Її инший пригортає...
Ох, невдячная дівчина!

16. I. 1856.

8. (Пісня.)

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі...
Повій, вітре, з полуночи.

Меж ярами там долина,
Там біленькая хатина;
В тій хатині голубонька,
Голубонька-дівчинонька...

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівча мила.

Повій, вітре, нишком-тишком
Над рум'яним, білим личком;
Над тим личком нахили ся,
Чи спить мила — подиви ся.

Як спить мила, не збудилась, —
Згадай того, з ким любилась,
З ким любилась і кохалась
І кохати присягалась.

Як забеть-ся їй серденько,
Як дівча зітхне тяженько,
Як заплачуть чорні очи,
Вертай, вітре, к полуночі!

А як мене позабула
І другого пригорнула,
То розвій ся край долини,
Не вертай ся з України...

Вітер віє, вітер віє,
Серце тужить, серце мліє,
Вітер віє, завіває,
З України не вертає.

9. Над колискою.

Сни дитя моє, ти життя моє!
Сни, дитя моє красне!
Поки сонечко не запалить ся,
Поки місяць не згасне!...

А я бідная над колискою
Цілу ніч не дрімаю,
Про життя твоє нещасливеє
Тобі пісню співаю.

Сни, дитя моє, ти життя моє!
Тільки щастя і долі!
Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і в неволі.

Тільки губонька залепечеть-ся,
Слаба ніженька стане,
Слаба рученька перехрестить ся, —
Твоє горе настане.

Не підеш з дітьми, не побавиш ся
На мягенькім пісочку,
Не прийдеши у сад, не положиш ся,
Не заснеш в холодочку...

Не з дітьми підеш, — панську череду
Поженеш ти на поле;
Не пісок м'який, — стерня гострая
Босі ноги наколе...

І від сонечка не сховаєш ся
За від'орану скибу:
Завялить тебе в полі сонечко,
Як ту вялюю рибу...

І нераз сльоза із очий спаде
На запалені груди, —

І сльозу́ твою тільки Бог їден
З неба видіти буде!

Станеш хлопцем ти, станеш парубком,
Тобі все їдна доля:
Череда мине, найде панщина —
І все тая-ж неволя.

І щó божий день осавула йде:
Тя вставай до роботи!
Ти вставай, роби від неділеньки
До самої суботи...

І щó божий день будеш дóсвїта
До роботи вставати;
Свою силюньку ні собі ні мнї,
А панам виробляти.

А там панови не влодобав ся,
Писаринї якому, —
Ноги здьбають, руки сплутають
І звезуть до прийому.

Станеш голий ти у Присутствїї,
Як родила тя мати...
І зачнуть тебе панн з дохтором
Мов коня оглядати...

І забриють лоб — і до церкви враз,
Там присягу прикажуть;
У мундір вберуть, оружжя дадуть,
Сьвіт на віки завяжуть.

Поженуть тебе в чужу сторону,
І зачнуть муштрувати,
І приказ дадуть — мову рїдну
На чужую зламати...

І наломни ся, і забудеш ти
Свою мову рідненьку,
Спомянеши нераз не по рідному
Свою рідную неньку...

А прийде війна — зложиш голову...
Де і хто поховає,
Не згадає мир, не спитаєть-ся.
Хиба Бог спам'ятає!...

Спи ж, дитя моє, ти життя моє!
Спи, дитя моє красне,
Поки сьвіт стоїть, поки з місяцем
Враз і сонце не згасне!...

25. VIII. 1857.

10. Могила.

В степах, де греміла
Козацькая сила,
Від сьвіта, потопа
Лежала могила;
Лежала могила
Як тая цариця,
Що і зашептала
На сон чарівниця...

І стан її пишній
Трава покривала,
І голову сонну
Калина вбирала;
І гіля калини
Плело ся косами,
І китяхи красні
Спадали биндами.

Із лівого боку,
Словами ізрита,
Лежала край неї
Камінная плита.

Чи прошого намять,
Чи того, що буде, —
Що писано в нїї,
Не відають люде.

Як військо, чорнобиль
Стояв на сторожі,
І пісні їй піли
Пташечята божі...

Скажіть мені, люде:
Кому з вас не мила,
Кому з вас не люба
Була та могила?

Зійдіте ся ж, люде!
Край могили станьте!
Стисніть своє серце —
На могилу гляньте!...

Могило, могило!
Ти пишна могила!
Де діли ся чари?
Краса куди сплила?

Коса із биндами
Лежить край дороги,
Покошене військо
Доломлюють ноги.

Пройшли тяжкі плуги
Через твоє тіло!
І пишнее тіло
Як вуголь счорніло...

Ідеи тільки камінь
Край тебе біліє,
Но вже письмо друге
На нему рябіє...
І поле счорніло,
Коріня зсихає,
І бусел перістий
На скибах ступас...

Споров плуг тяженький,
Задрапало рало,
І в рани насіня
Нерідне попало.
Запало насіня,
Коріня пускає,
І силу чужую
Без жалю спиває...

І в місяців кілька
Край тої могили
З чорнобильом разом
Коноплі вродили!...
Чорнобилью много!
Подивіть ся, люде!
Но Бог сьвятий знає,
Що то за рік буде!...

Де була калина,
Там напята буда...
На верху могили
Чорнобилью груда...
І димить чорнобиль,
Заким запалає...
І »Вічную память«
Божий птах співає...

11. Серенада.

Світять зорі, заким в полі
Місяць не зійде;

І всі люде сном заснули.

Тільки дзвін гуде!...

Іден я лиш не дримаю,

Край вікна стою,

І тобі, дівча, співаю

Про тугу свою!...

Чи спиш, мила, чи дримаєш?

Любко, пробудись!

Пробуди ся — і в віконце

Виглянь, подивись!...

Най когляну на ті личка,

Що палахкотять,

На ті очі, очі чорні,

Що огнем горять!...

Виглянь, мила, як дримаєш,

Най я подивлюсь,

Подивлюсь на білі груди.

К серцю пригорнусь!...

Пригорну ся, обівю ся.

Правду спомяну...

І без туги і без жалю

Вічним сном засну.

17. X. 1857.

12. (Пісня.)

Ой чому ти не літаєш,

Орле сизокрилий?

Ой чому ти не гуляєш,

Хлопче чорнобривий?

Ой рад би я політати —
Туман налягає;
Ой рад би я погуляти —
Туга не пускає...

Нема щастя ні за мною,
Ні передо мною,
Тільки туга за тугою,
Журба за журбою!...
Ходжу, нуджу, літа трачу
І кінця не бачу;
Тільки й легше мому серцю,
Коли я заплачу.

Ізсихають мої очі
І сльоза не льється,
Тільки туга коло серця
Як гадюка вить-ся.
Вить-ся вона коло серця,
Серце розриває,
Ударив ся б в сиру землю, —
Земля не приймає!

Ой піду я помеж скали,
В море повалю ся!
Як не в морі утоплю ся,
В камінь розібю ся!...
І злетять ся чорні птахи,
Сядуть надо мною,
Заспівають »Вічну пам'ять«
Над мойов журбою.

17. X. 1857.

13. Пісня Хмельницького.

Гей, братя козаки, сідлайте по коні!
Черкніть для охоти вина!

До боку шаблюки, на руки повіддя,
На ноги сталльні стремена!

Не гнути нам шиї, козацької шиї
Під тяжким зелізним ярмом,
Не нюхати диму нещасного краю.
Що вєть-ся над нами кругом!

Чи не та в нас сила, що у батьків була?
Не тая шаблюка у нас?

Чи в нас нема коний на степах широких,
Чи вуголь на дюльці погас?

Нехай наші коні на чистому полі
Тріпнуть ся і враз заіржать!

Нехай наші братя, молоді козаки,
На чистее поле біжать!

Нехай знову брязне шаблюка сталльня
В козацьких зелізних руках!

Нехай знову ляжуть ворогові кости
Могилами в наших степах!

А дюлька голубка нехай не згасає,
Палїть вражі замки кругом!

{ Нехай ворог знає, по вік памятає --
Згнуцати ся над козаком!..

17. X. 1857.

14. (Пісня.)

Тілько-м родилась, злая недоля
Стала, сказала без жалю:
Будеш тужити, серце вялити.
Тебе я тим благословлю.

З тої години щастя уплило,
І слід недоля замела,
Звалив ся камінь тяжкий на груди,
На серце туга залягла.

Де ступнем ступлю, тернина коле,
Кров обкинас на ногах ;
Де оком гляну, сумно та темно,
Ніби намітка на очах.

Не сьвітить місяць, не гріс сонце,
Чорніє небо як земля ;
І як в склепінї межі вмерлими,
Межі живими ходжу я.

} *comp*

Знущай ся, доле, не жалуй сили !...
До каплі кров мою існий !
І від людей забите тіло
Землею темною покрій !...

17. X. 1857.

✓ 15. Хлопці-молодці.

Хлопці-молодці,
Пийте, гуляйте !
Жваві дівчата,
Хлопців кохайте !
Весна їдна в рік —
Згадайте люде !
І в нас другий раз
Весни не буде !...

Вино шумує,
І мед, і пиво...
Шклянками, хлопці !
Чарка на диво !...
Пийте за личка,
За чорні брови !
Нехай дівчата
Будуть здорові !

Музики грають,
Смичками мають;
Жваві дівчата
На вас моргають!...
Обійміть дівча,
Котра вам мила!
Танцюйте, хлопці,
Поки є сила!

Не знати, що рік
Дівчатам скаже...
Може не одна
Косу завяже...
Може й з нас котрий
Піде між люде:
Завяже дівча,
Господар буде!...

Тоді не пора
Буде гуляти,
Не буде пора
Хлопців кохати...
Хлопці ж молодці,
Пийте, гуляйте!
Жваві дівчата,
Хлопців кохайте!

1. I. 1858.

16. Студент.

В славнім місті Петербурзі,
Недалеко від Невы,
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

Стара хата зо вдовою
Разом вік свій віджила,

Почорніла, похилилась
І в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна..
В ганку сходи до сінній;
В сінях на бік похилились
Двоє скривлених дверей...

І на право — старій бабі
Смерть підписує патент,
А на ліво — без копійки
Бсть-ся з нуждою студент.

Зима люта. Вітер свище,
Сніг по вікнах брязкотить:
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло каминить.

А у хаті на постелі
У сурдуті і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт — як гріб занав ся,
Облізає голова..
І остатня догоряє
Його свічка лойова.

І сидить він, поглядас
На похилену стіну:
Під стіною лежить черец, —
Нема й кришки тютюну.

І стіне кругом чорніє..
Тільки лазять навуки,
Тільки сумно виглядають
Із шкалубин прусаки.

17. Калино-малино.

Калино-малино,
Ряснеє деревце!
Хто-ж тебе пригорне,
Дівчинонько серце?

Тяженько здихнула,
Дівчинонька каже:
»Той мене пригорне,
Хто косу завяже!«

Голова хитнулась,
Коса розвинулась,
До білої шиї
Шовком пригорнулась...

Косо, пишна косо!
Хто тебе завяже?...
»Хто мене завяже, —
То віночок скаже.«

Василечку милий,
Любий та коханий!
Зелен барвіночку —
Віночку рутяний!

Хто-ж тебе, віночку,
Розплітати буде?
»Запитайте, люде,
Мої білі груди!«...

Місяця підновня
Пишні половини —
Груди, білі груди
Милої дівчини!

По кім ви здихнете,
Сердешно з півночі?
» По кім ми здихнемо —
Знають карі очи!...«

Чароньки дівочі —
Горять чорні очи,
Як в чистому небі
Зорі о півночі!...

Очи, ясні очи!
Зорі над зорями!
По кім ви зальетесь
Першими сльозами?

» По кім ми заплачем —
Не питайте, люде:
Тому перша слізка,
Хто наш милий буде!

Спаде перша слізка,
Здихнуть білі груди:
По кім здихнуть груди,
Того вінок буде...

Хто вінок розвяже,
Той косу завяже,
Той дівча пригорне,
Щиру правду скаже.«

17. II. 1858.

18. Псалом 136.

З-під неба рідного в неволю
Над Вавилонські береги
Нас завели з Єрусалиму
Тажкіі наші вороги!

Тимпани, гуслі і цимбали
На вёрбах висіли чужих;
Ми гірко плакали, ридали —
Не було милости у них!

Вони на сльози не вважали,
Вони казали без жалю:
»Возьміте гуслі і цимбали.
Заграйте пісню нам свою!«

Та як нам грати, як співати
Про славу наших перших днів?
Ні!... не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів!...

Розбийтесь, гуслі дорогі!
Порвіть ся, струни, всі у-раз,
Як я рукою на чужині
Доткнү ся тільки-но до вас...

Ізсѳхни ти, руко лукава,
Як тії струни колихнѳш,
Закаменій ти, мій язїку,
Як рїдну пісню йно почнеш!...

А ти, кому ми так служили,
Твої коханїї сини,
Поглянь, поглянь на нас із неба
І день нещасний спомяни!

Ти спомяни, як ворог тїжкий
Невинні душі побивав!
Як руйнував Твою сьвятиню
І над руїнами кричав:

»Копайте стїни Русалима!
Нївечте Бога і людий!...

Ведіть в неволю молодята
І ріжте старців і дітей!...»

Щасливий будь, хто вам відплатить,
Хто й ваші діти розпове,
І зо сьміхом без серця й жалю
О перший камінь розібе.

21. III. 1858.

✓ 19. Голубонько-дівчинонько.

Голубонько-дівчинонько,
Зіронько моя!

Не питай ся моя мила,
Чого смутен я:

Живо, живо того смутку
Сама не минеш!...

От-тогді-то, моя мила,
Мене спомянеш!...

Ой дівчино моя мила,
Мій рожевий цвіт!

Ти весела, сьвітом рада,
Тобі милий сьвіт!...

Живо, живо сьвітом знудиш,
Тяженько здихнеш:

От-тогді ти, моя мила,
Мене спомянеш!...

Гудуть пчоли край віночка, —
Ти як лист дріжиш...

Ти їх гониш, не відгониш, —
І сама біжиш...

Живо, живо під ті співи,
Як дитя заснеш:

От-тогді ти, моя мила,
Мене спомянеш!...

Ти затопиш очи в очи, —
Очи не схибнуть!
Тобі дивно, що чужії
Від твоїх мигнуть...
Живо, живо сама глянеш —
І сама мигнеш:
От-тогді то, моя мила,
Мене спомянеш...

Ти спокійно обіймаш
Своїх і чужих!
Як дитина ти, дівчино,
Ластися до них...
Живо, живо від чужого
Руки відвинеш:
От-тогді ти, моя мила,
Мене спомянеш...

Зійде сонце — ти весела.
Других веселіш...
Прийде нічка, ти в постелі
Як дитина спиш...
Живо, живо, цілі ночі
Оком не стикнеш:
От-тогді ти, моя мила,
Мене спомянеш...

25. IV. 1858.

✓ 20.

»Козаче, голубче,
Соколику мій,
Іще хоч годіну
Зо мною постій!
Нехай поглину,
Нехай поплачу,

Заким з дороги
Тебе побачу».

— »Дівчино, рибчино,
Не плач, не ридай.
За мною молодим
Ручок не ламай.
Коли не згину,
Я не покину,
Я не покину
Любу дівчину.»

— »Козаче, голубче,
Щасливий бувай!
За мене в чужині
Ти не забувай.»

— »Де я не буду,
Я не забуду;
Не плач, дівчино:
Живо прибуду!» —

»Ой доню, Явдоню,
Зільлячко мое!
Чого-ж так змарніло
Личенько твоє?»

— »Ой мати, мати!
Тяжко вмирати,
Ой а ще важче
Милого ждати!

Давно я, давно я
В милого була,
Вже тая стежечка
Зільлям заросла.
Піду я, мати,
Зільлячка рвати,

Зільлячка рвати,
Милого ждати !...

Рвуть зільля дівчата,
Віночки плетуть,
А мої оченьки
Тільки сльози льють,
Ой зільля, зільля,
Чуже весільля.
А моя мука —
З милим розлука !...»

— »Дівчино, рибчино,
Здорова була!
Чи вже-ж ти, чи вже-ж ти
Мене забула?»
— »Я не забула,
Я не забуду,
Любила вірно,
Любити буду.«

29. X. 1858.

21.

Не згадаю гадки,
Не змишлю я мисли !...
Як чорнії хмари
Чорні думи звисли !
Порадь, мати, що діяти,
Ой чи жити чи вмирати ?
Порадь, моя мати !

Рознукає серце,
Каменіють груди...
Скажи, моя нене,
Що зо мною буде ?

Кажуть люде: »в світі чари;
В світі люде, не Татари.
Не будеш без пари!«

Ой світе мій, світе!
Лушпина оріха!
Де твої розкоші,
Та де твоя втіха?
Нудно в тобі, як в неволі,
Тільки мука, тільки болі, —
Ні волі, ні долі!

І ви, мої люде,
Люде — не Татари,
Чи хоч раз ви руку
Сироті подали?
Кому горе — горе й буде,
Другим жалю не прибуде...
Люде-ж мої, люде!

На-около глянеш —
Та й каменем станеш,
А на себе глянеш —
Як билина вянеш.
Лист за листом опадає,
Рік за роком упливає.
Назад не вертає!

Не згадаю гадки,
Не змишлю я мисли,
Як чорнії хмари
Чорні думи звисли.
Порадь, мати, що діяти?
Ой чи жити, чи вмирати?
Порадь, моя мати!

✓ 22. (Пісня.)

Ой вийду я у садочок, —
В садочку калина,
Край калини шовком шис
Любая дівчина.

Подивлю ся на калину, —
Вона розпукає!
Подивлю ся на дівчину, —
Вона обіймає.

Тая-ж сама калинонька,
Та вже завинулась;
Тая-ж сама дівчинонька,
Та вже відвернулась.

Завинулась калинонька,
Та й не розпукає,
Відвернулась дівчинонька,
Та й не поглядає.

Ой вийду я у садочок.
Буду виглядати,
Чи не вийде моя мила
Руті піддивати?

Вийшла мила, походила,
Руті не підлила,
Тільки верхи позривала,
На воду пустила!...

Тая-ж рута зелена,
Та цвіту не має;
Та-ж дівчина молодая,
Та вже не кохає.

Стоптав би я тебе, рудо,
Та з жалю не можу;
Забув би я тебе, мила, —
Забути не можу!

Ой вийду я у садочок,
Стану край віконця:
Чи не вийде моя мила
Ще раз до схід сонця?
 А милая, як не тая,
 Спить собі, дрімає,
 Та нового молодого
 К сердцю пригортає.

Тії-ж очи, тії брови,
Та не той хлопчина;
Та-ж голубка коло нього,
Та вже не дівчина.
 Прострелив би я вас з лука,
 Та з лука не палко;
 Положив би вічне спати —
 Та все чогось жалко!

7. VII. 1859.

23. (До України.)

Ой з-за гори, із-за кручі
Да скриплять вози їдучи,
А попереду козаченько
Так вигукує їдучи:

»Україно, Україно,
Моя рідна мати!
Чи ще довго над тобою
Будуть панувати?
 Чи ще довго кровавицю
 Будуть з тебе пити
 Тай діточок твоїх бідних
 В кайдани водити?

Твоя слава — у могилі.
А воля в Сибірі;

От-що тобі, матусенько,
Москалі зробили!

Гукни ж, гукни, Україно,
Нещасная вдово!
Може діти на твій голос
Обізвуть ся знову!

Може знову розв'яжуть ся
Зв'язані руки,
Може знову бряжчати-муть
Козацькі шаблюки!

Може військо запорозьке
Як море заграє,
А дівчина, як і перше,
Пісню заспіває!

Тоді вже нас не забудуть
І московські внуки,
[Бо] кров за кров катам нашим
І муки за муки!

Гукни ж, серце-Україно,
Та тільки скоріше,
Бо чим даліше ссуть кров нашу
Все більше та більше!»

[1859?]

✓ 24. Богдай тебе.

Колись я із тяжкої туги
На лаві дубовій лежав,
Остатній карбованець срібний
В пустії калитці держав.
Аж тут навинулась дівчина,
І я свою тугу забув:
Дівчино, моя ти дівчино,
Богдай тебе Бог не забув!

І сїв я на лаві дубовій,
І сіла дівчина моя,
Дівчина мене обійняла,
Обняв же дівчину і я.
Іден поцілунок гарячий, —
І я як від чарів ожив:
Дівчино, моя ти дівчино,
Богдай тебе Бог оживив!

Дівчина мене пригорнула,
Дівчину і я пригорнув,
Дівчина на лаві заснула,
І я коло неї заснув.
І снилось так мило та любо,
І я через сон говорив:
Дівчино, моя ти дівчино,
Богдай тебе Господь любив!

Раненько дівчини нестало,
І знов я на лаві лежав,
І міцно слабими руками
Пустую калитку держав.
Узяла, псявіра, узяла!
І я собі тихо сказав:
Дівчино, моя ти дівчино,
Богдай тебе дідько узяв!

26. IX. 1859.

25. Полюби мене.

Лисий я, волося спало,
Решта білая як сніг,
Недалеко моя яма,
Та я в яму ще не ліг;
Що збіліло — замалюю,
Ще й нового накуплю;

Полюби мене, дівчино,
То-то я тебе люблю!

Не багато в мене мізку,
Та і пусто в голові,
Та я з-малу оженив ся
На багатій удові;
І я собі узяв гроші,
А Бог — милую мою:
Полюби мене, дівчино,
То-то срібла надаю!

Не ложив я свої шиї
На правдивії ваги,
Погнув її не їдному
Аж до самої ноги.
За-то тепер як биндами
Собі шию обівеш:
Полюби мене, дівчино,
То-то слави нажнеш!

Скаменіло моє серце.
Хоч і м'ягше не було,
Як дитина — не гадає,
Що добро і що то зло:
Але за-то як часами
Кілька крапельок прийму...:
Полюби мене, дівчино,
То-то щиро обійму!

26. IX. 1859.

26. Гей, бики!

Та гей, бики! Чого-ж ви стали?
Чи поле страшно заросло?
Чи леміша иржа поїла?
Чи затушилось чересло?

Вперед, бики! бадилля зсохло,
Самі валять ся будяки,
А чересло, леміш новії...
Чого-ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Ломіть бадилля,
Ломіть його, валіть на прах:
Нехай не буде того зїля
На наших батьківських полях!
А чересло моє із лїва,
Леміш із правої руки
Зітнуть і корінь того зїля, —
Чого-ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! З'оремо поле,
Посїєм яреє зерно,
А спаде дощик, незабаром
З землі пробудить ся воно.
Пробудить ся і на сьвіт гліяне,
І як дівочії вінки
Зазеленїють наші ниви, —
Чого-ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обільє золотом поля,
І потече ізнову медом
І молоком сьвята земля.
І все мнне, щó гїрко було,
Настануть дивнії роки:
Чого-ж ви стали, мої діти?
Пора настала! Гей, бики!

13. X. 1859.

27. До дуба.

Нехай гнеть-ся лоза,
Куди вітер пігне.

Не обходить вона
Ні тебе ні мене.
Може й важко її,
Може й спина болить,
Але буря її
З корінця не звалить :
На болоті росте,
І слабая сама —
Вона гнеть-ся собі,
Бо в ній сили нема :
Вона гнеть-ся собі,
І так вік прожне,
І без слави, в багні,
Як трава, зігнє.
Як трава, осока,
Зігнє у багні, —
І хиба лиш комар
Заспіває по ній...

Нехай гнеть-ся лоза,
А ти, дубе, кріпись,
Ти рости, та рости.
Не хились, не кривись ;
Ти глибоко у гліб
Твердий корінь пусти,
Гілья в гору розкинь,
Ти рости та рости !
І до пекла дістань,
І у пекло заглянь.
І до хмари дістань.
І на небо поглянь.
І весь світ обдивись,
І усе розпізнай :
І що доброго є,
Ти у себе внивай.

І у світлі, в добрі,
Як скала затвердій,
І як Бог сьвітовий
На сторожи ти стій:
І пташки сьвітові
Защобечуть тобі,
І співак відпічне,
Заспіває тобі...

А як буря лиха
Тебе з місця зібс,
Або хмара-гора
Тебе громом убс, —
Сьвіт почує ту смерть,
І повітре здрижить,
І ліси загудуть,
І земля задвигить;
І пташки пролетять,
Спогадають тебе,
І співак перейде,
Не забуде тебе!

16. X. 1859.

✓ 28. (Пісня.)

Голе, голе моє поле!
Де-ж ви, ясні квітоньки?
Позгасали, поснадали,
Як на небі зіроньки.
І стебло пересхло,
Як биллина полягло.

Діти, діти, мої квіти!
Як погляну я на вас,
Серце мліє, каменіє,
Що цвили ви тільки раз,

Раз росли, раз цвилі,
І без долі опалі.

Не для ділака свого нчілка
Вас ізсала, як дитя, —
То жарою, як марою,
Перервало вам житя.
І роси ні сльози
Не снадало для краси.

І дівчина як калина
Вас не рвала на косу, —
Вас зірвали, розірвали
Вітри буйні без часу!
І без літ на ввесь сьвіт
Розпустили вялий цьвіт.

Доле, доле, моя доле!
Верни ж мої квітоньки.
Верни діти, мої квіти, —
Верни ж мої зіроньки!
Але ба — не сївба!
Не мине моя журба.

26. XII. 1859.

✓ 29. (Пісня.)

Згадай мене, мила,
Ранньою весною,
Як завяне квітка
В тебе під ногою
І засохне до весни —
Тоді мене, мила, спомяни!

Згадай мене, мила,
Як пташка забсть-ся

В желізную клітку,
Сама розібсть-ся
І загине без вини —
Тогді мене, мила, спомяни!

Згадай мене, мила,
В тяжкую пригоду,
Як твоя обручка
Звалить ся на воду
І не вийде з глибини —
Тогді мене, мила, спомяни!

15. VIII. 1860.

30. Пяниця.

Не кидай мене,
Моя чарочко!
Не жени мене,
Ти шинкарочко!
Не жени мене.
Дай упити ся.
В тебе бридкую
Улюбити ся!

Не без жінки я,
Не без хати я,
Все у мене є,
Розпроклятая!
Хліба дб-сита,
Пара волків,
Синів четверо,
Як соколиків.

Моя хатонька —
Срібна чашечка,
Моя жіночка —
Мила пташечка;

Та тяжкі мої
Болі більні,
Бо не маю я
Волі вільної.

Запряжу воли, —
Потом мию ся,
Розпряжу воли, —
На бік хилю ся:
Повалюсь на бік,
Не здрімаю ся,
Знов на панцину
Підіймаю ся!...

Відроблю чуже:
»Жінко-душечко!
Приголуб мене,
Щебетушечко!«
А вона у плач,
Розгодосить ся,
На своє жене,
Бо й то просить ся!

І змордуєш ся,
Закроплиєш ся:
А вона у плач:
»Запиваси ся!«
Ой я по тепер,
Моя любая,
Не кидай мене,
Чарко грубая!

Не кидай мене,
Моя чарочко,
Не жени мене,
Ти шинкарочко!

Не жени мене,
Дай упити ся,
В тебе бридкую
Улюбити ся!

16. VIII. 1860. _____

31. Наука.

Дочекав ся я
Свого святенька,
Виряжала в сьвіт
Мене матінка
Виряжала в сьвіт
Мати рідная
І промовила
Мені бідная :
»Нехай, сину мій,
Ми працюємо,
Нехай цілий вік
Ми горюємо ;
Нехай сохну я,
Тато горбвть ся,
Ти на сьвіт поглянь,
Що там робвть ся.
Та не всі-ж, як ми,
В землі риють ся, —
Може є такі,
Що і миють ся ;
Та не всі-ж, як ми,
Димом курять ся, —
Може є такі,
Що й не журягь ся.
Коли найдеш їх,
Милій синочку,
Ти склони себе,
Як билиночку.

Ти склони себе,
Як билиночку,
Простели себе,
Як рядиночку.
Спина з по́хилу
Не іскорчить ся,
Чоло з пороху
Не ізморщить ся.
Спина з по́хилу
Не ізкривить ся, —
За то ступить пан,
Тай подивить ся ;
За то ступить пан
На покірного
І прийме тебе,
Як добірного.
І в годиночку —
На драбиночку.
І підеш тогді.
Милій спночку,
І з панами сам
Порівняєш ся,
В сріблї-золоті
Закупаєш ся :
В сріблї-золоті
Закупаєш ся,
З полем батьківським
Розпирощаєш ся !»

Але стало ся
Друге св'ятенько :
Виряжав у св'іт
Мене батенько.
Виряжав мене,
Путь показував,

Говорив мені
І приказував :
»Видиш, сину мій,
Як працюємо,
Видиш, сину мій,
Як горюємо.
Кожний на світі
На то родить ся...
Не дивись на світ,
Що там робить ся!
Ти на пчіл поглянь :
Є робучії,
Але й трутні є
Неминучії.
Так і на світі :
Ідні риють ся,
Другі по́том їх
Тільки миють ся.
Будь ти про́клятий,
Милій синочку,
Як пігнеш таким
Свою спиночку :
Як пігнеш таким
Свою спиночку,
Як простелиш ся
На рядничочку.
І чоло тобі
Нехай зморщить ся,
І хребет тобі
Нехай скорчить ся !
Ти тікай від них,
Як від гадини,
Ти не жди від них
Перекладни ;
Ти не жди від них

Перекладни,
Ти у сьвіт іди
На оглядни.
Ти у сьвіт іди,
Милій синочку,
Ти усе спізнай —
І билиночку.
Тогді з сьвітом ти
Порівняеш ся,
В добрі-розумі
Закупаеш ся:
В добрі-розумі
Закупаеш ся.
З полем батьковим
Привитаеш ся !«

16. VIII. 1860.

32. Моя смерть.

Прийшла смерть моя,
Легке точить ся...
Ти мори, маро,
Коли хочеть-ся.
Я віддам землі
Всі кістки мої,
А на сьвіт пушу
Лиш щілки мої!
Не умруть вони:
Кожда щілочка
Полетить жива,
Як та пчілочка;
Полетить жива
І покотить ся,
В сотні, тисячі
Переплодить ся.

І я знов живий
Сьвіт оглядую,
Смерти першої
Не пригадую.

Прийде друга смерть —
Сьвіт счорнієть-ся,
Земля вся в снігу
Забілієть-ся.
І весь сьвіт мара
Зморить голодом
І щілки мої
Сціплять холодом.
Але холод той
Не убіє житя.
Перейдуть віки.
Ожне дитя.
Перейдуть віки,
Сьвіт завалить ся,
Огнем сто-огнем
Весь розпалить ся.
І сніги тогді
Пасом кинуть ся,
І щілки мої
Знов прокинуть ся.
І щілки мої
Знов прокинуть ся,
Найдуть землю знов.
Знову кинуть ся.
Найдуть землю знов.
Знову кинуть ся,
В сотні душ живих
Перекинуть ся.
І піде житя
Знов драбиною,

І я вигляну
Знов дитиною.

А ти ждеш, маро!
Легке точить ся,
Ти не жди: мори,
Коли хочеться.
Місяць, рік піждеш —
Що уводитьи?
Трудно думи всі
Разом сплодити.
Трудно думи всі
Разом сплодити:
Чого-ж ждеш, маро?
Що уводити?

17. VIII. 1860.

33. (Пісня.)

Звела мене не біда,
Звела мене,
Моя нене,

Звела мене не біда,
А дівчина молода.

А дівчина
Як калина,
А дівчина молода.

Брівоньками звялила,
Брівоньками,
Хмароньками,

Брівоньками звялила,
Оченьками спалила.

Оченьками,
Зіроньками,
Оченьками спалила.

Губоньками зраїла,
Губоньками,
Сливоньками,
Губоньками зраїла.
Личеньками строїла.
Личеньками,
Чароньками,
Личеньками строїла.

Ой дівчино, не вяли!
Ой дівчино,
Ти рибчино,
Ой дівчино, не вяли,
Мого серця не пали!
Мого серця,
Край реберця,
Мого серця не пали!

Коли любиш — не жартуй!
Коли любиш,
Та не губиш,
Коли любиш — не жартуй!
Як не любиш — розчаруй!
Як не любиш,
Тільки губиш,
Як не любиш — розчаруй!

5. VIII. [?] 1860. _____

34. Ластівка.

(Польського поета Ленартовича.)

Йде дівчина-сиротина,
Тяженько здихає,
А ластівка по-над нею
Кругами літає;
І літає і щечече,
По-над нею веть-ся,

Мало-мало крилечками
У коси не б'ється.

»Чого веш ся, чого беш ся?
Покинь мене, пташко,
Покинь мене, моя пташко,
Бо й так мені важко!«

— Не покину, не покину.
А буду літати:
Буду тобі за братіка
Твого щебетати;
Бо твій братік що день божий
Плаче у темниці: —
Навідай ся, мила пташко,
До мої сестриці:
Чи ще вона свого брата
Добром споминає?
Чи ще вона по братові
Сльози проливає?

[1861?]

35. Ніч-у-ніч.

(Сербського поета Бранка Радичевича.)

Кому мила синє море,
Кому милий місяць, зорі;
Мені мила моя річка,
Мені мила темна нічка.

Я що-ночи йду до річки.
Беру човен невеличкий.
Молод весла підіймаю.
На той беріг поспішаю.

Вода пінить, човен плине,
Допливає середини,

Страшні филі, страшні кручі...
Допоможи, Всемогучий!

Вода пінить, човен крас —
Через хвилі пробігає;
Ще раз руки підіймаю,
До берега допливаю;

І на беріг живо скачу,
І здалека дівча бачу,
І по-тиху йду на гору
До милої мої двору.

Близько двору коло плота
Поглядаю на ворота:
У воротах, як калина,
Моя любая дівчина.

Сонце, живо ж опускай ся!
Живо, нічко, підіймай ся!
Живо, мила, йди до хати!
Годі мене виглядати!

[1861 ?]

36. С н и .

(Переспів.)

Стоїть сосна одинока
На голій вершині,
І під снігом, на півночі,
Снить ся сиротині

Все полудень ясний, теплий,
Долина глибока
Та джерела живучії
Та пальма висока.

[1861 ?]

II. ОЛОВІДКИ.

✓ I. Два трупи.

[Розбійник.]

I.

Так то було на Україні
Давньою порою...

Над дорогою могида

Заросла травою:

На могилі хрест високий

На бік похилив ся,

Під хрестом, як голуб сивий,

Дід старий молив ся.

Свита в поросі біліє,

Поясок із лпка,

Через плечі подорожня

Торба невелика.

Він із Криму утікає

Від орди лихої.

Ізнеміг — і в Бога просить

Помочи сьвятої:

»Вивів Ти мене з неволі

Сильною рукою,

Не карай же на чужині

Смертю лихою.

Як умру я на чужині,

Хто мя поховас?

Хиба ворон чорнокрилий
Тіло общипає!...
Як умру я на чужині,
Хто буде молитись?
Чим буде душа голодна
По смерті живитись?
Запровадь мене до дому
Меж мою родину:
Там без жалю і без скарги
Білий сьвіт покину.
Там мої холодні очі
По смерті закриють,
І бездушне моє тіло
В тихий гріб заріють.
І хоть раз на рік за душу
Грішную згадають
І на гріб мій попоїсти
Старців покликають.
Боже вічний! Боже дивний!
Боже, дай мні силу
Повернутись, повидати
Родиноньку милу.»

І забив він три поклони,
І перехрестив ся,
І в далеку дорогу
Знов іти пустив ся.
Всюди тихо, всюди ясно,
Вітерок лиш віє,
Із-далека край дороги
Чорний ліс синіє.

II.

Повійнули вітри буйні,
Хмара наступила

І по небі розвинула
Свої чорні крила.
Сумно шепче ліс дрімучий,
Ворони літають
І, здаєть-ся, своїм криком
Бурю накликають.
Серед ліса стара лина
Віка доживає,
А під линою розбійник
Думоньку гадає:

«Не шуми ти надо мною,
Линонько старая;
Не шуми! най розвинеть-ся
Дума молодая!
Я з думою молодого
Усе позабуду,
І з проклятою журбою
Незнакомий буду.
Позабуду, як Татари
Батька полонили;
Позабуду, як провадив
Неньку до могили,
Як рідні мене цуралась,
Як я ріс в недолі,
Як чужії надо мною
Знущались доволі.
Я скитав ся сиротою,
Гірко мені було!
Та тепер моє все горе
Счезло, проминуло!...
Я щасливий! маю хату,
Маю батька, неньку,
І до свого щастя всього
Жінку молоденьку:

В мене хата — діє чорненський,
Жінка — ніч темненська!
В мене батько — ніж остренький,
А рушниця — ненька.

Чи хто їде, чи йде пішки, —
Відає, щó має:
Душу лиш бере з собою,
Тіло покидає.

Лиш сьогодні, як на тес,
Щастя не ведеться.
Либонь мені без вечері
Спати доведеться.

Але ні!... їде дідуню
Та ще й з калитою.
Щó-ж, дідуню, поділю ся,
Або що, з тобою?...»

І підняв ся, за рушницю
Живо ухватив ся:
Бах рушниця! дід валить ся,
От і повалив ся...

III.

Зашуміла дібровонька
Листом зелененьким,
Заплакала чорна хмара
Над дідком стареньким.
Та без серця і без жалю,
Без слези гіркої,
Поспішає розбіяка
До добичі свої.

Прибігає, нахилив ся,
Побілів, змінив ся
І на землю сировую
Деревом звалив ся:

«Убив батька!... Що-ж ти вдіяв?...
Що вчинив, небоже?!
Годі, годі в світі жити!
Убий мене, Боже!...»

А тим часом чорна хмара,
Як орда, збиралась
І над лісом, як безодня,
Раптом розірвалась.
На мінуту чорне небо
Запалахкотіло
І погасло, і по небі
Страшно загреміло!...
Вдарив в лишу грім тріскучий, —
Лиша розкришилась,
І луна кругом по лісі
Дико розкотилась...
І полив ся дощ із неба
Цілою рікою,
І що було, мало бути —
Все закрив собою!...

.
.
.
.
Через день на білім світі
Все повеселіло.
Пролетіли чорні хмари,
Небо засиніло...
Тихо-тихо по діброві:
Вітерок не віє,
Лиш під липою старою
Два умерших тліє.
І ніхто їх не ховас,
І ніхто не плаче, —

Тільки ворон чорнокрилий
Там порою краче!...
І ніхто їх не ховає,
Сліз не проливає;
Лиш роса з дубів поволі
Жалібно стікає.

Подорожній! хто б ти не був,
Зумилосерди ся:
Поховай їх, і за душі
Богу помоли ся!

1. VI. 1851.

✓ 2. Вечерниці.

I.

За селом десь у дубині,
В невеликій хатині,
Жила бабка Гнибіда,
З нею дочка молода.
Бабка в гріб уже ступала:
Ізісохла, ізівяла,
І лишила ся краса,
Як биллина без роси
Серед поля на пісочку!...
Но погляньте-но на дочку:
Що за чудо і краса!
Русая її коса
Всю головоньку обвила,
Ружа личенько покрила,
Очи — ясні як кршталъ
І, як та холодна сталь,
Тонуть в серце! Стан тоненький,
Ручки повні і біленькі,
А брівоньки — як шнурок!...
То дівча не з тих дівок!...

Хлопці часто задивлялись
І до неї женихались.
Та Оляна на біду
Всім казала: «Не піду!...»
А любила лиш одного:
Хлопця Гриця молодого,
І любила не на гріх.
Він найкрасчий був за всіх:
То був хлопець чорноокий
І хороший і високий
І румяний на лиці,
Молодець із молодців!...

Гриць з Оляною кохались;
І на празник, як прощались
Перед коршмою колись,
Обіцяли ся зійтись,
Як начнуть ся вечерниці,
У Тетяні молодиці.

II.

За дубиною село.
Сонечко уже зайшло,
В небі зорі показались,
І дівчата позбрались,
До Тетяни побрели.
Наварили, напекли,
Стіл накрили, посідали,
Парубків лиш тільки ждали.
От приходять парубки,
Дались чути і скринки,
І підківки забряжчали
У дівчат і парубків.
Тільки Гриць їден сидів
І не думав танцювати...

— »Що з тобою, Грицьку брате?«

Говорили парубки :

»Єсть музики і дівки, —
Ще чого тобі не стало?!...«

Но то все не помагало :
Гриць сидів, не танцював,
Знатъ Оляни він чекав...
Та даремне ! час уходить,
А Оляна не приходить!...

Вже й вечерю подали,
Вже й ізїли й запили,
Знов зачали танцювати, —
А Оляни не видати...
Не дотримав справи Гриць
І утік із вечерниць.

III.

А Оляна гарно вбралась,
Завинулась, вперезалась
І пустилась до села.
Нічка темная була,
Ліс шумів і зьвірі вили,
Щось не добре ворожили...
Та для неї все пустяк :
Смерть, не тільки переляк, —
Лиш би Гриця повидати!
Стала ліс уже минати :
Ще лиш цвинтар, — і село!...
Страшно дівчині було!
А чого? — сама не знала,
І вона молитись стала...
От і цвинтар!... глип! — хрести!...
Меж хрестами щось рости

В тій мінуті починає...
Холод душу огортає.
Дівка в ноги! — а біда
Так і беть-ся по слідах
І заводить, і голосить,
Почекати дівку просить...
От в село дівча біжить!...
Дивить ся: огонь горить.
Прямо в сїни — і до хати!
Стала двері відчиняти.

IV.

А у хаті чорний гріб,
А на гробі сіль і хліб.
У ногах неавтир лежала,
Сумно свічка догоряла,
Та не було десь людей!
А тим часом до дверей
Друге лихо добувалось...
З страху серце надривалось.
Що робити? всюди ніч,
І дівчинонька на піч!
У куточок заховалась...
Страшно хата зашаталась;
Двері рухнули їдні,
Відмикають ся й хатні!...
Бе північна година,
Затрясла ся домовина!...
Віко спало — і вмерлий
Підійняв ся як живий.
І нечисті счепались
І заводили і бились...
Аж тут півень закричав;
І которий де стояв,

Щоб на волос поступив ся —
Так на місци й повалив ся.

До схід сонця люди йдуть,
В ряднах трупів два несуть.
Колом груди їм прогнали,
На границі поховали.

Тихий вечір. Дзвін гуде!
Тільки піп та дяк іде
І провадять домовину,
В домовині — ту дівчину,
Що бажала вечерниць.
І над нею тільки Гриць,
Як над тілом свої мами,
Заливав ся весь сльозами.

Тільки тиждень перейшов,
Знов лиш піп та дяк ішов.
Він провадив із дубини
Неньку бідную дівчини.

23. I. 1852.

3. Опир.

[Івась і Гануська.]

I.

Коло річки, коло Бугу
Лужок процвітає;
Там Гануська дівчинонька
Коров виганяє.

Там Гануська дівчинонька
Коров виганяє,
Русу косу заплітає,
З-тиха промовляє:

»Ой пасіть ся ви, корови,
В зеленому дугу,
А я піду скупаю ся
В чистенькому Бугу.
Ой пасіть ся ви, корови,
Я не забарю ся!
Вмию личко, вмию брови,
Сяду, заплету ся...
Прийде милий, поцілує
В білєс личенько;
Скаже: Люблю тебе, мила,
Любєє серденько!...
Ой Івасю, серце моє!
Забарись годину!
Як уміюсь — не пізнаєш
Любую дівчину...
Як уміюсь — заплету ся,
Квітками вберу ся,
Тоді скажеш: Люблю тебе,
Милая Гануся!...«

І скупала ся Гануся
В чистенькому Бугу,
Заплєла ся, похожає
По рівному дугу.
Квіточки вона збирає.
Назвати не вмію,
Лиш здаєть-ся, що збирає
Руту та шальвію.

II.

То не місяць, то не сонце
Сходить з-за дубини:
То Івась так виїзжає
До свої дівчини.

Ой він їде, промовляє :
»Любеє кохання !
Не даєш ти мні покою
З раня до смеркання.
Я від раня до смеркання
З коня не злізаю
І біленьких ніжок своїх
З стремен не виймаю.
Ніжок з стремен не виймаю,
Повід не спускаю,
Що день божий — до дівчини
Свої виїзжаю,
До дівчини Ганусеньки,
Що пасе корови,
Подивитись на ї личко.
На чорнії брови.
Бо то личко як калина,
Брови як шнурочки,
Очи чорні, ще чорніці
Осінньої ночки.
Як погляне — сам не знаю,
Що зо мною діє !
Мила думка в головоньці,
І серденько мліє.»

III.

»На добрій-день, Ганусенько !
Ой, як ся-ж ти маєш ?
Ой, чи спиш ти, чи що робиш,
Чи мене чекаєш ?«
— »Ой не сплю я, мій Івасю,
А думу гадаю :
Як я тебе, мій миленький,
Повидати маю ?«

— »Позволь, позволь, Ганусенько,
Із коника злізти,
З коня злізти вороного,
Кодо тебе сісти.«

— »Най пасеть-ся на лугочку
Кінь твій вороненький;
Сядь зо мною, мій Івасю,
Голубе сивенький.«

— »Позволь, позволь, Ганусенько,
Себе обійняти;
Позволь, позволь румянее
Личко цюлувати.«

— »Не дозволила б нікому,
Та тебе кохаю
І для тебе, мій Івасю,
Я то дозволяю !...«

Ой пасіть ся, не дивіть ся,
Сірії корови,
Як цюлує біле личко
І чорнії брови!

IV.

»Забари ся, сонце ясне,
Іще хоч годину:
Нехай же я надивлю ся
На любу дівчину.

Нехай же я надивлю ся
На любу дівчину,
Бо щось нудно на серденьку:
Либонь же я згину...«

— »Що то, милий? що то, милий?
Що то?! Бог з тобою!
А хто-ж то нас розлучає,
Як рибку з водою?...«

— »Ніхто, мила, ніхто, люба,
Тільки твоя мати:
Вона мене напосілась
З світа ізгнати.

Ніхто, мила Ганусенько,
Тільки твоя тітка:
Счарувала, — і я сохну
Як рутвяна квітка.
Може завтра, після-завтра,
Я життя скончаю, —
Скажу тобі на остатку,
Що тебе кохаю!...

Кохав тебе я, Ганусю,
Вдовиную дочку,
Кохав тебе і кохаю
Як вишню в садочку!...
Може завра, після-завтра,
Треба умирати,
Та тебе я і по смерті
Все буду кохати...«

V.

В кінці поля єсть тополя,
Могила під нею;
Там присипали Івася
Сирою землею.
На високій тополі
Чорний ворон краче,
Над могилою сирою
Ганусенька плаче:

»Не світи так, сонце, ясно
З крутенького неба!
Заховай ся в чорній хмарі,
Мні тебе не треба.

Ой не вийте, вітри буйні,
Дощу не зганяйте :
Слізоньками ту могилу
Проросити дайте !
Може слізка пробереть-ся
По землі сирії,
Пробереть-ся і западе
В груди молодії !
І забсть-ся його серце,
Як билось недавно :
Може він ще спогадас
За дівчину Ганну !...»

— »Ой, Ганусю моя мила !
Не плач надо мною :
І в могилі серце мое
Беть-ся за тобою !...
Йди, миленька, в дуг зелений,
Йди, моя Ганусю :
В-завтра рівно пополудні
До тебе явлю ся !...
І з полудня до півночи
Будеш ти мні мила ;
Від півночи до полудня —
Темная могила...«

VI.

— »На добрій-день, Ганусенько !
Ой як ся-ж ти маси ?
Ой, чи спиш, моя Ганусю ?
Чи мене чекаєш ?
— »Ой не силю я, мій миленький,
Не силю, не дрімаю,
Тільки тебе виглядаю
Та думу гадаю.«

— »Що-ж ти, мила Ганусенько,
Що-ж ти так гадаєш?
Що за думку, що за гадку
На серденьку маєш?»

— »Ой Івасю, серце моє!
Що-ж маю гадати?
Хиба тее, що в могилі
Дуже зле лежати!»

— »Нї, Ганусю моя мила!
Лучше менї в гробі,
Лучше менї в тихім гробі,
Нїж на сьвітї тобі.»

І щюлує Ганусеньку,
К серцю пригортає,
На остаток дївчиноньці
З-тиха промовляє:
»Будь здорова, Ганусенько!
Північ наступає,
Зорі сьвітять, місяць сходить,
І півень співає!...«

VII.

Сїла дочка край куточка,
Сльози проливає.
Стала мати серед хати,
Рученьки ламає:

»Утопила-сь мене, донько,
В холодную воду:
Погубила здоровячко
І милую вроду!...
Де ті личка повненькїї?
Де краса дївалась?
Стала жовта на личеньку,
Нїби змалювалась!

Де ті очі чорні, ясні,
Що огнем палали?
Затягнулись в лоб далеко
І там повгасали!
Утопила-сь мене, донько,
В холодную воду:
Відала-сьє нечистому
Здоровя і вроду!
Ой, сусіди, допоможіть!
Скажіть, що робити!
Нехай же я перестану
Серденько вялити.
Єсть у мене василечки,
Що я посвятила:
Кажуть, того ненавидить
Нечистая сила.
Заплету я її в косу,
Покроплю водою;
Може як змилюсердить ся
Господь надо мною.»

І заплела в коси зілья
Від злої напасти
І послала на лужочок
Знов корови пасти...

VIII.

Пасе дівча коровоньки
До темної ночі,
Виплакала за миленьким
Свої ясні очі.
Не видати миленького!
Що-ж то за причина?
Чи вже-ж йому не милая
Гануся дівчина?

Чому мила Ганусенька,
Та зільля лякає;
Через зільля сьвяченеє
Приступу не має.
І розплелася дівчина
Ніби на весільля;
І розплелась: витресає
Сьвяченеє зільля !...

Появив ся зараз милий
В лужку зелененькім;
Він приїхав по милую
Конем вороненьким.
»Як ся маєш, моя мила?
Поїзжай зо мною!
Зле тобі на сьвітї жити,
Возьму тя з собою!...
В мене хата тепленькая,
Всього їсти-пити!
Їдь зо мною, Ганусенько:
Будем разом жити!«

І сідає дівчинонька
В годину лихую.
Везе вмерлий неживого:
З неживим живую.
І приїхав над могилу,
Могила розкрилась,
Там з Івасем Ганусенька
На смерть положилась.

ІХ.

В кінці поля є тополя,
Могила під нею;
Там Гануся із Івасем
Лежать під землею.

І над ними чорний ворон
Сидить та чекає:
Коли сонечко з полудня
Повертати має?...
І як тільки повертас
І ворон побаче, —
Стріпенеть-ся, пролетить ся,
Потім сяде, краще!...
І проходить його голос
Через ту могилу
І в могилі розбуджас
Милого і милу!...

І встають Івась — Гануська,
Встають і сїдають
І по самую опівніч
Тихо розмовляють.
І як тільки сонце згасне,
Північ наступас, —
Чорний ворон той кричати
Знову зачинас...
І почувши його голос,
З мленькою млий
Забірають ся ізнову
До свої могилі!

23. IX. 1853.

4. Хрест на горі.

За Київом коло Дніпра
Як синь синіє ліс дрімучий.
Під лісом тим їдна гора,
На нїї хрест малий блискучий.

Замерло все коло гори,
Жива душа туда не ходить.

Лиш ворон краще без пори
Та зьвірина́ їдна заводить.

I.

Назад тому за двісті літ
Гора миленько зеленіла;
І на горі, де хрест стоїть,
Колись хатинонька біліла.

Від хати рівно до води
Стояли сходки камінні,
І коло сходок в два ряди
Шуміли липи молодії.

В кінці тих липів, над Дніпром,
Скала розбитая стояла,
А із-під неї джерелом
Вода погожа витікала.

В хатині жив старий рибак —
Він називав ся Лободою,
А давніх літ — то був козак,
Знакомий з Польщою, з Москвою.

Ходив нераз і за Дунай
І Туркови в знаки удав ся:
І там крутий його нагай
Над бісурманами звивав ся.

Багатий був старий рибак,
Доволі мав ся він усеґо,
Та то багатство все пустяк
Було для баби і для него.

У них іще дочка була,
Дочка хороша Акилина.
Вона лиш-тільки розцвила
І була чари — не дівчина!...

Рум'яна, гарна на лиці,
Хороша, з чорними бровами,
Вона сушила молодців
Своїми ясними очами.

На кого очі навела —
Пронав спокій на віки, а́мінь!
Та от сама коса найшла
І зачепила ся на камінь.

II.

Врочи́сте св'ято́нько бу́ло
(Здасть-ся, бу́ло Миколая),
І от до церкви на село
Пішла дівчина молодая.

Св'ічок у церкві без ліку́,
В попа кади́льниці кури́лась.
І Аки́лина при бо́ку
Межи дівчатами моли́лась.

І задивились молодці,
Де та дівчино́нька стоя́ла.
А у дівчини на лиці
Згасала краса́ і згасала.

І стала бі́ла як сті́на,
Замовкла губа, не моли́лась:
Ще мінута — і вона
Без сил на землю повали́лась.

А як поглянула на св'і́т —
І де́ вона, сама не знає!
Над нею парубок стої́ть
І сні́гом личко відтирає...

Хоро́ший, гарний, молодий,
Сму́гливий, з чорними очима...

»Скажи мені: ти хто такий?«
Його спитала ся дівчина.

— »Як хочеш знати, я Трохим,«
До неї парубок озвав ся,
І з словом сим пропав як дим,
І більш до неї не являв ся.

І встала дівчина, якось
До свого дому повернула,
Та з того часу вся чогось
Вона задуманая бұла!

III.

Снуєть-ся тихо ясна ніч,
Спливає місяць над горою,
І тисячі на небі сьвіч
Палахкотять над головою.

Погасло сьвітло в слободі,
І все тихенько коло хати,
Лиш на долині край води
Чогось дівчиноньку видати.

На камінь сперла ся, стоїт,
Вона думу свою гадає,
Не дивить ся на білий сьвіт
І сумно-сумно промовляє:

»І ненька спить, і батько спить,
І все заснуло в полуночі!
Та сон миленький не морить
Мої заплаканії очі.

Тяжка на серденьку печаль,
Сльозами личко обмиваю;
Чогось нема, чогось ми жаль...
Чого-ж? чого? — сама не знаю!...

Гірки моїх пістынацять лїт,
Гірке мос, гірке коханья.
Я сумно дивлю ся на сьвіт
Від того раня до смерканья!...

Мене не бавить соловей,
Квітками рано не вбираюсь;
Від батька, неньки і людей
Я утікаю і ховаюсь.

А легше-ж мнї хоть що-нибўдь,
Коли лікого я не бачу?!
Тугою тужить моя грудь,
Сльозами я гіркими плачу!

Трохиме милий! Ти спокій
Відняв від серця молодого.
Прийди ж, прийди ж на голос мій,
Прийди на голос серця мого!»

Та тут Трохим із-за плечий
Дає поклін свій Акилинї!...
Полились слъози із очий,
І стало весело дівчинї...

IV.

Настав Великдень. Знов Трохим
З своїми чорними очима...
По Службі божій щиро з ним
Поцілувала ся дівчина.

І писанок, і краіпанок,
Всього Трохиму надавала.
Із поликами рушничок
В Зелені Сьвята обіцяла.

І повернула ся назад,
Рушник зачала вшивати,

І вишила, й Зелених съвят
Зачала дівчина чекати.

В Зелені Съвята — прибралась
На сватанья як на весілля:
Умилась, гарно заплелась,
Розсипала татарське зільля.

Чекає тільки старостів
І виглядає їх як Бога.
І от візок загуркотів
Коло новенького порога!...

Злізають живо старости,
Ведуть Трохима із собою.
І стали хармани плести
Перед багатим Лободою.

І сплила мова, як вода,
І просять дочку за Трохима.
Тут як підняв ся Лобода,
Як подививсь на них очима:

— »То що? на кпи берете нас?!
Ніби Трохима ми не знаєм?...
Вертайтесь, люде, в добрий час!
За бахура дочки не маєм!«

Набралсь старости встиду,
Трохим нещасний похилив ся,
Ідуть із хати, — й на біду
Гарбуз за ними покотив ся!..

V.

Повіяв вітер — і шумить,
Шумить зелена дубина;
І край дубини тихо спить
Під туманом їдна долина.

На тій долині драбиняк,
І огничок малий згасас.
А коло нього парубчак
Думу тяженькую гадає.
І тяжко, тяжко він злихнув.
Залив ся гіркою сльозою :
Свою він долю споманув
І розмовляє сам з собою :

»Ой доле, доле ти моя!
Чого-ж я гірко так горюю?
Чого живу на світі я
І топчу землю сировую?...

Даремне йдуть мої літа,
Не виджу щастя за собою :
Я від колиски сирота
І піду в землю сиротою.

Гіркая доле ти моя!
Тебе я, доле, проклинаю!
Щасливі всі, їден лиш я
Не виджу щастя і не знаю.

Створив мене Ти на біду.
Забув мене Ти, сильний Боже!
Та я такого ще найду,
Що і в біді мені pomoже...

Піду, удам ся до чортяк!« —
І от на ноги ізхватив ся!
Проїшла мінута — й парубчак
На роздорожі опинив ся...

VI.

І свиснув раз і свиснув два.
Зірвав ся вітер з полуночи,

І зашуміла голова,
І порохом замело очі.

І свиснув ще остатній раз, —
Із пекла куций показав ся:
— »Чого зовеш, Трохиме, нас?«
Він того парубка спитав ся.

Трохим від страху задрожав,
Та годі!... тра відповідати.
Ото він сьмілости добрав
І став до куцого казати:

»До тебе просьбу маю я;
Вчини мою остатню волю!
Гірка доленька моя,
Переміни мою недолю!«

— »Ти не жури ся!« біс сказав:
»Для тебе все чинити мушу.
Та тра, щоб ти мні записав,
Як знаєш сам, і тіло й душу.« —

»Як тра, то тра! но ти гляди:
Я терміну не назначаю.
Тогді по душу приходи,
Як своєю смертю сконаю.«

— »Ну, на-ж перо, напір і ніж,«
Говорить біс: »лихе з тобою!
Бери, мізинця свого вріж,
І налиши контракт зо мною!«

І взяв Трохим і написав,
І куций гарно поклонив ся,
Узяв напірчик і пропав,
А той у коршмі опинив ся...

»Гей, старости, сюди! сюди!«
Кричав Трохим перед корчмою:

»Буду женитись в Лободи
З його хорошою дочкою...«

І старости самі ідуть,
Та все багаті із чортами.
І досьвіта його везуть
До Лободи за рушниками.

І от дістав, чого хотів,
Чого душа його бажала :
Прийняли добре старостів,
І рушники дівча подала.

Пройшла інце від того дня
Їдна щасливая неділя,
І позбирала ся рідня
До Акилини на весілля.

Заграла скрипка, тугий бас,
Бренчаєте решето, цимбали ;
І молоду в веселий час
Дівки до шлюбу убиралл.

І от до церкви повели
І руки їм перевязали,
Навкруг престола обвели
І їх на вічне обвінчали.

Від сего дня Трохим зачав
У Лободи хазяювати.
І щó задумав-загадав —
То кущий муєїв виповняти.

VII.

Прийшла весна. Пішла вода,
І недалеко під горою
Втонув старенький Лобода. —
А баба згинула зимою...

Остав ся лиш їден Трохим
Та молодая Акилина;
Багатство есть, та менше з тим!
Душі пропащая година !...

І було думок без ліку :
»Як грішну душу відписати ?«
І пригадали : на горбку
Сьвятую церкву збудувати...

І збудували на стовпах,
І хрест із золота стопили.
І стали в церкві. І в сльозах
За душу Господа просили.

І з неба голос божий впав :
»Трохима душу я прощаю,
За то, що церкву збудував,
І вас і церкву я приймаю...

І ви, коханки, жийте тут,
Аж поки б́уде сьвіт стояти,
Аж поки люде не буд́уть
На страшніім суді стояти.

Позволю вам на рік лиш раз
На сьвіт поглянути, де люде ;
Та й те не більше, як на час,
Дивити ся вам можна буде...«

І встрягла в землю церква та,
Лиш на горі тій хрест видати.
І от плинуть, плинуть літа,
А тих коханків не видати.

Лиш на Великдень до зорі,
Як служба Божая зачнеть-ся,
Виходить церква до гори,
Сама собою відімкнеть-ся.

І вийде з милою Трохим,
І щось обоє розмовляють,
І через час із сьвітом сям
Прощають ся і покидають.

І стрягне в землю церква та,
Лиш на горі тій хрест видати.
І от плинуть, плинуть літа,
А тих коханків не видати.

2.—4. І. 1854.

✓ 5. Розмай.

[Примушене кохання.]

І.

Був ранок. Сонечко зішло,
Збудилось соннее село.
На комнах димочок веть-ся.
Дівчина з відрами несеть-ся,
Де поволі до води.
І коло свої череди
Вертять ся хлопці і сьміють ся
І за сухий сніданок бють ся...
Серед села тече ріка.
Над берегом коло горбка
Стоїть з цебринами керниця:
В керниці чистая водиця.
Над нею дівчина стоїть:
Її чогось не милий сьвіт:
Головоньку сумну схилила
І праву руку притулила
До свого серденька. Вона
На личеньку чогось блідна,
І дума тяжкая на лобі.
І в серці сумно як у гробі.

Ізняла відра із плеча
І на коромисло дівча
Оперла ся, думу гадає
І все за греблю поглядає.

II.

Там білий домвчок стоїт.
Наоко́руга́ гу́стенський пліт
І на колах горшки новенькі.
І хата і будинки все́нькі
Обшиті на́-ново були.
Перед воротами росли
Дві липи гарних і широких,
А на току стіжків високих
Стирчало щось мало не пять.
Ще хазяї, здаєть-ся, сплять :
Не рипає бігун частенько,
І дим із комина тоненько
По яснім небі не летів.
Та от бігун і заскрипів,
І сонні двері відімкнулись...
Дівчини думи стрепенулись :
»То він іде! коханий мій!
То він іде, душа Гордій!...«
І за порогом показав ся,
Що Гордійом, знать, називав ся.
Він сонні очі протирав,
В руках збанок пустий держав
І до керниці йшов помалу...

III.

Що дівчину тогді займало?
Не знаю я! Вона стоїт,
І з неї то горохом піт
На личенько сумне валить ся,

То так сама чогось мінить ся,
То стане біла як стїна,
То синяя як бузина,
То як калина счервоїє,
То знов як глина побілїє...
Тимчасом парубок прийшов,
Пустив на вітер кілька слов,
Покпив ся з неї, що Тетяна
В селї дївчинонька погана,
І глечником води набрав
І знов собі помандрував...
А дївчина сама зосталась,
Сльозами гіренько зальїялась
І як той пень німий стоїт.
І думає: »На-щó мні сьвіт?
На-щó мні більш у нему жити,
Коли не хочуть мя любити?«
І відчесила свій фартух
І завязала очи вдруг
І до керниці головою!

IV.

— »То щó, дївчино? Бог з тобою!«
Охриплий голос закричав.
Фартух з очий дївчини спав,
І край Тетяни вже стояла
Їдна бабусенька стара...
»Чого ти тониш ся, дївча?
Скажи: яка тобі нечаль?
Яка вчинила ся причина?«
І розридала ся дївчина:
— »Бабуню! серденько мое!
На-щó менї життя моє?
Гордїй любити мя не хоче,
Сьмість-ся з мене і регоче.«

— «Пустес, донько! не журись!...
Полюбить він тебе колись,
Та не минеш ти і весілля,
Лиш дай йому їдного зільля!...
Ти знаєш, як цвите розмай?
Возьми, розмаю накопай
І дай із'їсти, або спити, —
І він зачне тебе любити!...»
Сказала так, — та і пішла
Дорогою поздовж села.
А дівчина пішла шукати,
Де б того зільля накопати.
І накопала у ліску
Під білим каменем в піску,
І стала вечерниць чекати,
Щоб Гордія, нагодувати.

V.

От вітер буйний повійнув,
З дерев повяле листя здув
І починає сніг котити.
Стають дівчата говорити
За вечерниці, де будуть...
Аж слухають: Тетяна тут
Спершу до себе запрошає.
Село дивуєть-ся, не знає,
Що в голову її вилило!
Та дармо! як там не було,
Настали тільки вечерниці —
Дівчата, хлопці, молодниці,
Всі до Тетяни побрели.
І от музики загули!...
І хлопці жваві танцюють,
Дівчат голублять і милують.
За час уже огонь в печі

Та на черені калачі
Як сонце яєне печуть ся,
Вареники із маслом тнуть ся.
От все готово. Шум затих.
Стіл застеляєть-ся у них,
І показала ся горілка,
І деренівка, і вишнівка,
І мед, і пиво та і квас,
Як часом водить ся у нас.
От і вареники з'явились.
Веселі хлонці похмелились,
За стіл сїдають і їдять
І все Тетяноньку хвалять.

VI.

У Гордія своя тарілка:
Вареників на нїї кілька;
Сама Тетяна подала:
В варениках йому спекла
І той розмай, що накопала.
Багато влила вона сала,
Щоб заохотити до них.
І от Гордій все лиг, та лиг.
І тільки добре налигав ся —
Вже до Тетяни засьміяв ся,
Заговорив на ухо щось,
Вже й по плечі Тетяну: лось!
Вже й обійняв, поцілував ся.
І всякий тому дивував ся...
»А що!« подумала собі:
»Завдала хмілю я тобі?
Таким ти будеш аж до віка,
Буду я мати чоловіка.«
Та от великий піст настав, —
Гордій щось сохнути начав.

Бідняка він! За неділь кілька
Зісох, зів'яв, як тая квітка!
Минула Вербна — і в Четвер
На саму Страсть Гордій умер.

Сьвятки веселі настали.
Дівчата хлопців цюлували
І віддавали крашанки.
Тетяна лиш меж парубки
Як тінь смутненькая шаталась
Та ні з котрим не цюлувалась.
Її обходив, хто йно йшов.
Так перший день її пройшов!...
На другий день її не було.
На третій день село почуло.
Що вже Тетяна не жие,
Що і вона життя своє
На того гробі положила,
Которого сама згубила.

21. II. 1854.

✓ 6. Люба.

[Край печери два дубочки.]

I.

Тече річка невеличка,
Гори підмиває,
А над річкою могила
Мохом поростає.
Недалеко від печери
Стоять два дубочки,
За дубками по-над річку
Тягнуть ся горбочки.
На горбах кущами взялась
Вільха і ліщина;
За горбами став глибокий
І кругом долина.

І в долині край дороги
Там хати біліють;
За хатами коло ставу
Сади зеленіють.

Нічка тиха; зорі сьвітять;
Місяць впливає;
Туман встас по долині,
Село вповиває.

І сповидось село тихе
Сном, опочиває.
Лиш в їдній іще хатині
Сьвітло не згасає.

Та хатина невеличка,
Гарна і біленька,
У ній жила коло неньки
Люба молоденька.

Стара ненька вже давненько
На постелі спала,
А дівчина ще сиділа,
Косу заплітала.

Русу косу заплітала...
Каганець блищав ся,
І від него блиск нерівний
В личко відбивав ся.

Личко було як калина,
Брови як шнурочок,
Губка сьвіжа як та ружа,
Очи як терночок.

Ручки повні, шия біла,
Груди ще біліщі.
Тільки шкода, що каганчик
Не блищав ясніще!

II.

Люба косу заплітає,
Тяженько вздихнула,
Взяла кісоньку русяву
К личку пригорнула.

»Ой ти, косо русявая!«

Дівчинонька каже :

»Ой, кому ти достанеш ся?

Хто тебе завяже?

Ненька каже, що Данило...

Та хрестом клену ся :

Буду вік свій дівувати —

З ним я не зійду ся!...

Що по тому, що я буду

В золоті ходити?

А він буде моє серце

Молоде вялити!...

Боже! Боже милосердий

З неба високого!

Подаруй мені Якима,

Хлопця молодого.

Він не має срібла, злота,

Не оре плугами :

Він лиш серце добре має

Від доброї мамі.

Я від него молодого

Серденька не чую,

Та зійти ся з ним не можу

Через неньку злую.

Та даремне!... Над рікою

Єсть печера давня,

Коло неї розвинеть-ся

Нашеє кохання!

Буду в церкві і попрошу,
Як Бог дасть дождати.
А Данила коцюбою
Вижену із хати.»

І гадала дівчинонька,
І так ізробила :
Того вигнала із хати,
Того запросила.

III.

Тихо листям край печери
Два дубки шептали,
Та ще тихше два коханки
Милі розмовляли.

»Покленись,« їдно сказало,
»Правду говорити !
Поклени ся, що мя любиш
І будеш любити !«

— »Присягаю.« каже друге,
»І хрестом клену ся
Лиш тебе їдну любити :
В другу не влюблю ся!...
Хоть-бим видів тисяч красчих,
На жадну не гляну,
Бо не хочу, щобим зрадив
Дівчину кохану.«

— »Присягаю й я, Якиме,
Лиш тебе любити
І з тобою умирати
І для тебе жити.
Сьвідок Бог присяги мої !«
Люба прошептала

І обручку з себе зпяла
І Якиму дала...

Аж тут раптом за плечима
Корчі затріщали,
І коханки полякались,
Раптом повставали...

І живенько від печери
Стали утїкати :
Той — долинов по-над річку,
Та — в гору до хати.

IV.

Знов долнна край печери
Стихла, онїміла ;
Лиш їдна душа живая
Край дубків ходила.

То уражений Данило
Ходить, похожає,
Кругом себе поглядає,
В злості промовляє :

»От де ви, мої коханки,
Сходитесь з собою !...
Не будéте ж ви тут більше !
Ложу головою !...

Ще лиш ніч — і більш Якіма
На сьвітї не буде !...
Там в печері у тій страшній
Бог його забуде.

Прийдеш ти сюда, небого,
З ним поговорити,
Та даремне будеш звати,
Рученьки ломити.

Лучше б ти його не знала,
Лучше б не любила :

Будеш знати, як-то гнати
Парубка Данила!...»

І окинув ще раз оком
Милії дубочки,
І як вовк побрів до дому
Через два горбочки.

V.

В другу нічку меж дубками
Дівчина стояла
І Якіма молодого
Сумно виглядала.

Йде Яким, дівчину видить,
Став до себе звати,
А дівчина до печери
Стала утікати.

Він за нею; та — в печеру
Та й живо за двері!
Яким швидче незабаром
І сам до печері!

Але тільки хтів обняти,
Аж ніж появив ся
І по самую колодку
В груди затопив ся.

І пробив ся місяць повний
Через хмари в двері
І розкрив, що там робилось
В сировій печері:

На землі Яким убитий:
Кров іще буркоче,
Ніж кривлею закинає,
І кліпають очи.

А Данило препоганий
Стоїть у куточку,
Розбираєть-ся з запаски
І бере сорочку.
І зібрав ся препоганий
У лиху годину
Та й побрів до свого дому
Вздовж через долину...

VI.

Лиш Данило счез в тумані,
Аж із-за горбочка
Йде дівчина молодая
До свого дубочка:
І прийшла... Нема нікого...
Сіла і чекає,
В руках квіточку тримає,
Листя обриває.
І повіяв вітерочок,
Став листки змитати,
По долині по-над річку
З ними улїтати.
Так коханья улїтало:
Та вона не знає
І Якіма миленького
Весело чекає.

От година по годині
Стала упливати,
А Якіма не слихати,
Видом не видати.
Ба й свитати починає,
Тумани зрідїли;
Вже й стадами до печері
Ворони летїли.

А нема усе Якіма !
Що-ж то за причина ?
Не згадає, не зміркує
Бідная дівчина !...

І вернула ся до дому,
Стала добиватись,
Що Якіму перебило
З нею повидатись ?...

Та нема, нема Якіма,
Та і не видати ! —
І зачала бідна Люба
Рученьки ломати.

VII.

Жнива були й проминули,
Осінь наступає,
Вітер віє-повіває,
Листя обриває.

Сумні дні короткі стали,
Розляглись тумани,
І пташки за синє море
Понеслись стадами.

Стали й дощики спадати,
Руна прикропляти,
Ба й зачали від Покрови
Сніжки пролітати.

От настало і Андрея.
Дівоньки гадають :
То на щастя по коншарах
Баранів шукають,
То виходять за ворота
І трясуть ложками,
То звивають ся з нитками
Помежи колами,

То до річки йдуть по воду,
В губу набирають,
Розглядають, що попалося,
І по тім гадають,
То замісюють на соли
Коржики маленькі
І їдять їх, щоб приснив ся
Сужений миленький.

VIII.

Затиснула й бідна Люба
Свого серця рани,
Загадала на Андрея,
Де Яким коханий?...
Загадала на Якіма
В темненькую нічку
І побігла до печери
Над биструю річку.

Прибігає над ту річку,
Голову схилила,
Бере воду, і з водою
Ще щось захопила.
Захопила та до дому!
Воду виливає,
Коли дивить ся: з водою
Кістка випадає!
То сустав чийогось пальця,
Бідна чиясь ручка;
На суставі ще держить ся
Вбогая обручка.
І обручку на свій палець
Люба наложила,
А на мутнії водиці
Коржик замісила.

І спекла його, із'їла,
Богу помолилась,
І на лавоньці дубовій
Спати положилась.
І заснула дівчинонька,
І так її спить ся!
І про щó вона гадала,
То її і снить ся.

IX.

Снить ся дівчинї печера
І Яким миленький:
В його серце молодее
Впив ся ніж гостренький;
Він розкажує дівчинї,
Щó його згубило:
Як на нему відіметив ся
Парубок Данило.
Як потому його тіло
Ворони склювали
І сустави від суставів
Порозволїкали.
— »Та і ти,« сказав до неї,
»Палець мій увзяла:
Гляди ж, мила, щоб за тее
Кости поховала...«

Пробудилась і обручку
Ріднюю пізнала.
Прибігає до печери,
Рученьки зломала:
У печері сьвіжі кости
Вітер обвіває,
Межи ними ніж широкий
Іржа доїдає.

І вернула ся дівчина,
Людям розказала,
І Данила вся громада
З ока не спускала.

Х.

На Великдень всі зібрались
На тую долину,
Щоб Якимової смерти
Звідати причину.

Застелили під дубками
Килимок новешкый
І поклали на той килим
Кісточки сухенькі.

І казали, щоби всякий
Йшов їх цюлувати :
І маленький, і старенький,
Вбогий і багатий.

Бо то кажуть, що душі тій,
Которая винна,
Непремінно кров із носа
Бризнути повинна.

І зачали цюлувати.
Спершу стала Люба,
Заридала, цюлувала
І пішла за дуба!..

Потім нецька помолилась
І поцюлувала,
І за нею вся громада
Цюлувати стала.

На остаток і Данило
Голову схилиє,
Затрусили ся коліна,
Серце обмирає.

І схилив ся, і до кости
Губа притулилась, —
Аж із черепа сухого
Гадина з'явилась.
І Данилу кругом шиї
Раптом обмоталась,
Укусила і меж кости
Знову заховалась.
І підняв ся раз Данило,
І знов покотив ся,
І — як плюнути на воду —
Він душі лишив ся!

XI.

Розійшли ся добрі люде,
Потім знов зійшли ся.
Піп, кадило і могила
Для вмерлих знайшли ся.
Засьвітили люде свічі,
Піп зачав кадити,
І зачали за умерлих
Господа молити.
Заспівали: »вічна пам'ять,«
Думають спускати,
Та дівчина люба рветь-ся
Ще поцілувати.

Не пускали... Та від'їлась
Дівчина зубами
І схватилась за ті кости
Обома руками.
І вчепилась і зачала
Гиренько ридати,
Сухі кости цілувати,
К сердцю пригортати.

Бог із нею! видно доля
Так її судила:
І дівчину на остаток
Гадина вкусила.

І вмирала та дівчина

І проговорила:

{ »Аж тепер я буду разом
З тим, кого любила!...« }

ХІІ.

Вмерла Люба. »Со сьвятими«

Знов дяки почали

І в долині: »Вічна пам'ять«

Третій раз співали.

»Отче-наш« всі зговорили,

»Пресьвятая Діво«,

Опускають в гріб Якима

І кладуть на ліво...

А на право положили

Грішного Данила;

Межи ними помістилась

Дівчинонька мила...

І піп яму запечатав,

І вмерцям на груди

Кинули піску по жмені

Всі хрещені люди.

І на сьвіжую могилу

Витряє піп кадило,

І остатний раз кадило

Вмерців окурило...

Заросла вже та могила,

І дубки схилились;

Вже померли й тії люде,

Що за них молились.

Но прохожий, хто б ти не був,
Не забудь, небоже:
Хоть подумай іздихнувши:
»Помяни їх, Боже!...«

Красне, 2.—3. VIII. 1854.

7. Заклята дочка.

[З чеського.]

Мати дочку гонить
З постелі раненько:
»Іди ти по воду,
Моя Ганусенько!
По воду студену,
Під вербу зелену!...«

Пішла, пішла Ганя
Під вербу зелену,
Під вербу зелену
По воду студену...
Но ще для дівчини
Високі цебрини.

Дівча не вертас,
Матінка чекас.
»Пішла-ж бо ти, доню,«
З серцем промовляє:
»Бодай не вернулась,
В камінь обернулась!...«

Відро скаменіло
Мармором біленьким:
Дівча здеревіло
Явром зелененьким.
І камінь біліє,
Явір зеленіє...

Ішли два молодці,
Обидва бурлаки,
Обидва і братья
Братья і співаки.
Явір оглядають,
Разом промовляють :

»Що-сьмо, милий брате,
Світа ізходили,
Явора такого
Ще не находили !...
А що хиба, братці,
Вломим по гільячці?...«

І їдну вламали,
Диво увидали :
Дерево й гільяка
Кровю закипали.
Другу лиш нагнули,
Вже й слова почули :

»Урвіть по листочку,
Вломіть по гільячці,
{ Лиш серця не раньте } *сестр*
Дівчині біднячці!
Возьміть, мамі дайте,
Мамі заспівайте ;

»Закляла ти, ненько,
Свою дочку рідну :
Тепер подиви ся
На її долю бідну :
Ото гільяченьки
Із її рученьки !...

Закляла ти, ненько,
Свою дочку рідну,

Тепер полюбуй ся
На ї долю бідну:
От тобі листоньки
З її головоньки!...««

Ідуть два співаки
Та межі хатами,
Прийшли під віконце
Недоброї мамі.
Під віконцем стали,
Жалібно співали.

Заридала мати:
»Не грайте, не грайте!
Мому серцю туги
Та й не завдавайте!
Бо й так тугу маю,
Що дочки не маю!...«

8. Безнадія.

[За Bürger-ом.]

Пробудила ся дівча:
Сон їй тяжкий снів ся.
— »Де-ж ти милий? чи ти вмер?
Чи так забарив ся?«
Він поїхав на біду
З атаманом на Орду
І, чи жив остав ся,
З нею не списав ся.

Скоптувала вже Орда
Козацької кари:
Відплатили молодці
За кров, за пожари.

І веселі козаки
Палять пінкові люльки,
До дому вертають,
Пісні затыгають.

І усюди по шляху,
Скрізь на роздорожі,
Стали діти і жінки
І дівчата гожі.
Кожде свого питає,
Серце-руку подає;
Лиш їдна чекає,
Милого шукає.

І дивила ся на всіх —
І не пізнавала;
І питала ся у всіх —
І не відпитала.
І лиш військо перейшло —
Згасло яснеє чоло;
Дівчина упала,
Тяжко заридала.

Стара ненька — до дочки,
Дочку підхопила.
»Що то, доню? що, дитя?
Що з тобою, мила?«
— »Мати, мати! сьвіт — не сьвіт,
Все пройшло, як маків цьвіт...
Гірка божа воля,
Тяжка моя доля!«

— »Прости, Боже, її гріх!...
Донько, схамени ся!
Все Бог робить на добро...
Лучше помодл ся!«

— »Мати, мати! за ребро
Тягне божес добро!
А те »Святий Боже«
Що мені поможе?»

— »На сьвяченої води!
Вона помагає,
Вона серце веселить,
Жалі відіймає.«

— »Дармо, мати! що болить,
Те вода не відвалить;
Не дасть вода сили
Встати із могили!»

— »Слухай, доню: може він
Пшов за Ордою,
Свою віру поламав,
Любить ся з другою...
Нехай, доню, буде й так!
Він нам більше не козак,
Вже його не люде —
Бог судити буде...«

— »Мати, мати, лучше б я
На сьвіт не родилась!...
Смерти, смерти ти моя!
Де ти забарилась?
Згасни, сьвіте, повернись,
У безодню повались!
Гірка божа воля,
Тяжка моя доля!...«

— »Боже, Боже! не суди!»
Мати промовляє:
»Що говорить їй язик —
І сама не знає!...«

Доню, доню, розум май :
Бога, небо спогатай ;
Памятай, що неба
Душі твоїй треба !«

— »Що то, мати, небо-рай ?
Що то, мати, пекло ?
З ним, із ним і небо й рай,
А без нього пекло...
Згасни, світе, повернись,
У безодню повались !
Ні землі ні неба
Без нього не треба !«

Так дівчині по душі
Безнадія грала ;
І дівча на грішний суд
Бога викликала.
Рвала коси, розплелась,
Серед хати простяглась
І зболяні очі
Плакали до ночі.

Незабаром від копит
Земля задвигала,
Незабаром край воріт
Збруя забряжчала...
І, живий чи умерлий,
Злазить козак молодий,
Фіртку відчиняє,
З-тиха промовляє :

— »Чи ти спиш, моя дівча ?
Чи думу гадаєш ?
Чи за другого пішла ?
Чи мене чекаєш ?...«

— »Ах, козаче! чи то ти?...
Ходи, голубе, ходи!
Де-ж ти забарив ся?
Де ти запізнив ся?«

— »Запізнив ся-м на степу
В далекому краю...
Сідай, мила, на коня,
Бо часу не маю!«

— »Ну-ж бо, милий, почекай!
Перше рученьку подай!
Ходи до покою,
Відпочинь зо мною!«

— »Ніколи мені, дівча,
В тебе спочивати:
Кінь вудилами бряжчить —
Треба поспішати...
Сідай живо на коня:
Ще сто миль махнем до дня;
Ще сто миль махати,
Заким будем спати!«

— »Де-ж, козаче, де-ж сто миль
Кінь твій промахас?
Та його ще край воріт
Півень заспіває!...«

— »Заким півень закричить,
Кінь як птаха пролетить:
За їдну годину
Ляжемо в перину.«

— »Де-ж, козаче, де-ж твій дім?
Де твоя хатина?«

— »Там, дівчино, на степу
Дім і домовина!«

— »Стане-ж місця для нас двох?«

— »Стане, мила, для обох.

Їдмо, нас чекають, —

Постіль убирають.»

І чи постіль, чи то гріб —

Дівча не згадала:

Живо сіла на коня,

Козака обняла.

І як вітер кінь летит,

Тільки порох з-під копит

З огнем влітає,

Поле укриває.

Ліси, села і поля

Мимо них летіли,

І камінні мости

Під конем греміли...

— »Місяць золотом горить,

Вмерлий птахою летить...

Страшна тобі згуба?«

— »Ні!« говорить любя.

Що-ж за співи по степу?

Чого птахи грають?

То зібрались опирі,

Похорон справляють.

По душі і дзвін гуде,

І процесія іде,

Жалібно співає,

Словом вимовляє...

»В північ тіло поховав,

Тепер свою любу

З далекої сторони

Я везу до шлюбу.

Дяче, дяче, поспішай!
Поше, живо нас вінчай!
Бо ніколи ждати:
Пора уже спати...»

Стихла пісня, стих і дзвін:
Все те проминуло,
Все те раптом мимо них
Як мара мигнуло.
І як вітер кінь летит,
Тільки порох з-під копит
З огнем вилітає,
Поле укриває...

Пролітають мимо них
Чагарі й дубини,
Ліси, села, хутори,
Гори і долини...
— »Місяць золотом горить,
Вмерлий птахою летить...
Страшна тобі згуба?«
— »Ні!« говорить любя.

От, ізнову потерча
Несповите скаче,
Завиває пелюшки,
Регоче і плаче...
»Чи ти хлопець, чи дівча,
Ходи з нами, потерча:
Будеш танцювати,
Як ляжемо спати!«

І як вітром в чагарах,
В степу зашуміло,
І за ними потерча
Льотом полетіло...

І кінь птахою летит,
Тільки порох з-під копит
З огнем вилітає,
Поле укриває...

Пролітає мимо них
Вже й синєє море;
Пролітає по-над них
І небо і зорі...

— »Місяць золотом горить, з сонця
Вмерлий птахою летить...
Страшна тобі згуба?«
— »Ні!« говорить люба.

Темно, темно по степу;
Холод повіває...
— »Коню, коню! поспішай!
Північ наступає!...
Недалеко до кінця,
До постелі, до вінця:
Живо, живо, брате,
Будем спочивати!«

От і брама, от і двір.
Браму відчиняють,
І на цвинтар молоді
Раптом уїзджають.
І підняв ся чорний птах,
І закрякав на гробах:
Гроби затрусилась,
Хрести похилились.

І в мінуті — чуд та див! —
Вся одежа й тіло
Від вмерлого козака
Прахом облетіло...

І на карому коні
На сідельці в стремені
Без одежі й тіла
Гола кість стреміла.

А тут враз і карий кінь
Вдарив копитами.
І в мінуті з по-під них
Здимів меж гробами...
І в повітрі щось кричить,
Щось у ямі верещить.
І бідна дівчина
Впала як билина...

І зібрались опирі,
По душі співають,
І за руки побрались,
Разом промовляють:
»Коли любите — терпіть,
Бога з неба не гнівіть,
Не слухайте тіла —
Душа буде ціла!«

19.—20. VIII. 1858. _____

9. Тополя.

I.

Сидить баба на порозі,
Землю колупає,
На садочок, на вишневий,
З-коса поглядає.

А в садочку, у вишневім,
Синок її ходить,
Свою жінку молодую
За рученьку водить.

Ходять собі по садочку
Милі молодята.
Цюлюють ся, милують ся,
Як голубенята.
Цюлюють ся, милують ся,
Все їм так миленько...
Чого-ж ти сумна сумуєш,
Старенькая ненько?

— »Проклятий час,« баба каже,
»Проклята година,
Що я з нею одружила
Коханого сина.

Оженила, одружила,
Розуму не мала:
Своє щастя чужим людям
Даремне віддала.
Де тепер ті щирі руки,
Що мя обіймали?
До тепер ті милі губи,
Що мя цюлували?
Де ті очи, милі очи,
Ті карії очи.
Що бувало так питали,
Чого мати хоче?

Все вона, вона забрала!
Вона препогана!
Взяла щастя, взяла долю
І мого Івана.

Але нехай висихають
І моря і ріки, —
Я розлучу тебе з нею,
Розлучу на віки!»

*

Лежить баба на порозі,
Вдає, що конає.
»Що з тобою, моя ненько?«
Син її питає.

— »Болить мене головонька.
Ой гину я, гину!
Слухай мене, мій Іване,
Слухай мене, сину:
Чи знаєш ти сине море?«
— »Знаю, мамо, знаю.«
— »Там, мій сину, на тім морі,
На гірлі Дунаю,
Стоїть виспа невелика
З крутими скалами;
На тій виспі білий камінь
З чорними знаками.
Там, мій сину, наші скарби
Від прадіда, сину.
Піди по них, мій Іване,
Поки я не згину!«

— »Мати моя, рідня мати!
Чогось не охота...
Чогось мені не хочеться
Ні срібла, ні злота.
І так мені, моя мати,
Не гнівити неба:
Маю хату, маю жінку,
Чого-ж мені треба?«

— »Маєш хату, маєш жінку!...
А дасть Бог дитинку, —
Тоді мене спогадаєш,
Не те скажеш, синку!

Тогді рад би де узяти,
Та уже не буде.
Іди ж тепер, коли хочеш, —
Добро тобі буде!»

— »Мати, мати!... для дитини
Рук не заховаю:
Для дитини я родив ся
І вмирати маю,
І без жалю на ню силу
Буду виробляти.
На-що ж мені тії скарби?
На-що, моя мати?»

— »Нехай тобі, милий сину,
Нехай їх не треба, —
То мені їх, мені, сину,
Мені старій треба!
Треба гробу, треба й неба,
Треба й поховати,
Треба вбогим і за душу
Грішную роздати.
Піди ж, піди ж, мій Іване,
Піди милий сину,
Бо хилить ся головонька,
Ой гину я, гину!»

*

То не голуб, то не сокіл
Під хмарою веть-ся:
То Івась так молоденький
Серед степу беть-ся.
Ні дубинки, ні хатинки,
Ні ставка-криниці:
Кругом него тільки степи,
Степи без границі.

Палить сонце як у пеклі,
Пісок розпікає;
Подекуди росте травка,
І та посихає.

Ні душі тобі живої!
Хиба вуж заветь-ся,
Та орел ширококрилий
Небом пронесеть-ся.

Ходить, блудить нещасливий
В далекій дорозі...
А там жінка молоденька
Лежить у полозі.

То не голуб, то не сокіл
Пролітає гори:
То Івась так молоденький
Пливе через море.

Сильне море відбиває
Босою ногою,
Чорні хвилі розбиває
Білою рукою.

Сумно, сумно кругом него
Хмара надвисає,
І у хмарі ясне сонце
Гасне, погасає.

Тихо всюди; тільки вітер
Реве меж скалами,
Тільки чайка бідна скиглить
По-під небесами.

А Івась пливе нещасний
І того не знає,
Що там жінка молоденька
Дитя виовиває.

То не голуб, то не сокіл
Крила опускає:
То з скарбами край тополі
Івась спочиває.

Високая-ж та тополя!

Та дивна тополя:

Їдна, їдна, як сирітка

Край чистого поля.

Де-ж ти взялась, сиротино,
Тополенько мила?

Чия-ж рука единачку

Тебе посадила?

Не промовить тополенька,

Лиш гілями має.

Сидить Івась край тополі,

Сумно поглядає.

Поглядає, ніби знає.

Що мати закліяла,

Щоб невістка молодая

Тополею стала.

*

»Добрий вечір, стара ненько!

Ой як ся-ж ти маєш?

Ой чи спиш ти, чи дримаєш,

Чи мене чекаєш?»

— »Добрий вечір, милий сину!

Де-ж ти так барив ся?

Та у тебе, милий сину,

Сянок народив ся!»

— »Мати моя! мати моя!»

— »Народив ся, сину,

Але Господь узяв матір

І твою дитину!»

Покинув ся Івась бідний,
Стару обіймає :

»Мати моя! мати моя!«

З жалю промовляє.

»Загинула, покинула

Мене молодая, —

Не покидай хоч ти мене,

Матінко старая!

Не покидай хоч ти мене,

Голубонько спва!...

Доле моя, доле моя!

Доле нещаслива!...«

II.

Сидить баба на порозі,

Землю колупає,

На високую тополю

Сумно поглядає :

Край тополі в чистім полі

Синоч її плаче,

Над ним ворон чорнокрилий

Літаючи краче.

І тополя своїм гілям

Над нього схилилась :

Сирота над сиротою

Сама зажурилась.

Зажурила ся тополя,

Бо й її тяженько...

Чого-ж ти сумна сумуєш.

Старенькая ненько?

-- »Проклятий час,« баба каже,

»Проклята година!

Погубила я невістку, —

Погубила сина!

Стара, стара, аж хилю ся,
А ума не мала:
На що-ж тебе я, невістко,
В тополю закліяла!

Чи-ж не лучше тебе було
Пташкою пустити?

Чи-ж не лучше тебе було
Рибкою втопити?

Чи-ж не лучше тебе було
Розсіяти цвѣтом?

Або зіркою пустити

Рано перед сьвітом?

Стара, стара, аж хилю ся,

А ума не мала:

На-що тебе я, невістко,

В тополю закліяла?

Але годі! нехай сохнуть

І море і ріки, —

Я розлучу тебе з сином,

Розлучу на віки!...»

*

Лежить баба на порозі,

Вдає, що конає.

»Що з тобою, моя ненько?»

Син її питає.

— »Болишь, сину, головонька:

Либонь же я згину!

Рубай, сину, ту тополю,

Роби домовину!»

— »Бог з тобою, моя ненько,

Бог з тобою, мати!

Та тобі ще, голубонько,

Не час умирати!»

— »Ні, вже годі, мій Івасю!
Годі, милий сину!
Болить мене головонька...
Загину, загину!

Але доки душа в тілі,
Вчини мою волю:
Роби мені домовину,
Рубай ту тополю!»

— »На-що тобі та тополя?
На-що, моя мати?
Чого-сь мені не охота
Тополю рубати...

Коли хочеш, моя нене,
Я на домовину
Вирубаю за тополю
Найкрасчу кедрину!»

— »На-що того, мій Івасю?
На-що того, сину,
Щоб для трупа, для старого,
Псувати кедрину?!. .

Най росте собі кедрина
До божої волі,
А для трупа, для старого
Буде і тополі!»

— »Мати моя, рідня мати!
Жаль мені тополі!
Маю срібла, маю злата,
Каміня доволі, —

Стоплю тобі домовину
Саму золотую:
Лиши мені хоч тополю
Мою молодую!»

— »Не тра мені срібла-злата,
Нічого не треба,

Лиш тополі, що на полі,
Тополі лиш треба.

Прошу тебе раз остатний :

Вчини мою волю,

Зрубай мені ту тополю,

Ту їдну тополю.

Живо, живо ту тополю!

Живо домовину!...

Болить, болить головонька!...

Ой гину я, гину!«

*

Цюкнула нова сокира

Раптом серед поля,

Затрясла ся; застогнала

Молода тополя.

Затрясла ся, застогнала,

Листя зашуміло,

І на серці у Івася

Аж похолоділо.

І так тяжко йому, тяжко

Сокиру підняти!

І так жалко йому, жалко

Тополю рубати!

Але ньєнка заболїла, —

Що будеш чинити?

Жаль тополі, жаль і ньєнки, —

Нїчого робити!

Здихнув Івась край тополі,

Очи відвертає

І наточену сокиру

Знову підіймас.

Цюкнула нова сокира

Знову серед поля:

Затрясла ся, застогнала
Молода тополя.

Затрясла ся, застогнала,
Гіля нахилились;
У Івася дрібні сльози
Рікою полились.

І так трудно йому, трудно
Сокиру підняти!

І так нудно йому, нудно
Тополю рубати!

Але ненька умирає,
Що будеш чинити?
Жаль тополі, жаль і неньки, —
Нічого робити!

Сплакав Івась край тополі,
Очи відвертає,

І наточену сокиру
Знову підіймає.

Цюкнула нова сокира
Ще раз серед поля;
Закривавилась кривлією
Молода тополя.

Закривавилась кривлією

І проговорила:

»Не рубай мене, Івасю,
Бо я твоя мила!

Тут тебе я, мій Івасю,
З сином виглядала,
І тут мене твоя мати
В тополю закліяла.

І закліяла й зашептала

І заговорила,

Мене з сином і з тобою
Вічне розлучила!»

І піднялись пишні гіля,
Змовкнула тополя,
Тільки стежка кровавая
Текла серед поля.

*

»Будь здорова, моя ненько!

Будь здорова, мила!

Погубила ти невістку

І мене погубила!»

— »Ой лишенько моє тяжке!

Куда-бо ти, сину?

А як же я, стара баба,

Без тебе загину?»

— »По невчасі, моя нене!»

— »А хто-ж поховає?

Хто за душу мою грішну,

Добром спогадає?»

— »По невчасі тії жалі!

По невчасі, мати!...

А про тебе не жури ся,

Як тобі вмирати:

Твоя хата буде гробом,

Сама ти — вмерлою,

А співати — заснівають

Круки над тобою!...»

7. VII. [?] 1859.

10. Вербя.

Ой у полю річка,

Через річку кладка,

На горбочку у садочку

Біленькая хатка.

Там сироти жили :
Братік із сестрою.
Жили собі, кохали ся,
Як риба з водою.

Брат ходить, полює,
Сестра вишиває ;
Брат годує сирітоньку,
А та одягає.
Жіють на горбочку
Малі сиротята ;
Жіють собі, кохають ся,
Як голубенята.

Аж налетів сокіл
Із чорної хмари,
На горбочку у садочку
Розбив їх із пари :
Перейшов чорнявий
Вузенькую кладку, —
Затуманив, перехмарив
Біденькую хатку.

Сумує голубка,
Сумує дівчина,
А брат її й не відає,
Що то за причина.
Сумує дівчина
Що дня і що ночи ;
Все за річку, все за кладку
Поглядають очі.
«Що з тобою, сестро ?
Чи ти нездорова ?»
А сестра його вздыхає,
Не мовить ні слова.

Брат ходить, полює,
Нічого не знає,
А та свого миленького
В-дома обіймає.

Брат ходить, полює,
Сестрицю годує,
А та свого миленького
В садочку цілує.

Брат ходить, полює,
Вертає у хатку,
А та свого миленького
Веде через кладку.

Провела за кладку,
Назад повертає,
А брат стоїть край віконця,
Кладку закликає :

»Богдай же ти, кладко,
Гнилям перегнила,
Що ти мене молодого
Сестриці згубила!

Богдай же ти, кладко,
Напилась водиці,
Коли буде мій нелюбий
Йти до сестриці.

Богдай ти, нелюбий,
З кладки повалив ся
І топив ся — не втопив ся,
Дубом одубив ся!...«

»Де-ж ти, сестро, була?«

— »За річку ходила.«

— »Що-ж ти, сестро, там робила?«

— »Сорочечку шила!«

— »Для кого-ж сорочка?«

— »Для тебе, мій брате.«

— »Слухай мене, моя сестро.
Не покидай хати!
Не ставай на кладку:
Кладка завалить ся!
— »Добре, добре, милий брате!
Мовила сестриця.

*

У неділю в-ранці
Брат коня сїдлає;
Сидить сестра край віконця,
Шовком вишиває.
Брат коня сїдлає,
Їде полювати.
Їїго сестра молодая
Вибігає з хати.

Брат на полі грає,
До дому вертає, —
Їїго сестра молодая
В ріці потопає.
В ріці потопає,
Кладочку хапає:
»Ой, брате мій, милий брате!
З-тиха промовляє.
»Прошу тебе, брате,
Верби не рубати,
Трави в полі не косити,
Терну не зривати:
Верба над водою —
То тіло дівоче,
Трава — коси мої русі,
А терен — то очи.«

II. Кулці.

Сидить Івась на припічку
Та й попелом грає;
Його сестра край віконця
Шовком вишиває.

Вишиває, промовляє :

»Івасику-брате!

Годі з тебе пусувати,

Пора розум мати!»

— »Та ніби-то я не маю?»

— »Запевне не маєш!...

Не маленький, слава Богу.

А в попелі граєш!»

— »Та не тільки у попелі,

В саджі буду грати!

Бо нехай би мене була

Оженила мати!»

— »Тю на тебе! схамени ся!

Не маєш нічого, —

То як тебе оженити

Такого дурного?»

— »Все не маю, та не маю!...

А де-ж чого взяти?»

— »Та кро тее, де узяти,

Не жури ся, брате.

Таже можна, як-би хтілось,

Позичити гроший

Та за гроші спорядити

Корабель хороший,

Та й за морем торгувати.

То і світа зглянеш

І розуму набереш ся

І багатим станеш!»

— »Але де-ж то я тих гроший
Дістану у ката?«

— »Таже, дурню, брат багатий:
Попроси у брата!«

— »Та не дасть він мені гроший!«

— »Та дасть, дурний гою,
Скажи тільки, що потому
Віддаси у двоє.«

— »То й у двос!... А багато-ж
Треба? для примірки?«

— »Та багато не багато,
А так: зо дві мірки.

Та іди-ж бо, Івасюку,
Іди, милий брате!«

Скочив Івась із припічка
Та й пійшов із хати.

*

Сидить богач на затінку,
Як та глина білий;
Сушить собі против сонця
Дукачі зацьвілі,

І на брата молодшого
Тільки очи косить;
А той стоїть коло нього
Та дві мірки просить.

»Позич, брате, зо дві мірки!«

— »На-що тобі, брате?«

— »Таже купцем хочу бути,
Хочу торгувати!«

— »Купцем йому захотілось!...

Бач, який хороший!«

— »Та ну, брате, не скупи ся,
Позич таки гроший!«

- »Ет! сидів би лучше в-дома!«
— »Та чого-ж сидіти?
Чи у мене господарство,
Чи жінка, чи діти?
Слава Богу, ще крив Господь!
Позич таки, брате!
То, ей-Богу, аж за ирій
Піду торгувати!«
— »Тю на тебе! аж за ирій!
З твоєю головою?«
— »Та я, бачиш, не сам їду.
А їду з сестрою!«
— »Та все таки: аж за ирій!...
Далекий сьвіт, брате!
Лучше тобі на припічку
У попелі грати!«
— »Докучило у попелі,
Хочеться за ирій!
Дай дві мірки, — се їй-Богу,
Що віддам чотири!«
— »Як чотири, то й чотири. —
Памятай, небоже!
А то послі, як попаду,
То й Бог не поможе!...«

Ото собі молодята
Позичили грошій,
Спорядили на товари
Корабель хороший.
Їдуть собі через море,
Всюди заїзджають,
Ріжні царства, господарства,
Землі оглядають.
Продають їдним, що мають,
У других купують.

Їздить собі через море,
Всячину торгують.

*

Вітер віє, повіває,
Кораблі хитає.
Сидить богач коло моря,
Сумно поглядає.
Припливають, відпливають,
Та все чужі люде.
А Івася нема, нема;
Чи то-ж і не буде?
Припливають, відпливають,
Опустіло море;
Сидить богач коло моря,
Тяжке йому горе!...
Вже не три дні, не три ночі
Богач поглядає,
Не їсть, не пє, не говорить,
Ані спочиває.

Засох, зівяв як билина,
Тільки сьвітять очі.
Аж корабель припливає
Десятої ночі.
Припливає до берега,
І не допливає,
І на гони коло него
Котву закидає.
Горить сьвітло коло гужки;
Дивить ся багатий:
Його сестра розкладає
Дорогії шати.
Горить сьвітло коло носа:
Богач поглядає:

Його Івась мірчуками
Злото висипає.

Бряжчить золото з-далека,
Шелепають шати ;
Далі зачав до берега
Голос долітати :

»А що? буде штипри мірки?»

— »Або що, як буде?»

— »Та-ж братови треба дати!»

— »А чорта у груди!»

Почув богач, замотав ся :

»Почекай же враже!

Не випущу тебе з моря.

Не випущу!» каже.

І колючим чорним терном

Раптом ізробив ся

І навколо того моря

Биндою обвив ся.

А той почув його голос, —

Котви як не було!

»На добра-ніч тобі, брате!»

Тільки й чути було.

*

Сьвітить місяць серед неба,

Сьвітять ясні зорі,

А корабель випливає

На чистее море.

Сьвітить місяць, сьвітять зорі,

Та надходить хмара :

Зажурилась серед моря

Невдячная пара.

Сьвітить місяць серед неба,

Зорі позгасали :

Вже корабель спіткасть-ся
На підводні скали.

Сьвітить місяць серед неба —
І той погасає;
Вже корабель між скалами
В морі потопас.

Потопає срібло, злото,
Потопають шати:
Біжить сестра до Івася —
Нікуди втікати...

Ідно горе — із сестрою,
Друге горе — в-дома,
Трете горе: кругом море.
Корчить ся сірома.

І корчить ся, і морщить ся.
Сестра підбігає,
Але її з-перед носа
Лелик вилітає.

»Івасю мій, Івасику!«
Тільки запицало,
І лелика Івасика
На морі нестало...

Нема, нема Івасика,
І шатів Бог має;
Сидить сестра на камені,
Рученьки ламає.

»Піду, шати, вас шукати!«
Із камінья встала,
Бух у воду! і із неї
Пірни-коза стала.

*

Стоїть терен коло моря,
Свого не пізнає,

Та всякого, хто йде мимо,
Ловить, обдирає.

Сидить делик, ховаєть-ся
Від брата, сестриці;
Тільки по сьвітї й лігас,
Що в ніч до зірниці.

А сестриця пірни-коза
Пливає, впірнає
Та все бідна своїх шатів
Дорогих шукає.

10. VII. 1859.

III. ЛЕГЕНДИ І ГІСТОРІЯ.

А. БАЙКИ СЬВІТОВІІ.

[Ліричні думи.]

а) БАЙКИ СЬВІТОВІІ В СПІВАХ.

Преслівля.

На полудні, де Карпата
Кинула відноги.
Вколо Смотричом вповив ся
Камянець убогий.

Бідне місто! тільки війни
Тяжкі спомнає.

А само в собі ні виду,
Ні краси не має.

Там нема широких улиць,
Пишного палацу,
Для проходки садів славних,
Широкого пляцу.

Доми збились і споїлись

Купами-рядами,

І від льоху аж до даху

Всі кишать жидами.

Малий ринок серед міста —

Тільки то і пляцу;

Старий дім губернаторів —

Тільки і палацу.

Та ще бульвар над скалою.

Що й ніщо дивитись:

Тільки й місця кам'янецьким
Сидням проходитесь.

І все місто комашнею
К скалі припадає,
Ніби згубленого щастя
На нїї шукає.

І над тою комашнею
Тільки храми божі,
Як які великани,
Стоять на сторожі.

І високо у повітрі
Верхи підіймають
І хрестами золотими
Як зорями сяють.

Та найкрасчий із тих храмів —
Голова висока
Хранителя сего міста
Івана Пророка ;

І будова — так пристойна !
Церква і ті бані
Так і кажуть, як хрестив ся
Господь в Іордані :

Бо камінная дзвінниця,
Рівна та висока,
Пригадує над водою
Сьвятого пророка ;

А на церкві сьвятій баня,
Низче тої бані,
Пригадує Христа-Бога
В воді в Іордані.

Надоокола собору
Стисняне подвіря ;
На подвірї пригорнулось
Вбогее будівля.

А в будівлі того храму
Слуги проживають
І, по колії, Сьвятому
Службу відбувають.

Кругом церкви на подвірї
Трава зеленїс ;
Тільки камінь край дзвіниці
Скругляний біліс.

І той камінь, як та кістка,
Прахом згліває
І у храму у сьвятого
Притулку шукає.

Бідна кістко земляная !

Як життяя ти брала,

Чи тебе огонь виводив,

Чи вода роджала ?

Чиї руки тебе, кістко,

З тіла добували,

Добували і тесали ?

І на-що тесали ?

Чи до церкви на підпору

Мали готувати ?

Чи до палацу якого

Ганок підпирати ?

Ти й тримав-єсь, підпирав-єсь,

А тепер ізбитий

Ти білієш, трупом тлієш,

Нічим непокритий.

Так на сьвітї й чоловіка.

Поки силу має,

Всякий любить і вигас,

Всякий поважає.

А прийде година злая,
Силоньки не стане,
І на него як на камінь
Ніхто не погляне...

*

Много в Кам'янці народу,
Та життя немає,
І від раня до смерканья
Кам'янець дрімає.
І на вулицях, на ринку
Всюди пусто, тихо;
Хиба бідну писарину
Перетягне лихо;
Та школярі, бідні діти
Сердитої долі,
Пройдуть на день разів кілька
Дорогу до школи.

Ще під вечір, як ударить
Семая година,
Оживить ся на мінутку
Бідна бульварина:
На вулицях на широких
Совітниці ходять,
На них птахи перельотні
Шкелками наводять.
Після них купецькі дочки,
Тлусті, чорнобриві;
З ними ходять їх коханки,
Совітнички сиві.
Потім ще яка понівна
Несьміливо ходить,
І єї учитель школи
Або школяр водить.

Тільки й воску, тільки й світла
На тіснім бульварі!
Хиба в закутках ще ходять
Школярі по парі,
Та бідная писарина
У куток забеть-ся
І із лиха набе люльку,
Димом затягнеть-ся.
Та і ті, як девять вдарить,
Бульвар покидають;
А всі, решта, кілька тисяч,
Носа не являють.

*

Много в Кам'янці народа,
Та життя не мають,
І від рання до смеркання
Вулиці дрімають.
Но й для Кам'янця сумного
Сьвятенько буває,
Коли весь він веселіє,
Життям відживає.
І те сьвятенько для него,
Та пора кохана,
Наступає що рік божий
Літом на Івана.

*

Ото раз, недавних часів,
Сьвято наступило,
Ціле місто пробудилось,
Досвіта ожило.
Всюди гамір, всюди говір,
Повно скрізь народу,
І нема нігде проїзду,
Нема і проходу.

Вздовж по ринку в рядів кілька
Все вози стояли ;
Там всякую усячину
На гурт продавали :
То полотна у півситках,
То масла діжками,
Сир і бриндзю кадубами,
Вишні коновками.

Збіг ся Камянець жаденний,
Все то закупає,
В свої нори, як в безодню,
Без сліду ховає.

А поперед того ринку,
Напротив дзвінниці,
З ненабожним і з набожним
С'пдять молодиці :

Там обручки і перстені,
Хрести й образочки,
І коралки, й коралі,
Ковтки і ковточки.

Все то ніби сріблом сяє,
Золотом блищить ся.

А набожна молодиця
Ще й не дорожить ся.

І йдуть хлопці та торгують,
Платять та купують,
Та дівчатам, молодицям
Жменями дарують.

Коло них двома возами
Стали Пилипони,
І розклали на папері
Писані ікони.

Тут і некло, і суд божий,
І райська птиця,
І Миколай »Літній« голій,
»Зимній« в рукавицях.
 І »Духовная аптека«,
 І козаки донські,
 А на возі — із ложками
 Миски пилипонські.
І до них народ зібрав ся
Не так купувати,
Як сьвятого Миколая
Й некло оглядати.
 І усюди гамір, говір.
 Ще й діди співають
 І на лірі »Миколая«
 Та »Варваря« грають...

*

Аж тут бам! В соборі дзвонять! —
Люде зворушились,
Шапки набожно підняли
І перехрестились.
 І знов грішні розпочали
 Грішне відправляти,
 Купувати, торгувати,
 Своє продавати.
А тим часом у соборі
Дзвонили, дзвонили,
Попи правили молебні.
Та воду сьвятили.
 Богомільні уклякали,
 Щиро сповідались,
 А слабії серед церкви
 Крижом крижувались.

Перед церквою офірки
Баби продавали,
І дідів стояло білька :
Грошика чекали.

І церковних пісень голос,
І здохи печалі,
Вічний говір край офірок,
І убогих жалі, —
Все то враз із гудом дзвона
У їдно зливалось
І таємним і незгадним
Бути видавалось...

Бам-балам!! — всі дзвони дзвонять!
І в ту пору саме
Архирей із своєї церкви
Вийшов з образами.
Співаки йдуть попереду,
Тропарі співають;
В два ряди попи у ризах
Образи тримають.
Архирей іде позаду;
На нїм митра сяє,
А диякон коло него
Кадило тримає.
І ідуть поважним ступом,
Співаки співають;
Перед ними пляц вузенький
Люде заливають.
От пройшли, у церкву входять;
Дзвони замовчали;
І у церкві Службу Божу
Правити почали.
І почалась Служба Божа.
Їдні люде входять,

Помолять ся і виходять,
Другії надходять.

Аж прийшли жебрунці люде,
Хрест сьвятий поклали
І від брами до притвори
У два ряди стали.

Бідні люде! хто їх видів,
Серце каменіло:

Всі обшарпані, обдерті,
Аж сьвітить ся тіло.

У їдного криві руки,
Той ноги не має,
Той їдно лиш око має.
І те вицльває.

Той горбатий зігнув ся,
Той старий схилив ся,
В того рани по всім тілі,
В того рот скривив ся.

Їдним словом: всяка нужда,
Яка в сьвітї була,
Десь на себе взяла тіло
Та сюди прибула.

І так жаль, як спогадаєш,
Що нїяка сила
Тої нужди не улїчить,
А хиба — могила!

За дідами край притвори
Лїрник прислонив ся,
Уклякнув і щиро-щиро
Господу молив ся.

Свита вбога, но цілая:
Постоли новенькі
І волоками привиті,
Онучки біленькі.

На ремені через плечі
Ліра під полою,
І торбина коло него
З жовтою смолою.

Шматять чисте, хоч на него
Прядено і грубо;
Куди глянеш, — хоч убогий,
А дивитись любо.

Сам старий, як голуб сивий,
Літ сімдесять буде,
Борода широка, сива,
Сходить аж на груди.

Чоло ясне, твар черствая,
Ще в ній краска грає,
Ніби в небі як під вечір
Сонячко згасає.

Лиш сліпий він, невидющий,
І очий не має;
А як сплили тії очі,
Лиш Бог їден знає.

Коло него стоїть рядом
Літ семи дівчина,
Вона старця сего водить,
Бідна сиротина.

Із ним ходить, його водить,
Його шапку носить,
І в набожних перехожих
Милосердя просять.

Вона дбає за старого,
Старий за ню дбає
І як рідною дитину
Людяно вбирає.

На ній біла нова свитка,
Крамна спідничина,

Хвартушок новий біленький,

Біла сорочина.

Коралики з образочком

Шню обвивають,

І червоні кісники

Коси уплітають.

Сама мила, невеличка,

І очі сивенькі,

Коси довгіі русяві,

Личенька повненькі.

*

Стоять діди край притвори.

Служба закінчилась,

І високая дзвінниця

Дзвонами зашлась.

Вийшов архирей, поїхав:

Пани розійшли ся.

Коло старців тільки прості

Люде остали ся.

Остали ся прості люде,

Старців обділили,

А лірника коло церкви

Кругом обступили.

Обступили і просили

Співи заспівати

І зачали в його шапку

Мідяки кидати.

І взяла за руку старця

Сиротина мила

І на камінь край дзвінниці

З-тиха посадила.

І дід сів, настроїв ліру

І зачав співати,

Зачав співи їм співати

Та на ліру грати:

I. Початок сьвіта.

I.

До початку сего сьвіта,
Ще до чоловіка,
На престолі Бог великий
Жив із перед-віка.

І престолом було небо,
Невидиме нами;
І те небо в нас хрещених
Зветь-ся небесами.

Під ним друге було небо,
Що зоветь-ся раєм;
І коли воно почалось,
Того ми не знаєм.

Тільки знаєм, що в тім небі
Ангели літали
І сьвятії пісні Богу
День і ніч співали.

І Сатанаїл архангел
Був їх старшиною
І у Бога називав ся
Правою рукою.

Все він відав, всім він рядив,
Всім розпоряжав ся,
І рай цілий його власним
Небом називав ся.

А під райом, його небом,
Наше небо було.

Та по нему анї разу
Сонце не мигнуло;

Лиш по нему чорні хмари
Громом розривало.

А під ними тьма стояла
І море клокотало.

II.

І задумав Бог і наше
Небо освітити
І під небом нашу землю
Грішну сотворити.
І приходить Він до раю,
Взяв Сатанаїла
І пійшов під синє небо,
Де бездна кипіла.

Синє небо туманіло,
Вітри бушували,
І під небом чорні хмари
Громи розривали.
Все чорніло і темніло...
Аж Бог появив ся! —
Розійшли ся чорні хмари
І грім запинив ся.

Засиніло небо наше,
Сонце засяяло.
Стало тихо, лиш глибоко
Море клокотало.
І зійшов Господь над море:
Море утихає;
І Сатанаїла в бездну
Господь посилає.

Посилає його в бездну
Піску жменю взяти,
Щоб на морі, як на камні,
Землю збудувати.

»І як вложиш,« Господь каже,
»Руку у безодню,
Скажи : беру тебе, земле,
На славу Господню.«
І пішов той по-під море,
Ходить, розважає :
— »Ану й себе помяну я !
Хто тебе пізнає?!...«

III.

І спустив ся в саму бездну,
Руку опускає,
Бере землю та й до бездни
З-тиха промовляє :
»Ти розкрий ся, розверни ся,
Темная безодне !
Беру землю в імя своє
І в імя Господне!«

І узяв : іде водою,
Жменю затискає.
Лиш даремная робота :
Ісе вода змиває !
Поки вигулькнув із моря,
Змило все водою.
І явив ся він до Бога
З голою рукою.

Бог і каже : »Не хитри ся,
Не задумуй злого !
Іди знову, тільки імя
Не приточуй свого!«
Пішов знову, й під водою
Знов над Богом кпив ся.
І знов з голими руками
На верху з'явив ся.

І розгнівав ся Бог сильний :
Небо задріжало,
Море сінилось, забилося
І заклекотало.

І в мінуті той ізчезнув
В морі під водою,
Найшов бездну, бере землю
Правою рукою.

І говорить: »Ти розкрий ся,
Темная безодне :
Беру з тебе тепер землю
Во імя Господне!«

І щаслива йому стала
На сей раз дорога,
І в мінуті він з землею
Вийшов перед Бога.

IV.

І взяв Господь тую землю.
Ходить, розсіває,
А Сатанайл невдячний
Думоньку гадає :

Щоб землі собі у Бога
Вкрасти, заховати,
А потому в своє імя
Землю збудувати.

І роздумав свою думу
На взиск чи на згубу :
Тільки Господь відвернув ся. —
Хвать землі у губу !

А Бог ніби і не знає :
Ходить, засіває.
І засіяв, як годить ся,
І благословляє.

Рости, рости, моя земле,
Куди зглянуть очі:
Від восхода до полудня
І до полуночі!»

І земля рости зачала
І кінця не мала;
І зелена травичка
Землю устеляла.

Та і тая, що у губі,
Свого Бога знає:
Росте живо, виростає,
Губу розширає.

І зачав той нечестивий
Харкати, плювати,
І почали з того скали
І гори виростати.

І земля землею стала,
Тільки посвятити.
Але нічка наступала:
Тра було спочити!

V.

Закотилось сонце красне
За високі гори,
І синіє небо ясне
Як синєє море.

І тихенько в небі ходять
Ангели сьвятії
І засьвічують над небом
Сьвічі восковії.

І ті сьвічі, ясні зорі,
Сьвітять на все поле,
Доки Господь милосердний
Виспить ся доволі.

І спить Господь серед поля,
Сили відновляє,
А Сатанайл над Богом
Думоньку гадає.

І поглянув кругом себе:
Пишно було всюди.
І як камінь, йому зазлість
Падає на груди.

»Не буду я більше з Богом!«
Став він говорити:
»Хоч сам згину, розсяду ся,
Хоч Йому не жити!

Він заснув, не має сили, —
Що-ж я туманію?!
Возьму втоплю Його в морі,
Сьвітом завладію.«

І підняв на руки Бога
І води шукає:
Але-ж земля розросла ся
І границь не має!

Вдарив ся на штири боки, —
Моря не вдати!
І вернув ся він, і з Богом
Положив ся спати.

VI.

Рано сонячко піднялось,
Позгасали зорі,
І у росу, як в діямент,
Повбирались гори.

І Сатанайл підняв ся,
Бога став будити:
»Вставай, Боже! годі спати!
Землю тра сьвятити.«

І збудив ся Господь сильний
І здихнувши каже :

»Що хитриш ся предо мною,
Вічний ти мій враже?!...

Був я всюди сеї ночі,

Від края до края, —

І нема чого сьвятити :

Вся земля — сьвятая.

Ти хотів мене, невдячний,

В морі утопити :

За то вічне будеш змієм

Під землею жити.»

І звинулись тому руки,

І звинулись ноги,

Довге рило натягнулось,

Висунулись роги.

І Сатанаїл невдячний

Став на вік змією,

Зашипив і з-перед Бога

Слизнув під землею.

І стогнала земля дуже,

Де змії пробирав ся,

І там всюди ліс дрімучий

Поверх неї взяв ся.

VII.

І зняв Господь з себе ризу

І махнув на право, —

І як маку ріжних птахів

Всюди залітало.

Махнув в ліво, — і на диво,

Всюди гадь завилась :

Розстелив на землю ризу, —

Зьвірина з'явилась.

І пішов Господь над море,
Ризу опускає, —
І в годині ціле море
В рибі закипає.
 Так з'явилися в білім світі
 Звірина і птахи,
 Ріжні гади, ріжні жаби,
 Риби й черепахи.
Линь медведі, свині, коні,
І кроти не були:
Та ще боцяна не було,
Скойки та камбули.
 І став Господь над водою,
 Ризу убирає,
 І із моря з середини
 Рибу викликає.

І сказав Господь тій рибі
Землю підпирати,
Щоб земля на своїм місці
Все могла стояти.
 І та риба держить землю:
 І як стрепенеться,
 То застогне земля наша
 І вся затрясється.

VIII.

І вернув ся Бог до раю,
На престіл сїдає
І всіх ангелів до себе
З раю зазиває.
 І злетілось перед Бога
 Ангелів без ліку. —
 І настало сьвято в Бога,
 Перше з передвіку.

Триста тисяч піснї піли,
А сімсот кадили,
А тьма тьмуща через небо
Бога проносили.

І горіло небо в славі,
Тухнуло кадило,
І все воїнство небесне
Богови служило.

Служба Божая кінчалась.
Бог благословляє
І всіх ангелів до себе
Ще раз зазиває.

І всі ангели злетїлись,
Богу помолцїлись
І сьвятому Його трону
Низько поклонились.

І махнув Бог своїм слугам
Правою рукою
І говорить: »Будьте, діти,
Вічне ви зо мною.

Де ви були, там поставлю
Жити чоловіка;
А Сатанаїл невдячний
Проклят будь до віка!«

І основи сьвітовїї
Страшно задрїжали,
А на небї тихо-тихо
Ангели співали.

ІХ.

І співали і кінчили
Пісню ту сьвятую.
І Бог каже їм принести
Чашу золотую.

І говорить: »Ви зберіть ся,
Ангели сьвятій,
І стріпніте над ту чашу
Крила золотій.«

І стріпнулись над ту чашу.
Бог їх посилає
На схід сонця в праву руку,
Де роса спадає.
Полетіли слуги божі, —
І їх ясні крила
Роса чиста як діямент
В десенї покрила.

І до Бога прилетіли
З чистою росою
І іще раз стрепенулись
Над чашою тою.
І зійшов Бог з свого трону
І зачав місити,
Замісив — і чоловіка
З того став ліпити.

Виліпив, зачав стругати,
Дивне боже діло!
І обстружки пригодились
На грішнее тіло.
І дихнув Господь на него, —
То він відживив ся,
Підняв очі свої к Богу,
Щиро помолвив ся.
І повів його Бог всюди
По небеснім краю
І заводить на остаток
До самого раю.

X.

Серед раю йшла дорога
Меж двома садами;
Ту дорогу замикали
Дві залізни брами.

Їдна брама — на схід сонця —
В небо підіймалась;
Друга в ліво — на заході —
В землю опускалась.

При дорозі — два садочки,
Що вбирають очи:
Їден прямо на полудень,
Другий к полуночі.

І садок той, що к полудню,
Річка вперезала,
І місточок через річку
Брамка замикала.

А за річкою дерева
Цвили, відцвитали,
І родили, й опадали,
Знову зацвитали.

В сїм садочку на початку
Ангели спасались;
І спасли ся ж, і на небо
Висче підійнялись.

Тут Адам і Єва їли
Золотії груші.
(І тепер тудя відходять
Праведнії душі.)

Та й у другім у садочку,
Що на полуночі,
До-ситу було усього.
Чого серце хоче.

Тільки пахнуло від него
Не добром, --- бідою:
Кругом него так і лилось
Полум'я рікою.

XI.

І привів Господь Адама,
Ходить, помагає,
І як жити він повинен,
Ного навчає.

І звернув у праву руку,
Перейшов місточок;
Відімкнулась перед Богом
Брамка у садочок.

І в садочку Бог зриває
Грушку золотую,
Дав Адаму половинку,
А собі другу.

І промовив: »З сего часу
Я буду з тобою,
Як сії дві половинки
Були меж собою.«

Тай і вийшли з того саду,
Пішли до другого;
Розділилось на дві частини
Полум'я пред Богом.

Походили й там доволі:
То був сад ще красчий;
Та хто тільки їв із него,
Був на вік пропаний.

І сказав Господь Адаму,
Щоб остерігав ся,
І Адам в тім перед Богом
Клятьбою закляв ся.

І по клятьбі розійшли ся :
Бог пішов до неба,
А Адам пішов шукати,
Чого серцю треба.

XII.

І ходив Адам по раю,
Всюди находив ся
І в шовковій травпці
Спати положив ся.
І скотилось сонце в захід,
Спить і не блищить ся,
І заснуло все навкола, —
Адаму не спить ся !

Йому душно: йде до річки,
На беріг сідає,
Схилив голову на руку
І думу гадає.
І просидів так до ранку ;
День зазолотив ся :
Адам сидить коло річки,
Аж Бог появив ся.

»Що, Адаме, так сумуєш ?«

Каже Бог до него :

»Чого тобі не достало

Ще до того всего ?«

Адам глянув, поклонив ся

І говорить: »Боже !

Що йно тільки Ти содіяв,

Все то мені гоже.

Та я тужу і сумую

І в раю журю ся :

Я їден тут як той палець.

Де не поверну ся.«

XIII.

»Не жури ся!« Господь каже :

»Будеш друга мати ;

Взавтра вийди до схід сонця

Руки умивати.

Вмочи в росу малий палець

І тріпши рукою,

Лиш на відворіть не тріпай,

А перед собою.»

І з сим словом віддалив ся :

А Адам став ждати,

Коли час йому наступить

Руки умивати.

І от нічка проминула,

Ранок наступає.

А він бідний чи забув ся,

Чи Бог його знає :

Як помочив усі пальці

Ранньою россою,

Так на відворіть і тріпнув

Цілою рукою !

І з'явилось пять чортяків.

Адам — утікати,

А вони давай всі разом

Пазюри мачати.

І мачають і махають

Обома руками. —

Другі родять ся чортяки.

Роблять тее-ж саме.

І робота не кінчалась,

І роси ставало, —

І намножилось чортяків —

Аж небо тріщало !

XIV.

Аж явив ся Бог до раю. —

І все затихає;

Він усіх чортів із раю

В бездну виганяє.

І чорти як тая хмара

З неба полетіли,

І де Бога спомянули —

Там вони і сіли :

Хто на небі, хто під небом,

А хто над землею :

Много на воді осталося,

Много під землею.

Та хоч зразу з переляку

Бога споминали,

Та потому всі до змія

Як їден пристали.

А тепер чорти на сьвіті

Лихо виробляють :

Домовії всіх у хаті

До гріху склоняють ;

Лісовії й польовії

Водять Бог де знає :

Водяний людий частенько

В воду затыгає.

А хто вішати ся хоче —

Тому помагають

Ті чортяки, що в повітрі

Край землі літають.

XV.

Піднебеснії чортяки

Бога не боять ся

І як в хмарі Господь ходить,
З Господом дразнять ся.
Господь на них і пускає
Громовії стріли;
І стріла їх скрізь находить,
Де б вони не сіли.

Інший часом ізмінить ся,
Залетить за кого, —
То грім разом забиває
Чоловіка того.

Але за то (я не знаю,
Кажуть старі люде):
Кого грім лиш забиває,
Той безгрішний буде.

А як в небі загорять ся
Сьвічі восковії,
Ті чортяки, що на небі,
Сьвітять смолянїї.
Тогдї ангели там ходять,
Сьвічі відіймають
І на землю їх з чортами
З неба іскидають.

І пераз у ясну нічку
Видко, як спадає,
І де впаде — там смолою
Земля запливає.

XVI.

І говорить Бог Адаму:
«Сину мій, Адаме!
На що-сь тріпав позад себе
Мокрими руками?...
Ой! від сего стережи ся,
Поки будеш жити.

Тай і дітям своїм тее
Закажи робити!«
(І тепер те памятають
Всі хрещені люде,
Та і послі мир хрещений
Памятати буде.)

Пізнав Господь милосердний,
Що Адаму гоже:
Що Адаму в його тузі
Жінка лиш поможе.
І в годині сон на него
Господь насилає
І над сонним чоловіком
Думоньку гадає.
І гадає і міркує,
Звідки що почати:
»З голови возьму,« подумав:
»Буде за лоб брати;
Возьму руку — жінка мужу
В вік не дасть покою;
Возьму ногу — сама в мужа
Буде під пятою.
А вона лиш чоловіка
Повинна кохати!«
І подумав і ребро став
Ліває ломати.

XVII.

І з живого ребра того
Жінка із'явилась.
Поглянула на Адама,
З боку положилась.
І іде Господь до неба,
Іх благословляє,

А там собі край Адама
Єва засипає.

І Адаму снить ся, снить ся,
І все так миленько,
І обняв він сонний Єву
І здихнув легенько.
І здихнув — і пробудив ся...
Милая година!
Коло него, як калина,
Сонная дівчина.

І зраділо його серце,
Душа звеселилась.
Аж і Єва незабаром
З-тиха пробудилась.
І обое меж собою
Щиро поглянули,
Поглянули, обійнялись
І за все забули.

І пройшла для них година
Першого кохання —
І приніс Адам для Єви
Яблук на сніданья.
І поснідали обое
І пішли вздовж раю,
І їм сонячко спочило
У самого краю.
І обое вони стали,
Богу помолились
І під деревом кріслатим
Спати положились.

XVIII.

Синьть Адам, та змії лукавий
Сну чогось не має
І до себе на пораду
Всіх чортів скликає.

І злетіли ся чортяки,
Бездну всю зайняли
І, як слуги перед паном,
Перед зміїом стали.

І говорить їм лукавий :

»Діти мої, діти!

Полетіть мені до раю,
Вісти принесіте.

Чогось скучно мені стало,
Нічого робити, —
Тра щось думати, гадати,
Щоб людей згубити!«

І сто тисяч підійнялось,

З бездни полетіло,

Полетіло, понесло ся,

Де сонячко сіло.

І в годині повернулись,

Змію розказали,

Що у раю край дороги

Адам-Єва спали.

І підняв ся змії лукавий,

Зо всіма простив ся,

І ще досьвіта, до рання

У раю з'явив ся.

І звпнув ся й перескочив

Річку огньовую

І в садочку обвинув ся

На яблуньку злюю.

XIX.

Сонце встало, засіяло.
Єва пробудилась,
Пішла, стала коло річки,
Як годить ся вмилась.
Пішла собі за місточок,
Вийшла на дорогу
І ходила меж садами
І молилась Богу.

І поглянула на ліво,
Де огонь палив ся:
Цілий сад там в золотії
Яблучка облив ся.
І почала лиш гадати,
Як би їх достати, —
Коли слухає: до неї
Хтось почав казати:

»Не жури ся, молодице!
Хто устане з-раня,
Тому з садку можна дати
Яблук на снідання!«
І до неї пара яблук
Золотих скотилась.
Єва взяла, сконтувала —
Ніби похмелилась.

Ба й Адам тут показав ся,
З нею поділив ся.
Ото вони вже й ковтають,
Аж Бог появив ся.
Ніщо діяти! ковтати!
Єві тєє вдалось,
А Адаму в самім горлі
Яблуко осталось.

І про теє, щó осталоє,
Добре люде знають,
Бо всі мають знак на горлі,
Лиш жінкі не мають.

XX.

Согрішив Адам безгрішний,
Єва согрішила,
Та всему змія виною :
Змія підкусила.

І вона ще була в раю,
Як Господь з'явив ся,
І на нюю, на лукаву,
Перший гнів ізлив ся.

Кругом саду того злого
Полумя піднялось,
Підійнялось і як море
По саду розлялось ;
І зайняв ся сад нещасний,
І не погасає,
І огонь той мир хрещений
Пеклом називає :

Там на вік змія палить ся,
І палитись буде,
І із нею всі чортяки
І грішні люде.

Незабаром відімкнулась
І північна брама,
І промовив Бог до Єви,
Єви і Адама :

»А ви, люде! не хотіли
В раю шануватись :
Тепер будете сльозами
Хліба дороблятись.«

І дав жменю їм насїньня,
Заступ, дві лопати,
І послав на землю жити,
Землю обробляти.
І пішли вони із раю,
І сльозами вмились:
Вони чули, як за ними
Брами зачинились.

XXI.

Впміняв за шило швайку!
Нїчого дїяти, —
Давай заступ і лопату,
Треба працювати!
І працює і горює
Адам серед поля,
Та не просить, щоб на поміч
Стала божа воля.

А диявіл тому й радий:
Що Адам скопає,
То він за ніч вверх травною
Поперевертає.
Той працює і горює.
А все зиску мало.
Далі видить: кепське дїло!
Силоньки не стало.
Болять крижі, болять руки,
Голова не може, —
І сказав він іздихнувши:
»Поможи мні, Боже!«
І поміг Господь небесний
Поле ісконати,
І узяв Адам насїньня
І став засївати.

І засіяв і волочить,
Із-під шкури пнеть-ся,
А чорт йому на бороні
Сидить та сьміеть-ся.

Аж тихенько з обротею
Ангел появив ся:
Схватив чорта, — і на диво
З него кінь зробив ся.

І застріг Адам коняку
І став волочити,
І за поміч за велику
Господа хвалити.

XXII.

От уже Адам і Єва
Кілька літ прожили,
Позабули свої жалі,
Землю полюбили.

А тим часом дав Бог діти:
Сини хліб збирали,
Дочки в-дома коло мами
Шили, вишивали.

Тільки б жити, поживати,
Та Богу молитись,
Аж тут раптом на Адама
Тра біді звалитись!

Була осінь, і зачали
Дошки спадати,
І поїхали два брати
Сіно забирати.

І зачали меж собою
Очередуватись,
Кому сіно подавати,
А кому остатись.

І сварили ся і бились,
Далі вила взяли
І в півночи помеж очи
Вилами совали.
І брат брата взяв на вила...
Льлеть-ся кров рікою!
І Господь підняв їх в небо
Правою рукою.

І місяцем стали братя
І пішли по небу,
І ще досі в небі сьвітять
Людям на потребу.
І тепер на місяць гляньте:
Дивна божа сила!
На нїм видно, як два брати
Взяли ся на вила.

XXIII.

Гірко було для Адама,
Що сини пропали,
І довгенько Адам-Єва
Плакали, ридали.
І ридали й перестали:
Тра було забути,
Бо вмерлого, як то кажуть,
З гробу не вернути.
І забули свої жалі
І весело жили,
Працювали, їли, пили,
Господа хвалили.

І розжив ся наш прапрадід,
Вмирати байдуже,
І говорить: »Не умру я,
Бо я сильний дуже!«

А Бог з неба йому й каже :
»Сину, не хвали ся!
Хоч ти сильний, а зі смерти
Ти даремне кпиш ся.

Надійде година злая :
Руки заболіють,
Голова вся розійдеться-ся,
Ноги обімліють.

Пожовтіють твої кости,
Помертвіють жили,
І тогді ти, як дитина,
Будеш край могили.»

Трудно було віру дати :
Сила бушувала.
Та от раптом годиночка
Чорная настала.

XXIV.

Заболіло всеньке тіло,
Ноги зацеміли,
Засушило його кости,
Жили оніміли.

Голова вся розійшла ся,
І смерть наступає.
Адам видить, що не жарти —
Сина закликає.

І чуть дихає й говорить :
»Сине, вірний сине!
Піди, сину, на край сьвіта,
Вийди в небо сине.

І скажи там слугам божим,
Котрі коло раю,
Що слабій я, на постелі,
Що я умираю.

Попроси їх з того раю
Що-небудь подати.
Ой, мій сину! тото гірко,
Гірко умирати!»

І заплакав наш прапрадід,
Сльози проливає
І в далекую дорогу
Сина послає.

І враз з батьком син заплакав,
Помолив ся Богу,
Поклонив ся батьку й ненці
Та й пішов в дорогу.

І Адаму ніби й лекше:
Він надію має,
Що достануть йому з раю,
Чого він бажає.

XXV.

А синок пішов Адамів
Куда вели очи,
І приходять на край сьвіта
Близько полуночи,
Де зливалось небо ясне
З темною землею,
І за небом спочивало
Сонце над водою.

І говорить він до сонця:
»Сонце, боже сонце!
Покажи ти мені, сонце,
До раю віконце!»
Показало йому сонце
Те віконце з краю,
І проліз синок Адамів
І пішов до раю.

І приходить він до раю :
Брами під замками,
Коло брами херувими
З гострими мечами.

І говорить син Адамів :

»Ангели сьвятії !

Поступіть ся, відімкніте

Ворота райскії.

Та що-небудь з раю дайте :

Батько умирає !«

Аж їден із херувимів

Йому відвічає :

»Раді б ми, Адамів сину,

Брами відчинити,

Та ключі не в нас, а в Бога, —

Нічого чинити.

Їднаково для Адама

Відаю, що маю !...«

І дав прут, що Бог Адама

Виганяв із раю.

XXVI.

Повернув ся син до дому :

Вся сімя стрічає,

А Адам посеред хати

Слабий умирає.

І кивнув на свого сина

І став говорити,

Щоб йому із того прута

Обручі зробити.

І на трое прут розтяли,

Обручі зробили

І на голову Адаму

Міцно подожили,

І, говорять, перестало
Голову ломити.
Але дармо наш прапрадід
Думав вічне жити.
Надаремне й син таскав ся
В далеку дорогу:
Ще до раня Адам бідний
Віддав душу Богу.

І зібрались його діти,
Правнуки і внуки,
І зробили домовину,
Підняли на руки.
І понесли й поховали,
В землю закопали,
І на першій могилі
Гірко заридали.

Заридали і могилу
Слізми оросили.
І ті обручі з могили
Парости пустили.
І з тих паростів потому,
Де Адам і Єва,
Стали кипарис, кедряна
Й тріблаженне древо.

Дора [Новгород. губ.], 19.—22. VIII. 1856.

2. Велетні.

І.

Були люде — великани,
В шів веретви ступали
І руками мало-мало
Неба не сягали,

Ні по чому для них були
Гори і долини ;
Ліси гнулись під ногами.
Як тонкі блини.

Були люде-великани,
Та згорділи з сили,
Загорділи і гріхами
Господа гнівили.

Рано Богу не молились,
Посту не тримали,
Їли, пили і гуляли,
Сьвят не шанували.

Стали баби чарувати,
Дочок научати,
Батьки волю синам дали
Пити та гуляти.

І піднялись син на батька,
А дочка на неньку ;
Брат з сестрою провожали
Ніченьку темненьку.

Кров як воду проливали,
Різали, вбивали
І гріхами сьвяту землю
Всюди укривали.

II.

І збудили гріхи в небі
Господа сьвятого,
І поглянув Господь спільний
З неба високого.

І поглянув і задумав
Цілий сьвіт згубити,
Тільки Ной зачав безгрішний
Господа молити :

»Не губи їх, сильний Боже,
Може обратять ся :
Нехай тільки перед ними
Чуда появлять ся!«

І послухав Господь Ноя :
Кару відкладає
І на небі ясне сонце
Кровю обливає,
І в полудень ясне небо
Страшно потемніло,
І як шибка серед неба
Сонце червоніло.

І стемніла земля ціла,
Стала як могила,
І стадами меж хатами
Звїрина бродила.

І говорить Ной правдивий :
»Кайтесь, сильні люде!
Сонце гасне, звїрі бродять, —
Кінець світу буде!«
Але дармо! грішні люде
Того не вважають :
Пють, гуляють, розбивають,
Бога прогнївляють.

III.

І задумав ся Бог сильний,
Став думу гадати,
Яку кару грішним людям
За гріхи їх дати.
І придумав на всім хлібі
Колос стеребити
І всіх грішних нечестивих
Голодом зморити.

І хліби тогді на сьвіті
Дивніі бували:
Всю стеблину аж до низу
Зерна обливали.

І зійшов Господь із неба,
Зшморгує колося,
Аж на щастя в полі бути
Ною довело ся.

Ухватив він кожний колос
На верху рукою
І промовив: »Ще раз, Боже,
Молюсь пред Тобою.

Ми не варті Твого хліба,
Ми то добре знаєм,
Та як схочеш, то й без того
Всі ми повмираєм.

А не буде нас на сьвіті,
Все же будуть люде;
Нехай колос на стеблині
Хоч на жменю буде!«

І послухав Господь Ноя,
Жменю оставляє,
Но рід грішний, нечестивий
Того не вважає.

IV.

І говорить Господь Ною:
»Сину вірний, Ною!
Ти готуй ся, — все кінчилось:
Кара над землею!

Знаєш рибу, що на собі
Цілий сьвіт тримає?
Тая риба стрепенутись
Штири рази має.

І раз перший стрепенеться —
Сьвіт весь затрясється,
І земля вся наоколо
З небом розірветься.

І раз другий стрепенеться,
Потрясе собою, —
Вже потоне і краями
Земля під водою.

І раз третій стрепенеться
І пройде година, —
І сухою в сьвіті буде
Тільки середина.

І остатний раз стріпнеться —
Цілий сьвіт застогне,
І земля вся під водою
На мілью потоне.

І даремне не моли ся:
Не зміню я каря.
Лиш тебе з дітьми спасу я,
Та звіврів по парі.
Ти лиш, Ною, із сімєю
Будеш в сьвіті жити,
Поспішай лиш до потопу
Корабель робити.»

V.

Повернув ся Ной до дому,
Сімю закликає
І з сльозами волю божу
Ім оповідає.

І жінок послав на поле
Хліб сьвятій збирати,
А сам пішов із синами
Дерево рубати.

І рубає Ной з синами,
Бог їм помагає :
Що сокирою ударить —
Дерево спадає.

Аж в полудень — що за диво! —
Син іде до тата
І приносить на долоні
Сірі мишенята.

І поглянув Ной старенький
І говорить : »Сину!
Перейде наш сьвіт великий
На лиху годину.

Ото видиш дві комахи —
Такі будуть люде ;
А то — сірі мишенята —
Їх худоба буде.

А то — плуг їх такий буде...
Сину, милий сину!
Перейде наш сьвіт великий
На лиху годину!

Віднеси їх туди, сину,
Де вони взяли ся ;
Положи їх на те місце
Й Богу помоли ся!«

І відніс їх, і почали
Карлики орати,
А синок пішов до батька
Дерево рубати.

VI.

Стрепенулась сильна риба,
Страшно загуділо,
Потрясло ся ціле небо,
Сонце затемніло.

І поквнув Ной рубати,
Став синів склпкати,
І казав дилі колоти
І стовпи тесати.

Тешуть, колять, дошки пилять,
Бог їм помагає,
Та на лихо і диявіл
Голову стрімляє.

І щó за день бідні діти
З по́том нарубають, —
У ночі чорти підпилять,
Другим підміняють.

А ті собі і байдуже:
Того не вважають,
Все новії стовпи тешуть,
Пилять та рубають.

І от знову загуділо,
Риба затрясла ся.
І краями земля ціла
Морем облила ся.

І покинули тесати,
Стали будувати;
Та не знати, як до дошки
Дошку підібрати:

Все без міри у них було!
А потоп близенько!
І Ной сїв і зажурив ся
І здихнув тяженько.

VII.

І поглянув Господь сильний
З неба високого

І до Ноя посилає
Ангела сьвятого.

І злітає ангел з неба
І говорить Ною:
»Не жури ся, вірний Ною,
Сильний Бог з тобою!
Ще раз третій не стрясуть ся
Сьвітові основи,
А у тебе уже буде
Корабель готовий.

Бери дошку, яку хочеш,
Приклади до дошки,
І котора з них велика —
Стули кінці трошки.
А коротка — натягни ї,
І вона пристане.
А щó діти натесали —
На будівле стане.
Помоли ся тільки Богу,
Щоби дав Бог сили!...«
І з сим словом віддалив ся
Ангел яснокрилий.

І Ной міряє, стуляє,
Кінці натягає,
І в суботу до неділі
Корабель кінчає.

VIII.

І в неділеньку сьвятую
Страшно загуділо,
Земля всенька затрясла ся,
Море закипіло.
Летять птахи, ідуть зьвірі,
Кожді по парі;

Тільки люде пють, гуляють
І не чують кари.

І зібрав ся Ной правдивий
Із сімєю своєю
І бере по парі птахів
І зьвірів з собою.

Тільки птаха-носорожець
З сили загорділа
І ховатись від потопу
З Ноем не хотіла.

Не хотіла — не хотіла;
Двері зачинились,
І підземнії основи
Ще раз затрусились.

Земля з шумом упірнула,
Море розільлялось,
І від страху сонце ясне
В хмари заховалось.

ІХ.

Потонули, які були
Самі висчі гори.
Наступила ніч темненька,
Показались зорі.

І кровавий місяць сходить,
Сумно поглядає,
Як той батько нещасливий,
Що дітий ховає.

І як гріб стояло море,
Хвилі не збивало,
І як камінь надмогильний
Корабель тримало.

А в повітрі птахи вились,
Бились, потопали,

Та до корабля сьвятого
Пристапу не мали.
От і птаха-носорожець
В морі показав ся,
І ріг його серед моря
Як віха підняв ся.
І проглянули ті птахи, —
Звились, полетіли
І на ріг той відпочити
Раптом всі і сіли.
І впірнув він головою :
Птиці позлітали.
Тільки вигулькнув із моря :
Птахи знов сідали !
І сідали і злітали,
Поки не втопили :
Так завсїгди тим буває,
Хто гордить ся з сили.

*

І кінчилась кара божа.
Риба підступає
І на собі цілу землю
Знову підіймає.
Вода силила ; Ной остав ся,
Вийшов, подивив ся
І заплакав над землею,
Господу молив ся.
І молив ся, собі зичив
Лучше умирати,
Нїж такую страшну кару
Другий раз видати.

І на теє Господь з неба
Дощик посилає ;

Дощик силе, — а до Ноя
Господь промовляє:
»Не затоплю більше світа,
Ноя! Не жури ся.
Годї землю оглядати,
В небо подиви ся!«

І поглянув Ной на небо:
Дощик не стихає,
Та на небі перегнулась
Веселиця й грає.
То дав Господь ознак вічний,
Щоби знали люде,
Що такої в світі кари
Другої не буде.
Глянув Ной, розвеселив ся,
Більше не журив ся
І щасливо жив з сімсю
Й Господу молив ся.

XI.

А тим часом щó день божий
Дошки спадали:
Всюди гори і долини
Зеленіти стали;
Ліс, травиця і пашниця
Стали виростати.
Але дармо: щó минуло,
Тому не бувати.

На аршин трава піднялась
Тай і засихає.
За Адамову травицю
Ліс відповідає.
Те, щó мохом називали
Допотопні люде,

Те лісами у нас зветь-ся
Та і зватись буде.

А щó люде, бідні люде,
На щó ізвели ся!
Як комахи, комашнями
Тільки завели ся.

Ниньки родить ся на горе,
Взавтра умирає;
Ранком грає против сонця,
Вечером згниває.

Та й за тее ми повинні
Господа хвалити,
Що й таким нам позволив
В білім сьвітї жити.

А потому, Боже, Боже,
Які будуть люде!
Їх дванацять в наших печах
Молотити буде.

Д О Д А Т О К.

Загорділи великани,
Бога прогнівили,
То й пропали з сего сьвіта,
Ніби і не жили.

І пропали — як не жили!
Память стеребилась.

Аж недавно (кажуть люде)

Їх нога з'явилась.

І у Київі, чи Львові, —

Бог те сьвятий знає —

Серед церкви нога тая

Баню підпирає.

3. Цар Давид.

I.

Був колись то цар на світі,
Що Давидом звав ся,
Спав на сріблї, в діянтах,
В золото вбирив ся.

І палаци мав на диво :
Стеля вся склянная,
І під стелею ходила
Рибка золотая.

Стїни були в діянтах,
В золотї підлога,
І на милю вкруг палацу
Срібная дорога.

Та і жінка гарна була,
Нїчого казати :
Лиш поглянути на нюю,
То гріх не кохати.

Тільки б жити, царювати
Та молитись Богу ;
Та Давид пішов з розкоші
Не на ту дорогу.

Люде охали, стогнали,
З голоду вмирили ;
А Давид, що тільки бачив,
Грабив на пропале.

Дівчат гарних, молодицїв,
Зводив він нї на-що ;
Через него й його жінка
Пустилась в ледащо.

Стид і сором, віра й правда —
Все то замирало ;

Повернулось все в палацах
І путя не мало.

II.

І задумав Бог Давида
До путя привести.
Нарядив ся купцем дальним,
Став товари везти.

І ото Він до Давида
В місто заїзджає.

Давид чує: »купець дальний«, —
В гості запрошає.

І пріхав купець дальний;
Став Давид питати:
»Звідки купець чужоземний?
Що маєш продати?«

Купець каже: »Я з Єгипту,
Найяснійший царю,
І при собі на сю пору
Не маю товару.

Все-м розпродав меж царями,
Що йно мав продати;
Тепер хочу в тебе, царю,
Палац купувати!«

— »Много гроший, кунче, маєш
(В тім надію маю),
Лиш чи будемо сватами,
Того я не знаю!

Як насиплеш тільки злота,
Що всі мої люде
Наберуть ся, кілька зможуть,
То твій палац буде!«

— »Все то буде, ясний царю!«
Купець відвічає:

»Нехай зараз цар вельможний
Свій народ скликає!«

III.

Затрубіли рано труби, —
Голос розільяв ся.
І до ранку, до другого,
Весь народ зібрав ся.

І повів їх купець дальний
Меж високі гори,
І в мінуті стали гори,
Як золоте море.

»Беріть, люде,« купець каже,

»Доки в волю буде!«

І зачали злото брати
Давидові люде.

Брали, брали і ховали,
Далі й перестали.

»Годі з нас! ми всі довільні!«

Разом закричали.

Закричали й розійшли ся,
Звідки хто узяв ся,
І з Давидом меж горами
Лиш купець остав ся.

»А що, царю!« купець каже:

»Не програв ся може?«

Але Давид йому каже:

— »Не спіши, небоже!

Чия хата, того й правда.

Я не дам нічого,

Та ще дякуй, як тебе я

Випущу живого!«

— »Твоя правда, ясний царю!

Все-ж таки годить ся

Нам з тобою, ясний царю,
Судом посудить ся.
Живі люде не розсудять —
До вмерлих підемо :
Там в півночи на могилах
Правду ми найдемо.»

IV.

Наступає тиха нічка,
Сьвітять ясні зорі,
І в тумани, як в намітку,
Завинулись гори.
За горами повний місяць
Череп підіймає
І на цвинтар серед поля
Сумно поглядає.

Було тихо меж гробами,
Вмерці міцно спали,
Лиш купець дивний з Давидом
Через них ступали.
І приходять в середину
Цвинтаря старого,
І зачав купець будити
Кожного вмерлого.

І говорить: »Встаньте, люде !
Встаньте, божі діти !
І мене з царем Давидом
Вірне розсудіте.«
І розкрились старі гроби,
Вмерці повставали
І купцеви в ноги впали,
Впали і сказали :

— »Боже вічний, Боже дивний,
Праведний Ти Боже!
Хто Тебе, правдивий Боже,
Осудити може?

Не Тебе нам, але Ти нас
Будеш всіх судити,
Як захочен кости наші
З гробу воскресити.»

І пізнав цар, з ким судив ся,
Богу поклонив ся,
І від тогді зачав жити,
Мов переродив ся.

V.

Замовчали у Давида
Скрипка та цимбали,
І в палацах тільки гусла
Набожно бреньчали.

І зачав Давид на гуслах
Пісні вигравати
І в тих піснях божу силу
Дивну вихваляти.

І вже рідко коли пісню
Грав він не сьвятую.
І списував тії пісні
В книжку у їдную.

І убралась книга в пісні,
Ніби небо в зорі,
І розрізав Давид книжку
І кидав в море.

Їдні листи утонали,
Другі випливали;

І которі впливали —
Ангели збирали.

І зібрали, Богу дали.
Став Господь читати,
Прочитав — і нам хрещеним
Казав передати.

І тепер у кожній церкві
Пісні ті знайдуть ся,
І ті пісні Цар-Давида
Псавтирою звуть ся.

VI.

І говорить Бог і Господь :
»Царю і пророче !
Преси в мене, мій пророче,
Чого серце хоче.«

А в Давида, слава Богу,
В волю було всього,
Були й дочки, лиш не було
Сина ні їдного.

І зачав Давид молитись,
Господа благати
І просити Його щире,
Щоб три сини мати.

Щоб їден син був найкрасчий,
Другий — найсильніщий,
А щоб третій син у нього
Був найрозумніщий.

І послухав його Господь
З високого трона,
І дав Йосипа, Самсона,
Та ще Соломона.

І Іосип був найкрасчий,
Самсон — найсильніщий,

Соломон, його мізинець,
Був найрозумніщий.

І найстарший син, Іосип,
Завідував снами.
І тепер іще остав ся
Звичай межі нами,
Що як тільки коли-небудь
Сни страшнії маєм,
Пробудившись, не встаючи,
Тричі промовляєм:
»Що приснилось, те приснилось:
Нехай сьвятий Іосип
Розтолкує й на все добре
З злого переносить.«

VII. (Самсон.)

Середущий син Давида
В війнах лиш кохав ся
І ходив по цілім сьвітї,
Всюди воював ся.
На останок в нашу землю
Дніпром припливає.
Але тільки з води виїшов —
Аж лев надбігає.

Самсон кинув ся на него,
Наступив ногою,
Дере пацу, і із паці
Пішла кров рікою.
А тим часом йому руки
Й ноги обімліли,
І лев сильний із Самсоном
Вічне скаменїлв.

А потому зійшлись люде,
Київ збудували,
Та Самсона того й лева
З місця не здвигали.
І тепер іще він тисне
Лева під ногою,
Дере пащу, і із панці
Йде вода рікою.

4. X. 1856.

4. Соломон.

I.

Ще цариця Соломона
На сьвіт не родила,
Лиш надію тільки мала, —
По саду ходила.
І ходила й говорила
З панею їдною,
Котра з паном, своїм мужом,
Жила не з правдою.

Аж приходить покоївка
І оповідає,
Що йде пан той до палацу
І пані шукає.
Пані стала, а цариця
Дає її раду
Заховатись на годинку
В вишневому саду.

А сама йде до палацу,
Пана запрошає.
»Що нам скажеш, добрий пане?«
Весело питає.

А пан низько поклонив ся,
Як царям годить ся,
Так говорить: »Будь здорова,
Ясна цариця!

Я не маю що казати:
Я прийшов питати,
Чи в цариці мої жінки
Часом не видати?»

— »Ні, нема тут, милий пане,«
Та відповідає.

А тим часом з неї голос
З-тиха промовляє:

»Твоя жінка у садочку:
Можен пошукати.
Яка жінка твоя, пане,
Така й моя мати!«

І чи чув пан, чи ні, тее,
Що дитя казало,
Лиш цариці після того
Дуже кепсько стало.

II.

Пройшов місяць з того часу,
Другий іскінчив ся,
А на третій в першу нічку
Соломон родив ся.

І в ту нічку ясне небо
Хмарою обвплось,
І в тій хмарі серед неба
Три зорі з'явилось.

І Давид-Цар обіщав ся
Золотії гори,
Хто лиш тільки розгадає,
Що ті значать зорі.

І зібралось много мудрих,
Стали ворожити:
Той — на щастя, той — на долю,
Той — на довго жити.

А премудрий коло мамн
Тільки усміхав ся;
І як мудрі замовчали,
Він тогді озвав ся:
»Ти не слухай їх, мій тату,«
Став він говорити:
»Три зорі — то три лиш роки
Маю в світі жити!«

І вся тая мудра зграя
З встиду розбрела ся,
А Давидови по серці
Туга розлягла ся.

III.

А тим часом від дня до дня
Соломон мудрив ся,
І Бог знає — де він того
Розуму учив ся.

Лиш кінчало ся три роки —
А вже був охочий
Розпізнати, кілько важить
Розум весь жіночий.
І зробив шальки як треба,
Достав чепець з мамн,
Набрав клоча повну жменю
Та й пішов до брами.
І на брамі на залізній
Він шальки чепляє,

Кладе чепець, кладе ключа.
Став і розважає.

Далі ходить та й регоче;
Аж надходить мати.
— »Що ти дієш, Соломоне?«
Почала питати.
А той собі все регоче,
Не дивить ся в очи.
»Важу, каже, жменю ключа
І розум жіночий.
Та сама ти кодиви ся:
Голова жіноча
Не заважить та й не варта
Сеї жмені ключа!«

І цариця злютовалась
І пішла від него:
»Чекай сину.« розважає:
»Не дарую сего!«

IV.

І приходять до покою,
Слугів закликає,
Оглянулась кругом себе,
З-тиха промовляє:
»Ой ви слуги, мої слуги,
Вчиніть мою волю:
Вчиніть волю, щоб не було
Мому серцю болю.
Возьміть сина Соломона,
Одягніть, умийте,
Виведіть його до ліса,
Серед ліса вбийте.
Вбийте й серце принесіте
І мізничний палець:

Най загине з сего сьвіта
Соломон поганець.»

І узяли його слуги
І ведуть убити,
А Соломон вірним слугам
Почав говорити :
— Ой ви слуги, вірні слуги,
Душі не вбивайте,
Хоч ще місяць до трох років
Пережити дайте.
Я вам дам мізинний палець :
Ріжте, добрі люде.
А із нами є собака, —
З неї серце буде !«

І відтяли слуги пальця,
Серце в сукі взяли
І понесли до цариці
І цариці дали.
І не стало Соломона,
І ніхто не знає,
Лиш Давид по нїм нещасний
З жалю умліває.

V.

А Соломон серед ліса
Став думу гадати :
Днів лиш кілька оставалось
Білий сьвіт видати.
І умив ся він, залив ся
Гіркими сльозами
І на землю сировую
Впав межн дубами.

І ті жалі і ті сльози
Небеса пробили
І усіх сьвятих і Бога
В небі розбудили.
І зачали сьвяті люде
Господа молити,
Щоби Господь Соломону
Дав ще літ прожити.

І сказав Бог: »Соломона
Щиро я кохаю
І своїх літ йому дав би.
Та я літ не маю.
А ви, мої сьвяті люде,
Ви на землю йдіте
І для него кілька років
У людей просіте!«

І зійшли сьвяті із неба
І стали ходити,
І ходили й літ просили
Соломону жити.

VI.

І день цілий проходили,
Закотилось сонце.
От підходять сьвяті люде
Під їдно віконце.
Там старая баба жила,
Що сто літ прожила —
А ще других сто прожити
Доля їй судила.

І зачали сьвяті люде
Бабу ту питати,

Чи не хоче тая баба
Своїх літ віддати.

»На-що маю віддавати?«

Баба говорила, —

»Коли мені літа тії

Доля присудила!«

— »Та не радість, бабко, старість!

Як старому жити —

Хиба тільки свої кости

Жовтії сушити.

А на сьвітї є дитина,

Бідна сиротина,

Літ не має і вмирас

Як тая билина!«

І здихнула стара баба

І стала казати:

»Коли так, то я вже мушу

Літ півкопи дати.

Лиш нехай дитина тая

Гайом не гайнує,

Нехай літа дорогії

І себе шанує...«

VII.

І минуло неділь кілька,

Кілька літ минає,

Соломон жие на сьвітї

І не умирає.

І згадав він свою неньку,

Що хотїла вбити,

І задумав, чим не було б,

Неньці відплатити.

Лиш Давид ідного часу
Виїхав з столиці, —
Взяв товару штири вози,
Їде до цариці.

Приїзджає під ворота,
Коні випрягає,
Аж виходить і цариця,
Купчика витає.

Роздивила ся товари :
Всі до вподобанья.
Та й сам купчик молоденький
Здав ся б до коханья.

»А що хочеш за товари?«
Ласкаво питає.
— »Тільки дівчину на нічку,«
Той відповідає.

• І цариця попросила
Сутки почекати
І тим часом йому стала
Дівки добирати.

VIII.

І настала ніч темненька :
Постіль застелили
І на постіль на пухову
Купчика вложили.

Їде дівчина як калина,
Серце так і беть-ся :
Хто то знає, що там буде ?
Що там дозедеть-ся ?

А кунець лиш подивив ся —
Каже : »Не годить ся!«
Тай і просить, щоб прислала
Другую цариця.

Іде друга як та ружа,
Серце обкишає :
Хто то знає, щó там буде,
Щó її чекає ?

А купець собі байдуже :
Не пускає спати.

А цариці таки просить,
Щоби дівку дати.

Щó-йно слала лиш цариця,
Все то не годить ся.

На остаток — щó робити ? —
Йде сама цариця.

Йде цариця, чепурить ся.

Бють ся мило груди :

Вона знає, щó чекає,

Щó там з нею буде.

Лиш приходить, — жвавий купчик

Став до себе звати,

І цариця коло него

Положилась спати.

ІХ.

Положила ся цариця

Без жадного фуку,

І купець підняв над нею

Свою праву руку.

І підняв він свою руку,

Положив на груди

І промовив : »Ой колись то

Грав я в сїї дуди.«

Потім знову синок каже

До рідної мами :

»Ой колись то я виходив

Через сїї брами!«

Но цариця того всього
Та й не розважає;
Чи знала, чи заснула,
Чи Бог її знає!

І цариця не проспить ся,
Спить і тяжко дине.
А купець на стінах всюди
Діяментам пише:

*„Коли мати з сином спала,
Голова жіноча —
Видить Бог і видять люде —
Не варт жмені ключа!“*

Написав він і поїхав,
Куди сам лиш знає,
Аж тут рано, до схід сонця,
Давид приїджає.

X.

Спить цариця, не проспить ся.
Давид походжає,
Походжає, поглядає
І письмо читає:

*„Коли мати з сином спала,
Голова жіноча —
Видить Бог і видять люде —
Не варт жмені ключа!“*

І забились його жили!
І ожили кости!
Давид живо догадав ся,
Хто приходив в гості.
Догадав ся, що на сьвітї
Соломон гуляє,
І як його віднитати —
Думоньку гадає.

»Га!« подумав: »зроблю плуга,
Плуга золотого,
Може плугом відпитаю
Соломона свого!«

І зібрав він своє злото,
Сказав збити, злити,
І із того злота всього
Цілий плуг стопити.

І злотники зібрались,
Золото стопили,
І на диво всьому сьвіту
З нього плуг зробили.

І послав Давид по сьвітї
Той плужок возити
І питати і писати,
Як будуть цінити.

XI.

І цінити того плуга
І ціну писали:
Скрізь від тисячі червоних
Менче не давали.

От до дому повертають, —
Видять: під горою
Парубок якийсь обдертий
Ходить з чередою.

І ходить він з чередою,
Чорний хліб жвакає
І череду на дорогу
З поля виганяє.

Слуги й того не минули:
Зачали просити
Подивитись на їх плуга,
Ціну йому збити.

І прийшов він. Зачинає
Плуга оглядати.
— »Та плуг гарний,« промовляє,
»Нічого казати.
І чересло, і полиця,
І леміш хороший.
Кого злидні їдять три дні,
Дав би кону грошій.
То як дощики на щастя
В маю перепадуть,
Тоді плуг йому придасть ся
І гроші не пропадуть.
А не будь дощю ні разу —
Він не варт нічого:
І не тільки хліба сего, —
Сухарця цвілого!«

Записали й се ті люде
На папері свому
І поїхали сердиті
До самого дому.

XII.

І приїхали до дому.
Став Давид питати:
»Що там, люде, в білім сьвіті
Про мій плуг чувати?«

Слуги низько поклонились,
Стали говорити:
»Даруй Боже тобі, царю,
Многі літа жити!
Ісходили ми всю землю,
Скрізь людий питали, —
Скрізь від тисячі червоних
Менше не давали.

Лиш їден пастух поганий
З пантелику збив ся :
Не цїнив він того плуга,
Тільки з нього кив ся.
Оцїнив лиш на дві копи
І сказав до того,
Що, як в маю дощ не буде,
Він не варт нічого!»

— »Ой сами ви,« Давид каже,
»З пантелику збились,
Та і тиї разом з вами,
Що в цїну гонились.
З вас усіх пастух убогий
Був найрозумнїйший,
І пастух той — певне діло —
Син мій наймудрїйший.
Беріть тепер в стайні конї,
Кождий вороного,
Найдіть мені, відпитайте
Соломона мого!»

І почали люди всюди
Їздити, питати, —
Але дармо! в чистім полі
Вітра не піймати!

XIII.

І Давид-цар зажурив ся,
Став думу гадати,
Як би свого Соломона
В сьвітї відпитати.
»Га!» подумав: »видам баль я,
І зійдуть ся люде,
Межи ними неперемінно
Соломон мій буде!»

А в Давида — треба знати —
Все робилось живо :

Загадав лиш, — і вродив ся
В него баль на диво.

Трублять труби, ідуть люде,
Сіли за столами,
І дубові столи гнуть ся,
Гнуть ся під мисками.

І миски всі срібні були,
Тарілки із злота.

Гостям тільки із ложками
Кепська робота :

На два локті кожда ложка.
Як тут будеш брати?
За кінець візьмеш рукою —
Губі не дістати.

Близче возьмеш — друге горе,
Бо, як набираєш,
Держаком сусіду своєму
Очи вибираєш.

І задумали ся гості;
Страва застигає,
Душа рада б попоїсти,
Та путя не знає.

XIV.

І Давид промовив з-тиха :
»Гостий в мене много,
Та нема щось межи ними
Соломона мого.

Де-ж ти, сину Соломоне?
Де-ж ти так довгенько?
І поглянув наоколо
І здихнув тяженько,

І прийшла сама цариця
З панею їдною,
Взяли царя по-під руки,
Повели з собою.

Аж тут раптом ніби з неба
Соломон напав ся :

»Чом не їсте, добрі люде?«

Живо запитав ся.

— »Чи-ж не бачиш, яка ложка?«

Стали бормотати :

»Візьмеш страви, — очі видять,

Губі не достати!«

А він живо людям каже :

»Ціхо! угамуйтеся!

Ложкі — в руки! і як діти

Через стіл годуйтеся!«

— »О, спасибі тобі, хлопче!«

Люде закричали,

Ложки в руки і на чудо

Балювати стали.

Давид входить, догадав ся,

Сина скрізь шукає.

А син, Бог лиш тільки знає,

Де вже опирає!

XV.

Вже дваццята Соломону

Осінь наступає.

Соломон сидить над морем,

Думоньку гадає :

»Віють вітри, віють буйні,

Страшно хвилі бють ся ;

Тяжко, тяжко мому серцю,
Що аж сльози льлють ся.
Наймудрійший я на світі, —
Що мені із того?
Як прибудний ходжу, нуджу
Коло дому свого!

Ходжу, блуджу коло дому
І рідні не бачу,
Тільки неньку проклинаю,
Тільки долю плачу.

Нене ж моя, рідна нене
Що ти починила?
На що-ж мене Соломоном
На світ породила?
На що-ж мене Соломоном
На світ породила —
На що-ж мене сиротою
По світі пустила?

І пустила і від батька
Сина відлучаєш!
Нене ж моя, злая нене,
Чом не умираєш?

XVI.

Почорніло синє море,
Сонячко згасає,
І на небі чорна хмара
Камінем звисає.
Як склепінья гробовеє
Небо сумне стало,
І як гроби з себе море
Хвилі підіймало.

І по світі білім тихо,
Тільки ворон краче,
Тільки вітер повіває
Та жалібно плаче.

Вдруг пів неба загорілось,
Запалахкотіло...
І погасло, і по небі
Страшно загреміло.
Загреміло, загуділо,
Земля затрясла ся,
І по небі громовая
Стрілка пронесла ся.
Бах на землю! стало тихо,
Небо замовчало,
Лиш дрібними слізоньками
Землю устеляло.

Плаче небо й перестало,
Небу легше стало:
Чорні хмари розійшли ся,
Сонце засяяло.
Любо, мило в білім сьвітї,
Пташечки співають,
В полі люде хліб збирають,
В морі риби грають.
Любо, мило в білім сьвітї,
На душі миленько,
Лиш їдному Соломону
Сумно та тяженько.

XVII.

І сидить він під скалою,
І сидить і плаче.
Аж тут ворон чорнокрилий
По-над море краче:
»Ой літав я кожду нічку
Помежи горами,
Кожду нічку доглядав я
Соломона мами.

О, коли-ж ти, злая нене,
Будеш умирати?
Ой коли-ж я над тобою
Сяду балювати?
І літав я надаремне,
І не маю жалю:
Серед тучі, серед грому
Я дождав ся балю.
Обципав я твоє тіло,
Вищав твої жили. —
На що-ж серце твоє чорне
Громи розкришили!«...

І літав він по-над море,
Просив моря пити:
Тяжко стало після балю
Ворона палити.
І зачав він воду пити,
Пив і не напив ся,
І без духу в синє море
З берега звалив ся.

А Соломон розважає,
Сльози утирає,
І до батька, до Давида
Весело вертає.

XVIII.

Давид плакав у палацу,
Тяженько журив ся,
Аж тут раптом перед нього
Соломон з'явив ся.
»Здоров, батьку мій Давиде!
Ой як ся ж ти маси?
Чи за неньку, чи за сина
Сльози проливаєш?«

І упав йому у ноги,
Низько поклонив ся, —
І як сонячко на небі
Цар розвеселив ся.
»Здоров, сину Соломоне,
Рідная дитино!
Де ти був до сего часу?
Сядь-но, розкажи-но!«

І Соломон сів із батьком,
Все став говорити:
Як то його рідна ненька
Думала згубити;
Як він смерти відкупив ся
Від рідної мами;
Як потому він став жити
Чужими літами.

Розказав усе Давиду.
Давид розридав ся:
»Слава Богу, Соломоне,
Що хоч ти остав ся!
Я старий; уже не можу,
Будеш помагати,
А як смерть пошле мні Господь,
Будеш царювати!«

XIX.

І почули усі люде,
І весь сьвіт дочув ся,
Що Соломон — у Давида,
Що він повернув ся.
І зібрались до Давида
Царі і цариці,
Мужі, хлопці і дівчата,
Баби й молодиці.

І цар видав балъ на диво,
Гості їли, пили,
На-послідок Соломона
Видіти просили.

І явив ся син Давидів,
Лиш не в кармазині:
В простих чоботях пасових,
В простій свитині.

І промовив: »Люде добрі!
З розумом судіте:
Як що шиєте, то перше
Гудза завяжіте!«

Тільки всього було й мови.
Всякий розважає,
Як, куди і против чого
Соломон стріляє.

Розважали і гадали,
Сили не добились.
Поклонили ся Давиду,
Сину поклонились
І поїхали до дому,
Стали розважати:
Що б то було, як він каже,
»Гудза завязати«?

XX.

Незабаром після балю
Цар-Давид скончав ся,
І Соломон сїв на царство
І коронував ся.
Сїв на царство й зачинає
Думоньку гадати:
Як би небо розгадати,
Море згрунтувати.

Соломону треба було
Тільки захотіти.

Захотів лиш, — і на крузі
В небо став летіти.

І летів він, і чи довго —
Бог то сьвятий знає;
На остаток аж під самі
Хмари підлітає.

В хмарах густо, круг опер ся:
Нічого діяти!

І зачав він помаленьку
Хмари розгортати.

Роргортає чорні хмари,
Круг свій підіймає,
Аж по самій середині
Голуба стрічає.

»Здоров, мудрий Соломоне!

Де-ж ти так спішиш ся?

Не ізмряеш ти неба,

Дармо не труди ся.

Може ще як ти на мнлю

Хмарою пробеш ся,

Та як далі йти захочеш,

Там і останеш ся.

Повертай ся ти до дому,

Та дивись усюди:

Під тобою синє поле

І пятно там буде.

І пятно те — земля наша,

Синє поле — море!...«

І вернув ся він із неба,

Мале йому горе.

XXI.

»Не зміряв же я неба,«
Став він промовляти :
»Ану, стану ланцухами
Море ґрунтувати!«

І зробив він склянну хату,
Ланцухи чепляє
І із нею кораблями
В море виїзжає.
І на самій середині
Увійшов до хати
І казав себе помалу
В море опускати.
І у море що-раз глибше
Соломон спускав ся,
І що море в собі має —
Все те роздивляв ся.
Опускав ся, ба вже мало •
І ланцуха Бог має,
Аж тут рак до него лізе
І його витає :

»Здоров, царю Соломоне!
З моря підіймай ся :
Дно побачити морськеє
Ти не сподівай ся.
Двацять літ жию я в морі
І до низу йду я.
Та дна моря не дістати,
Поки не умру я.
А може ти і дістанеш,
Як ланцух урветь-ся,
Та вже сьвіта повидати
Більше не прийдеть-ся!

І не зміряв він і моря,
Як не зміряв неба,
І пізнав він, що тих річій
Міряти не треба.

XXII.

Та не так-то швидко, люде,
Тее все робилось,
Як писалось на папері,
Як нам говорилося.
Соломон прийшов до себе
Та і нагадав ся,
Що йому на сьвітї жити
Тільки рік остав ся.

А тут він іще давненько
Мав те на приміті,
Що безсмертна гора їдна
Єсть на білім сьвітї;
Що до неї лиш достатись —
Можна вічне жити.
Давай туди діставатись!
Нічого робити!
Узяв хліба, узяв соли,
Помолив ся Богу,
Вийшов тихо із палацу,
Пішов у дорогу.

І пішов він, а Бог з неба
Тільки поглядає:
»Соломоне, Соломоне!«
З-тиха промовляє.
»Хоч крути ся, не верти ся.
Нічого діяти:
Видне діло, годї жити,
Треба умирати.

Хоч крути ся, не вѣрти ся,
Смерть перед тобою.
Ти як-раз зійдеш ся з нею
Під горою тою.»

XXIII.

Де стоїть гора безсмертна,
Колісь люде знали,
Лиш тепер — нещастя наше —
Всі позабували.

На горі тій жили люде
І не умирали;
Били камінь під горою,
Храми будували.

І явив ся до них Господь,
Каже все лишити
І як можна тільки скоро,
Домовину збити.

Каже збити домовину
Та і гріб копати:
»Скоро син сюди Давидів
Прийде умирати!«

І пішли всі, дошки пилять,
Тешуть і рубають,
Незбаром під скалою
Яму починають.

Аж надходить син Давидів,
Сумно поглядає:
»Що то, люде, з того буде?«
Він людий питає.

— »Єсть на сьвітї цар премудрий,«
Став їден казати:

»Він зоветь-ся Соломоном
І іде вмирати.

І ми робим домовину
Та і гріб копаєм,
А який він, коли прийде,
Ми й самі не знаєм!«

XXIV.

От тобі й гора безсмертна!
Думав вічне жити,
Аж приходить ся на нії
Голову зложити.

Що-ж робити, як зложити!
Не буду втікати!
Мудрий вміє в світі жити,
Вміє і вмирати.

»А чи маєте ви міру?«

Соломон питає.

— »А Бог її святий знає!«

Хтось відповідає.

— »Соломон із мене ростом,
Беріть з мене міру!«
І узяли з него міру
На чистую віру.

Взяли міру і по нії

Домовину збили,

А по тії домовині

Й їм яму припустили.

Припустили і скінчили.

»Почекайте, люде!

Ану, ваша домовина

Чи до міри буде?«

— »Ану, справді!« кажуть люде:
»Ляж у домовину.

Чи як-раз вона пристане
Давидову сину?»

І пристала домовина,
Ніби вона сама.

»Ану в яму опустіте:
Чи пристане яма?»

Опустили його в яму:

»Ну, спасибі, люде!
Засипайте Соломона,
Другого, не буде!»

5.—7. XI. 1856.

5. Бог на землі.

[Спаситель.]

I.

Перед-тим як мав на землю
Господь появитись,
Гірко було в світі жити,
Гірко уродитись.

Все в нім було зопевалось,
Попереверталось,
І будівле світовеє
Мало що трималось.

Ріки в море попливали, —
Нікому спинити;
І нічого було їсти,
І нічого пити.

Надаремно бідні люде
Плугом землю рили,
Надаремне гірким потом
І слізки росили:

Земля все була як камінь,
Хліба не родила,
І від вітру, як дорога,
Порохом пилила.

Та і люде, сказать правду,
Путя мало мали:
Божих сьвят не шанували,
Посту не тримали:
Багатії гайнували,
Обдирали бідних,
Нераз руки підіймали
Ріднії на рідних.

А найбільше було лихе,
Що смерть свою знали:
Батьки пили та гуляли,
За дітпий не дбали.
І не було путя в сьвітї,
Все в нїм зопсувалось,
І будівле сьвітовеє
Страшно хилиталось.

II.

Видить Господь, видить Творець,
Що мир погибає, —
Архангела Гавриїла
З неба посилає.

Посилає в Назарету
До Діви Марії —
Передати їй із неба
Вісти дорогії.
Передати її вісти,
Що Бог з неба сходитьь
І що Бога як дитину
Сьвята Діва зродить.

І явив ся ангел божий
До Діви Марії;
І Марія з того часу
Стала у надії.

І не сьміла сьвята Діва
Людям показатись,
І не сьміла і почала
Від людей ховатись.

І от, Господа повити
Время наступас,
І до міста Внолеєми
Діва поспішає.

І у місті Внолеємі
В опівнічну пору
Породила вона сина,
Як ясну ю зорю.

Породила Бога в шопі,
В яслах положила
І з морозу, чи зі встиду
Сїном притрусила.

III.

Аж приходить кінь до ясел
І став сїно брати,
І зачав він Христа Бога
В яслах розкривати.

І побачив віл нуждений, —
І коня зганяє
І став, дихає над Богом,
Бога загриває.

І говорить сьвята Діва
Доброму волови:
»Будеш же ти в Бога свтій
Мати хліб готовий.

А ти, коню, будеш їсти,
Їсти не покинеш,
Поки сам ти коло їдла
Допнеш та й ізгинеш!»

З того часу від пасеть-ся,
А прийде до дому —
Він завсїгди Божу жуйку
Має в ротї своєму.

А кїнь їсть і все голоден,
Кілько хто не кине;
І як буде — не покине,
Поки сам не згине..

А тим часом радість стала,
Яка не бувала :
Над вертепом зоря ясна
Сьвітом засяяла.

І над небом і землею
Ангели літають,
»Слава Богу і мир людям!«
Весело співають.

IV.

Серед поля на степови
Пастухи стояли
І у будї в опівночі
Варту відбували.
Вдруг зірниця загорїлась,
Сьвітить дуже ясно;
Над шопою заблищалося
Нїби сонце красне.

З буди вийшли і зачали
Диво розглядати,

Аж злітас ангел з неба
І почав казати,
Що в вертепі Бог родив ся,
З Діви воплотив ся,
Як дитина пеленами
Бідно уповив ся.

І зачали настухи ті
Думоньку гадати:
Як тут Богу поклонитись
І чім дарувати?
І вибрали ягня гарне,
Щиро помолились
І приходять до вертепу,
Богу поклонились.

Поклонились Христу Богу,
Подарунок дали
І з душою — ширим серцем —
Богови сказали:
»Прийми, Боже неба, землі,
Нашу чисту віру,
Нехай тобі наша віра
Буде за офіру!«

V.

А тим часом зоря ясна,
Ясная приміта,
Була видна і в Персиді,
Аж на кінці сьвіта.

І в Персиді на пораду
Три царі зібралось
І зачали мудрувати,
Що на сьвітї сталось.

Мудрували і гадали,
І на тім в них стало,
Що такий цар народив ся,
Як ще не бувало.

І взяли вони ливану,
Золота й кадила
І пішли собі в дорогу,
Як зоря водила.
І приходять до вертепу,
Бога увидали,
Поклонили ся низенько
І дари давали.

І їден дав йому смирну
І став говорити:
»Жичу Тобі, новий царю,
У розкоші жити!«
Другий золотом дарує
І почав казати:
»Жичу Тобі, новий царю,
Щоби-сь був багатий!«
Третій Богу, як дитині,
Свій ливан приносить
І у Бога йому сили
І здоровля просить.

І віддали свої дари,
Ще раз поклонились
І веселі у Персиду
Знову возвратились.

VI.

Ой на річці, на Ордані
Тече вода гожа,

І приходить над ту річку
З Сином Матер Божа.

І ангели прилетіли,
Сьвічі засьвітили,
Засьвітили свої сьвічі,
Воду осьвятили.

І сьвятая й помічная
Ордань ціла стала,
І в Ордані Матер Божа
Сина іскупала.

Іскупала як дитину,
В пелюшки повила
І у яслах, у вертепі,
Спати положила.

І колише Мати Сина,
І сама дримає,
Аж до неї тихо з неба
Ангел прилітає.

»Годі, мати!« став казати.

»Сина колисати :

Казав Гирод малі діти
Скрізь позабивати.

Біжи, Мати, до Єгипту,
Ховай свого Сина,
Поки Гироду не прийде
Смертняя година!«

Мати з Сином на осляті
В Єгипет ступає,
Гирод слуги свої злії
Всюди розсилає.

Слуги ходять і убити
Господа шукають

І як воду кров невинну
Всюди проливають.

VII.

І зачали у Рахлї
Діти побивати,
І зачала бідна мати
Тяженько ридати.

І як ріки сльози льють ся,
Серце обкипає,
Бідна мати беть-ся в землю,
Беть-ся, промовляє :

»Діти мої, квіти мої,
Молоде колося!
Ой чого-ж вам так без часу
Спасти довело ся?!

Лучче б я вас, мої діти,
На сьвіт не родила!
Царю, царю нечестивий,
Вбий тя божа сила!«

Аж тут ангел прилітає
І почав казати:
»Ой не бий ся так тяженько,
Печальная мати!

Ой не бий ся за синами:
Рід твій не погасне,
І від дочок стане племя,
Як ті зорі ясне.

Ой не бий ся за синами:
Бог їх не покине, —
Незабаром і злий Гирод
Злою смертю згине!«

І здихнула ще раз мати,
Сльози утирає,
А в палацах на постелі
Гирод злий конає.

VIII.

Сконав Гирод з сего світа,
Ніби не бувало;
І в Єгипті Матер-Божій
Про те чутко стало.
І зібралась Божа Мати,
Свого Сина взяла
І у нічку темнесеньку
Гори проходила.

Проходила лісн, гори,
Іде і забулась
І на требаженне древо
З небачки спіткнулась.
І на древо дитя впало,
Рученьки розклало
І як мертве, як прибите,
На ньому лежало.

»Ой не дармо же ти, древо,
Требаженим звалосьь,
Коли мое дитя любе
На тобі розпнялось!«
Так сказала Божа Мати,
Сина підіймась,
А Син Матері Сьвятій
З-тиха промовляє :

»Мати моя, рідна Мати,
Я ще не розпняв ся,

Знов на руки повернув ся
І живий остав ся.

Та колись то мене стануть
Розпнати люде,
І умру я в тяжких муках :
Гірко тобі буде!»

ІХ.

Виріс Господь, охрестив ся,
На Ордані змив ся
І на горі, на Оливній,
З ненькою простив ся.

Взяв апостолів дванайцять
І зачав ходити,
Людий грішних научати
І чуда робити.

Перше всього треба було
Воду запинити ;
І задумав Бог по сьвітї
Греблі погатити.

І почав людий збирати,
Зьвірину і птахів,
Різних гадів, різних жабів,
Риб і черепахів.

І зібрались всі до Бога,
Стали працювати,
Стали скрізь греблі гатити,
Воду запиняти.

Тільки каня не хотїла,
По сьвітї лїтала,
І як звав Бог до роботи —
Богови сказала :

»Не буду я з ставу пити, —
Бог з тою водою!

Прожню я і без того
Дощем та росою!»

І скінчила ся робота.
Скрізь стави настали,
І усї по воду ходять,
Котрі працювали.

Тільки каня приступити
Голосу не має
І жажденная літає
Та дощу чекає.

X.

Загатив Бог стави всюди.
Став і гадь збирати,
Став збирати, замовляти
І в мішок складати.

І зібрав Він усї гади,
Які тільки були;
Петро з Павлом приступили,
Кінці зашморгнули.

І Бог вибрав чоловіка,
Посилає в гори
І мішок той з гори каже
Кинути у море.

— »Не розв'язуй лиш, небоже,«
Господь йому каже:
»А то горе тому буде,
Хто його розв'яже!«

І поніс той міх на собі
Та й собі гадає:
»Ану, таки подивлю ся!
Хто тє пізнає?«

І зайшов він між горами
Під іден місточок,
Оглянув ся і погнув ся
І гризе шнурочок.

Пук шнурочок! — а із міха
Як підуть гадюки!
І чоловік тільки ахнув
І заломив руки.
Аж надходить тут і Господь
І почав казати:
»Хто розсипав ті гадюки,
Муєть позбрати!«

І крилами стали руки,
Рогом ніс облив ся,
І з цікавого сіроми
Бусель зробив ся.

XI.

Ізробив ся з него бусель,
Та все розум має
І чи добрі, чи злі люде,
Добре розважає.
І подякує, як хоче,
І наробить горя...
Раз весною прилетіли
Буслі із-за моря.

Прилетіли і літали,
Міся добирали
І на клунях двох сусідів
Гнізда збудували.
І в ідного добре було,
Нічого казати:

В него любенько ходили
Буслі коло хати.
А в другого малі хлопці
З клуні не злізали,
Горобців в гнізді шукали,
Яйця зачіпали.

І найшов сердитий бусель
До гороху стежку:
В темну нічку приніє з поля
З огнем головешку,
І до раня, ще досвіта,
Все огнем там сіло.
А у доброго сусіди
Було пише діло:
Там в ту пору приніє бусель
Калиточку злота...
От така то, добрі люде,
З буселями робота!

XII.

А тим часом люде стали
Змислу добирати
І усюди коло ставу
Млини будувати.
І на диво збудували:
Воду лиш пускають ---
Вода беть-ся об колеса,
Колеса кружляють.

І зубами веретено
Колесо хапає,
Веретено, як на жорнах,
Камінь обертає.
А на верха й кіш готовий,
І вже не жури ся:

Тільки всипав, склади руки
Та мукі диви ся.

Вода скрутить, вода змеле,
Вода зшеретує.

Сходьтесь, люде, і мелїте :
Вода не коштує...

Так то воно, добрі люде,
Та не так ведеть-ся,
І за мірою й за грішми
Мельник всюди пнеть-ся.

Та тепер іще нічого :
Хоч мірчук збирають,
Але видно, що ще трохи
Бога в серці мають.

А з початку, не дай Боже,
Як вони збрали !
Не десяту, як ведеть-ся,
А четверту брали.

XIII.

І дочув ся Христос-Господь, —
Думоньку гадас ;
Взяв з собою Петра-Павла,
Млини оглядас.

І де прийде, потїшас
Бідную громаду
І мельника научас,
Дає добру раду.

І задумав їден мельник
Бога налякати,
Щоб не дати свого злого
Млина оглядати.

Лиш не Бога ошукати!
Господь знає тебе,
І все наше Господь знає,
Добрее і злее.

Тільки Господь з Петром-Павлом
Став на міст ступати —
Аж став мельник із-під мосту
Медведем ревати.

»Ревай же ти, чоловіче,«
Господь йому каже,
»А у млинї замість тебе
Нечистий заляже!«

І той мельник змінив ся
І медведем став ся.
І на задних тільки ланах
Людський знак остав ся.

А в млинї його чортяки
Тютюп собі стелять
І як північ наступає,
На табаку мелять.

XIV.

Господь ходить в білім сьвітї,
Іде коло ставу,
Аж чоловік на вершинї
Скошує отаву.

І щó скосить, — його жінка
І діти забирають
І відносять на горбочок,
Буду накривають.

І та буда — незнатї-що,
Людам сьміх казати:

Блекотянії підпори,
Лободяні лати.

»Що ти робиш?« Господь каже:

»Помагайбі, батьку!«

— »А що роблю? Таже бачиш,

Що будує хатку!«

— »Бій ся Бога, чоловіче!«

Став Господь казати:

»Як ти будеш у сій хаті

Зиму зимувати?«

— »Мені на зиму не треба,

Я і сю покину,

Бо лиш місяць маю жити,

А там і загину!«

— »Як же-ж жінка твоя й діти?«

Став Господь питати.

— »А я знаю? може підуть

До чужої хати!«

І здихнув Господь і каже:

»Недобрії люде!

Не будёте же ви знати,

Колі смерть вам буде!«

І сказав Бог, віддалив ся,

Ходить по-над ставом.

І от сонце спочиває,

Смеркне незабавом.

XV.

І тумани розлягли ся;

Закотилось сонце.

І приходить в село Господь

Під їдно віконце.

І поглянув Господь в хату,
В хаті — як годить ся :
Не димить убога скалка,
Каганець блищить ся.

Сам хазяїн кінець стола
Сидить в кармазині,
А сусід стоїть бідняка
В сірії свитині ;
Бідний плаче і ридас,
Богач ні словечка :
Межи ними на ту пору
Вийшла суперечка.

Бо убогий і багатий
Разом поле мали,
Разом його обробляли,
Разом засівали.
І на щастя біднякови
Поле зародило,
А багатому все поле
Кукілем заплило.

І відрік ся богач поля —
Боже, твоя воле! —
Тай і каже : »Котре гарне,
То те моє поле.«
І почалась межи ними
З того суперечка :
Бідний просить, бідний молить,
Богач — ні словечка.

На остаток ніби змякнув
І бідному каже :
»Взавтра нас сам Бог розсудить
І полі покаже!«

XVI.

Вбогий вийшов, а багатий
В опівнічку саму
Серед поля убогого
Викопує яму.

І садовить у ту яму
Дитя своє враже,
І соломою вкриває
І до нього каже :

»Гляди ж,« каже : »як спштаю,
Чне сее поле,
То ти крикни : »Твоє власне,
А бідного голе!««

А убогий і не знає. —
Рано повставали,
Позбирали всю громаду,
Боло поля стали.

І багатий ізняв шапку
І зачав питати :

»Скажи, Боже : хто тут сїяв?
Вбогий, чи багатий?«

— »Нї, не вбогий, а багатий,«
Хтось відповідає ;
А тим часом з-між народу
Господь виступає.

Виступає й богачови

Почав говорити :

»З сего часу син твоїй буде
Вічне землю рити.«

І сказав усе народу.

І сам віддалив ся.

А народ у яму глянув, —

А там кротик рив ся.

XVII.

Вгамували ся багаті
І не обдирали.
Лиш не сим, то другим люде
Бога прогнівляли.

Було свѣтенько, недѣля;
Дзвони задзвонили
І до церкви на молитву
Кождого будили.
І набожні повставали,
Як годить ся вмилиць.
Надягнули, хто що має,
Богу помолились.

І на утрені стояли
В церковці свѣтїї...
Та не так-то воно було
В їдній хатї злії:
І там рано позбуджались,
Та роботу мають:
Їдні — закришку щипають,
Ті — дрова рубають:
Господня їсти варить:
А господар хати
Ще до служби пообідав
Та й пішов орати.

І оре він серед поля,
На воли гукає,
Аж Господь іде до него,
Йому розважає:
»Що ти робиш, чоловіче?
Недїленька, свѣято!
— »Таких свѣят,« плугатар каже,
»Є в року багато!«

І скарав його Син Божий
Карою своєю:
Плуг, плугатар і погонич
Щезли під землею.

XVIII.

І прийшов Господь до церкви,
Став народ скликати
І у церкві на амбоні
Людям став казати:

»Я, Ісус Христос, Син Божий,
Кажу, щоб ви знали,
Щоб ви день недільний читили,
Сьвята шанували.

Щоби в сьвято не рубали,
В полі не орали
І корінья на городах
Своїх не копали.

Щоби в сьвято не робили
Старі і малі;
Щоб зараня всі стояли
В церковці сьвятії.

Бо я дав вам для роботи
Шість днів на неділю,
А седмий день для покою
І найменьшому зілью.

Та ще кажу, щоб ви, люде,
Милосердя мали:
Калік, старців не гнушались,
Сиріт пригортали.

Щоби старших шанували,
Батька й неньку читили
І щó я лиш вам говорю,
Теє все чинили.

І як будете ви, люде,
Тее все чинити,
Буде добре вам і дітям
В білім сьвітї жити.

XIX.

»Як не будете чинити
Того, щó я кажу,
Буду тяжко вас карати,
Тяжко вас накажу.
 Пущу голод, стануть люде
 З голоду вмлївати.
 Пущу помір, стануть люде
 Мором умпрати.
Будугь війни між царями.
Межи королями.
Буде сварка, буде бійка
Межи всіма вами.
 Син на батька, доч на неньку
 Стануть підійматись.
 Як вода, крївля по сьвітї
 Буде розливатись.

І тогдї начнете, люде,
Мене пізнавати !
А як ні, то я ще тяжче
Буду вас карати.
 Стануть громи сильні бити,
 І небо блищати,
 І град стане зїльля ваші
 В нивах побивати.
Злетять птахи, птахи злії,
І будуть літати
І літаючи живих вас
Будуть заїдати,

Щоб ви, люде, гнів мій знали!
А ви розум майте
І мене до того гніва
Не допроважайте.
Бути свідками неправди
Тяжко стережіть ся,
Людам кривди не робіте,
Дармо не кленіть ся!»

XX.

Служба Божая кінчилась,
Дзвони залили ся,
Люде Богу помолілись
Та і розійшли ся.
Розійшли ся і зачали
За обід сідати :
Аж приходить і сам Господь
До їдної хати.

І приходить з Петром-Павлом ;
Просять його сісти,
Просять його за стіл сісти,
З ними разом їсти.
Сіли вони кінець стола.
От і борщ подали,
Стали їсти всі, — і гості
Кілька ложок взяли.

За борщем подали кашу
Та й перепрошають,
Що на стіл подати більше
Нічого не мають.
А Бог глянув на полицю :
»Що-ж там на полиці?
Вареники либонь?» каже,
»Або варениці!»

— »Де там вони узяли ся!«
Жінка говорила :
»То я вчора пів макітри
Черепях зловила!«
— »Нехай будуть черепахи!
Нічого діяти!«
І з сим словом поклонив ся
Та й пішов із хати.

Жінці встидно чогось стало,
Беруть її страхи.
Глип в макітру, а в макітрі
Справді черепахи!

XXI.

Осінь пройшла й проминула :
Сніжки припадали.
І по селах, як звичайне,
Весільля настали.
Хлопці швендали усюди,
Сватались, женились,
І дівчата коло хлопців
Вились, чепурились.
І багато через зиму
Дівчат завязалось ;
Много хлопців-вітрогонів
Захазіяувалось.

Та їдно лиш серед зими
По року новому
Було славнеє весільля
У селі їдному.
Чого думка лиш бажала,
Спекли, наварили,
І на вечір на багатий
Христа запросили.

І балюють собі гості,
А було немало :
Стали їсти, стали пити, —
Вина їм не стало.

І казав Господь принести
Води із криниці,
І побігли за водою
Жваві молодиці.
І принесли, виливають,
Аж тут диво сталось :
Зо всіх відер, кільки було.
Вино вливалось !
Аж тогді по правді гості
Всі забалювали.
І той вечір усі люде
Багатим назвали.

XXII.

І у нас багатий вечір
Кожний рік буває,
І Господь в криницях воду
В вино претворяє.
Лиш не знати, в яку пору,
В яку годину,
Щоб послати до криниці
З відрами дівчину.....

Було раз уже пізенько ;
Каганці згасали,
А подекуди хрещені
Вже й позасипляли.
Лиш в їдній убогій хаті
Скалочка диміла,
І на лаві при вечері
Вся сімя сиділа.

І щó Господь дав — ізїли,
Стали воду пити :
І напились, помолились, —
Тра начиня мити.

А при хатї на ту пору
Нї краплї водиці!
І дївчина взяла відра.
Пішла до криниці.

І набрала і приносить.
В дїжку виливає,
Коли дивить ся : з відерця
Вино витїкає.

Взяла друге... нї! у другім
Чистая водиця...
І убогі вечір мали
Такий, як годить ся.

XXIII.

Ба ще й друге в сьвітї чудо
В вечір сей буває :
Вся худоба між собою
В північ розмовляє.

Лиш послухати їх мову
Хто цікавість має,
Незабаром після того
Нагле умирає.

Був колись їден цікавий
Тую мову знати,
І пішов він під обору
І став вартувати.

І от від їден підняв ся,
Тяженько здихає.

» Чого, брате, так вздыхаєш ?
Другий від пнега.

— »Як же-ж мені не вздихати?«
Каже той до того :
»Взавтра в яму повеземо
Господаря свого!«

І почув він, — душа стала
Лиш на волосочку.
Живо в хату : »Жінко! жінко!
Дай білу сорочку!«
Вмив ся, вбрав ся як до смерти,
Богу помолив ся
І ще досвіта, до раня
В труні опинив ся.
Плаче жінка, діти плачуть,
Полежав він добу,
І ті самі воли везли
Його тіло к гробу.

XXIV.

Проминуло неділь з десять,
Може й ще неділя,
Як Христос-Господь заходив
На тсе весіля.

І зібрав він тьму народа,
Тьму неізлічиму,
І із ними іде в місто,
В місто Русалиму.

І зачали діти з вербів
Гильячки ламати,
І ламати і під ноги
Господу кидати.

І Господь гильячки тії
Всі благословляє,
На послідок сам нагнув ся,
Ідну підіймає.

І потрінав Петра нею
І став промовляти:
»Ще лиш тиждень, — і великдень.
Ви будете мати!»
І Петро підняв гильячку
І Павла став бити,
З-легка бити і те саме
Йому говорити.

І зачали і всі люде
Вербу підіймати,
Підіймати, з-легка битись
Тай і примовляти:
»Ой верба бє, а не я бю,
Ще лиш тільки тиждень, —
І наступить і настане
В нас сьвятий Великдень!»

XXV.

А тим часом Бог приходить
Під тисові брами,
Входить в місто, а у місті
Аж кишить їидами.
І став Господь їм казати,
Щоби віру мали,
Щоб на нашу сьвяту віру
Веї поприставали.

Лиш »їид їидом«, як той каже:
Віри не зміняє
Та ще й кинти ся поганий
З Господа гадає.
Нїяково й говорити,
Що вони зробили:
Взяли товстую їидівку,
Коритом накрили.

І приводять Христа-Бога,
Просять угадати:
Що б за диво під коритом
Мало в них лежати?

А Господь подумав трохи,
Так собі нібі-то,
Далі сьміло Жидам каже:
»Свиня під коритом!«

Жидова зареготіла,
Вдруг корито зняла,
Аж з-під нього не Жидівка,
А свиня устала.

І Бог вийшов з Русалими,
Вийшов, іде к морю,
К далекому іде морю,
На високу гору.

XXVI.

А Жидова як те море
Буввани збиває:
Лиш погляне на корито —
Пейси обриває.

Прийшов рабін їх Кайяфа,
І той зламав руки:
»Ловіть Христа! беріть Христа
На страшній муки!«

І гадають вони думу,
Як його зловити.
Аж являється Іуда
І став говорити:

»Я всі сховки його знаю,
Не журіть ся, люде,
І продам його на муки,
Тільки плата буде!«

— «Якої-ж ти хочеш плати?»

Стали всі питати

І зачали у Іуди

Христа торгувати.

І на трицять рублів рівно

Ціну твою збили,

І прокляті проклятому

Сріблом відлічили.

І печистий злую душу

Ніби маслом маже,

І згорнув Іуда гроші

І рабіну каже:

»В четвер, рівно в опівночі.

Будьте ви готові.

А тим часом, добрі люде,

Будьте ми здорові!»

XXVII.

Матір Божа тогді спала

На горі Оливній,

І над нею сні снувались

І страшні і дивні.

І прийшов до неї Господь.

Став її питати:

»Ой чи спиш ти, чи ти чуєш,

Рідна моя мати?»

— »Ой спала я, милий сину,

Спала та збудилась,

І о тобі, все о тобі

Річ страшная снилась.

Виділа я, що ти, Сину,

У саду молив ся,

Що в опівночі з Жидами

Іуда явив ся.

І звязали Тобі, Сину,
Пречистіі руки
І повели до Кайяфи
На страшній муки.
Тебе збили, ізплювали,
К стовпу прикували
І вінок терновий сплели
І коронували.

І із голови Твоєї
Страшно кров спливала,
І плоть Твоя пресъвятая
Як кора спадала.

А потому, на Голгофті,
До хреста прибили
І ребро Твое съвятеє
Копієм пробили...»

— »Все те правда,« Господь каже,
»Все те живо буде:
Все те маю я терпіти
За мир і за люде!«

XXVIII.

Наступає жильний вечір,
Сонячко згасає,
І апостолів до себе
Господь зазиває.

І зійшли ся всі дванацять.
Просить Господь їсти
І зачав вечерю тайну
З ними разом їсти.

Повечеряв разом з ними,
Зо всіма простив ся
І пішов від них до саду
І в саду молив ся.

І молив ся, і кровавий
З нього піт котив ся.
І в опівночі з Жидами
Іуда явив ся.

І невірнії звязали
Христу-Богу руки
І повели до Кайяфи
На страшній муки.
Стали бити і плювати,
До стовпа вкували
І на голову пречисту
Тернину наклали.
І струями по всім тілі
Кров Його силувала,
І плоть його пресв'ятая
Як кора спадала...

Аж приходить і Іуда.
Як глянув на муки —
Грішми в землю! а сам плаче,
Ходить, ломить руки.
На остаток з того жалю
Прибігає к лісу
І у лісі на осиці
Відав душу бісу.

XXIX.

А тим часом на Голгофту
Стали Бога вести
І звалили хрест на Нього
І казали нести.
І іде він і несе хрест;
Силоньки не має:
Що пройде їднії гони —
Та й із ніг спадає.

І за брамою звалив ся
І не може встати.
Аж несе іден убогий
Яйця продавати.
І кладе він їх під браму,
Бога підіймає,
Підіймає і хрест тяжкий
Нести помагає.

От і самая Голгофта...
Вбогий повернув ся,
Коли гляне: його кошик
Злотом нагорнув ся!
Та і яйця межі злотом
Були не пропали,
Лиш на диво крашанками
Ї писанками стали.
І від тогді стали й люде
Писанки писати
І в Великдень всіх знакомих
Ними дарувати.

А тим часом на Голгофті
Хрест уґрунтували
І на ньому Христа-Бога
Страшно розіпняли.
Розіпняли, руки й ноги
Цьвяхами прибили
І ребро Його сьвятее
Копієм пробили.

XXX.

Тяжко мучить ся наш Господь,
Тяжко умирає,
І із жалю все замовкло,
Голосу не має,

Тільки горобці погані
По-над хрест літали,
І літали, і скакали,
І »жив-жив!« кричали.

Тернів Господь милосердний,
Далі став казати:

»Всяку птицю я приймаю,
Буду доглядати;
Горобця лиш не догляну
І не нагодую,
І нечистому на волю
Погань ту дарую!«

І узяв їх чорт у руки
Тай і доглядає,
І на Семена мірками
Всіх переміряє.

Міряє їх в очереті
І мірчук збирає:
Ідну міру зоставляє,
Девять мір пускає.

І від Семена до весни —
То і діти знають —
Горобці всі табунами
По світі літають.

XXXI.

Вмер Господь. А Божа Мати
Над морем сиділа,
Над морем Вона сиділа,
Суху рибу їла.

Аж приходить Петро з Павлом:
»Вставай, Божа Мати!
Іди Сина з хреста зняти,
В гробі поховати.»

Як почувла Божа Мати —
Руки заломила
І сухої половину
Рибки опустила.

І ожила та пів-риба
І досі ведеть-ся,
І та риба в нас хрещених
Камбулою зветь-ся.

І устала Божа Мати,
Свого Сина зняла,
Плащаницею покрила,
В гріб камінний вклала.
В гріб уклала і над гробом
Страшно голосила,
Доки стража того гробу
Камнем не закрила.

Стража камінь привалила,
Печать приложила
І край гробу поставала,
Огонь розложила.
І у нас часами хлопці
Теє споминають
І в суботу коло церкви
Огонь розкладають.

XXXII.

От субота і минає,
Північ наступає.
Стоїть стража коло гробу,
Стоїть, не дримає.
Але тільки за ошівніч, —
Аж печатка рветь-ся,
Камінь з гробу підійняв ся,
І об землю беть-ся.

Заеяло кругом гробу,
Стража утікає.
І Господь наш і Спаситель
З гробу воскресає.
 І настав сьвятий Великдень,
 Цілая неділя :
 Всюди радість, всюди празник
 І душі весіля.
І відвідав Господь Матір
І усіх як треба,
І на шостій неділі
Возніс ся до неба...

*

І возніс ся Бог на небо,
А ми тут жнемо.
Та колись і ми на небі
З Господом будемо.
 Тільки Богу тра молитись,
 Як годить ся, жити
 І сьвятую волю божу
 Від душі чинити !

9.—12. XI. 1856.

Д О Д А Т О К.

І кінчив дід свої співи,
Людям поклонив ся,
Став набожно на коліна,
Богу помолив ся.
 Помолив ся щиро Богу,
 Пішов за народом..
 І куди пішов нещасний ?
 І звідки він родом ?
І чия дитина водить ?
Що й її чекає ?

Як про камінь край дзвінниці,
Ніхто не гадає!...]

б) БАЙКИ СЬВІТОВІЇ В ОПОВІДКАХ.

Преслівля.

Як писав я в співах сьвітової байки, то три річи мав я собі на умі:

Перша — в кожній оповідці затримати силу людської змислової утвори, а для того кожду оповідку розказати так, як вона мені була розказана.

Друге — відшукати нитку межи тими ріжними уривками, котрі мені то сям то там удалось позбирати, і наскільки можна, споїти в їдну співу.

Третє — дати певний склад для тих хибких народних оповідань, для котрих народ не придбав іще складу і може й не придбати-ме.

І певно, що хто тільки чув коли від людей ті оповідки, то й по їдних співах завважить, наскільки я витримав свою нелегку задумку. Але сьвятий тее знає, чи багато в нас таких найдеться! На наше нещастя наші молодії паничі, іще з того часу, як перший раз заглянуть у школу, уже починають забувати і свою мову і своїх людей. І то ще добре, як котрий, скінчивши школи і натягнувши чужий жупан, занесе з собою на чужий край кілька рідних пісень, а то звичайне з них виходить ні родині сьвічка, ні Москві огарок. А все таки надіюсь, що хто-небудь і із таких захоче дати голос на мої »Сьвітової співи«, — ото я для них і прикладаю сі людські оповідки.

Поділив я їх на три частки.

Перша, доволі снійна частка, розказана мені хомутинецьким бурлакою Вакулою, — ото я й назвав її: »Оповідки Вакули«.

Друга — то уривки, котрі я чув не разом: їх я і назвав »Збірками«.

Третя — ходить писаною по руках не тільки у нас, але і в Польщі і в Московщині і називається »Сон Богородиці«. Склалась вона, як видно з мови, у нас і замикає в собі три листи: їден — »Сон Богородиці«, другий — »науку Божу«, третій — »пятниці«, — ото-ж я й назвав її листами.

І. ОПОВІДКИ ВАКУЛИ.

І. Земля.

Ото як задумав Господь сотворити світ, то і говорить до найстаршого ангела Сатанаїла:

— »А що, — каже, — архангеле мій, ходім творити світ!«

— »То ходім, Боже!« каже Сатанаїл.

Ото вони й пішли над море, а море таке темне-темне, — сказано безодня! Ото Бог і каже до Сатанаїла:

— »Бачиш, — каже, — отгую безодню?«

— »Бачу, Боже!«

— »Иди ж, — каже, — у тую безодню на самеє дно, та достань мені жменю піску. Гляди ж тільки, як будеш брати, то скажи про себе: »Беру тебе, земле, на імя Господне.«

— »Добре, Боже!«

Впірнув Сатанаїл у самую безодню над самим пісок та й заздрісно йому стало. »Ні, — каже, — Боже! приточу я і своє імя: нехай буде ра-

зом і твоє і моє.« І бере він той пісок та й каже :
»Беру тебе, земле, на імя Господне і своє!«

Сказав — сказав. Прийшло ся виносити, а вода йому той пісок так і ізмиває. Той так затискає жменю, але де вже Бога опукати! Заким вигулькнув із моря, так того піску як не було: геть вода змила!

— »Не хитри, Сатанаїле, — каже Бог, — іди знову та не приточуй свого імя!«

Пішов знову Сатанаїл, але чорт чортом, — знову примовляє: »Беру тебе, земле, на імя Господне і своє;« — і знову піску не стало.

Аж за третім разом сказав уже Сатанаїл: »Беру тебе, земле, на імя Господне,« і ото уже несе тай і не стискає: так і несе на долоні, щоб-то вода змила. Але дармо: як набрав повну руку, то так і виніс до Бога.

І узяв Господь той пісок, ходить по морі та й розсіває. А Сатанаїл давай облизувати рукп: »Хоч трохи, — думає, — сховаю для себе, а потім (думає собі) землю збудую!« Ото Господь розсіяв.

— »А що, — каже, — Сатанаїле? нема більше?«

— »А нема, Боже!«

— »То тра благословити!« каже Господь та й благословить землю на всі штири части. І як поблагословив, так тая земля і зачала рости.

Ото росте земля, а тая, що у того в реті, і собі росте. Далі так розросла ся, що і губу розпирає. Бог і каже: »Плюй, Сатанаїле!« Той і зачав плювати та харкати; то де плював, то там виростали гори, а де харкав, то там скали... От через тото у нас земля нерівна! Воно ще кажуть, що ніби-то ті скали та гори Бог знає доки б

росли, а то Петро та Павло, як заклили їх, то вони вже і не ростуть.

А ото вже Господь і каже до Сатанаїла: »Тепер — каже — Сатанаїле, тільки б посвятили землю. Але нехай вона собі росте, а ми відпочиньмо.«

— »А добре, Боже!« каже Сатанаїл.

І лягли вони спочивати. Господь спить, а Сатанаїл і думає утопити Бога, щоб землю забрати. І ото підняв його, та й біжить до моря. Спершу на полудень, — біжить та й біжить, а моря нема; вдарив ся на північ — і там не видати; побивав ся на всі штири части світа — нігде нема моря: звісно, земля уже так розросла ся, що в саме небо уперла краями; та й де вже там тее море! Бачить він, що нічого не вдіє, — несе Бога на те саме місце, та й сам коло него лягає.

Полежав трохи та й будить Бога: »Вставай,« каже, »Боже, — землю святили.«

А Бог йому й каже:

— »Не журись, Сатанаїле! земля моя свята чена! Освятив я її сеї ночі на всі штири боки!«

2. Чоловік.

Чоловіка, кажуть, впліпив Господь з глини і дав йому зовсім свою святую постать; на біду тільки оставалось іще жменя гліни. Де її подіти? Господь і прпліпив межі ногами, а з тої жмені і зробилось грішнее тіло, та й згубило чоловіка. Бо якби не воно, любенько жив би собі Гадам у раю, — а то ні! Прожив день та й заумовав ся: сказано, надійшла грішная думка. Але Господь все таки не хоче дати йому жінки: »Лучче,« думає собі, »дам я йому приятеля; приятель все

таки лучче, як жінка.» Ото й говорить до чоловіка :

— »Не сумуй, Гадаме! Стане, чого хочеш! Вмочи в росу мізинній палець та й стріпни перед собою, — то й приятель буде! Гляди ж тільки — Господь каже — не тріпай позад себе!«

А Гадам — чи забув ся, чи що: вмочив цілу руку, та як стріпне на відворіть! так і з'явилось пять чортяків. Глянув Гадам — та у ноги! А чортяки давай пазюри мачати та тріпати позад себе. То такого-ж то їх намножилось, що аж небо тріпало. Оттак і тепер жиуди роблять. Жид псеявіра лі за-що не обітре рук по-християнській, а неперемінно на відворіть мокримп руками.

Погланув Господь, якого лиха наробив Гадам, та й казав своїм ангелам усіх чортів із неба позганяти. То як поспались із неба ті чорти, то де котрий Бога споманув, то там і остав ся: котрий на небі — на небі зостав ся, котрий на землі — на землі остав ся, а котрий у повітрі — в повітрі зостав ся.

Але усе чорти чортами. Ті, що на землі, підтинають чоловіка. Ті, що під небом, дrouchать ся з Богом; за то їх Господь побиває своїм громом. Буває так, що чорт сховаєть-ся часами за християнина, то Господь і християнина убиває громом, але за-то йому гріхи відпускає; а часами чорт ховаєть-ся в землю, то громова стріла і в землі його побиває, але через сїм літ громова стріла виходить із землі і кажуть, що вона помагає від кольби. А ті чортяки, що на самім небі, ті кожного вечера сьвітять на небі свої смоляні сьвічки; але ангели ходять з мечами та й зганяють їх із неба. І летить чорт із неба як ясна пашужка, і скілько раз християнин скаже »амінь«

— на стільки сяжнів він залітає в землю, а як часами ніхто не скаже, то він по землі так і розліється смолою.

3. Жінка.

Ото Господь ізнов приходить до Гадама та й каже :

— »А щó, Гадаме? Либонь тобі жінки треба?«

Гадам поглянув, тільки облизав ся.

— »Та вже нічого з тобою робити,« каже Господь: »треба тобі і жінку дати!«

І наслав на него сон, виламав у него лівсе ребро, а з того ребра і стала ся жінка. Їне натїшив ся Гадам, як побачив жінку; але живо переконав ся, що де чорт не може, там бабу пішло. Там десь у раю були такі яблука, що Бог наказав їх їсти. Жінка, як заглянула, то й причепила ся до чоловіка: »дай та дай!« Гадам і каже, що не можна; а вона: »То так ти мене, каже, любиш, що жалуєш і яблучка для мене!« Гадам і каже: »Їж уже, коли хочеш, тільки хоч мене до гріху не доведь!« Але де вже жінка та до чого не доведе! Як ізїла сама, так і зачала припрошати чоловіка; щó не відмовляв ся, ані способу! Ото вже їсть і чоловік. Тільки що ковтає, аж надходить Господь! Так тее яблуко в горлі і осталося, — і тепер воно на горлі у всякого чоловіка.

Подивив ся Господь і зараз дає Гадамови заступ, лопату і жменю насїньня, та й каже до него:

— »Оттак, Гадаме: не хотїв-сьє шануватись, так тепер кровавим потом їди доробляти ся хліба!

Та й вигнав його із раю аж на саму землю.

4. „Боже помагай!“

Вразив ся Гадам, що Господь вигнав його з раю; копає землю, тай не каже: »Боже помагай!« А чорт тому й радий: що Гадам скопає за день, то він у ночі й поперевертає до горп травою. Гадам копає на другім полі: він то думає, що поле йому винно: копає тай копає, а рано гляне, а його поле ізнов зеленіє як некопане! Бив ся він бідний та побивав ся, далі здихнув до Господа Бога тай каже: »Господи Боже! допоможи мені!« То так тая земля, що він її копав, раптом і зачорніла. І помолвив ся Гадам Богу тай зачав засівати.

5. Коняка.

Ото засіяв Гадам, запріг ся в борону тай волочить. І так-то йому тяжко тую борону тягнути, а чорт із заду сидить на бороні тай сьмість-ся...

І поглянув Господь тай каже до свого ангела:

— »Бачиш, — каже — того чорта на Гадамовій бороні?«

— »Бачу,« каже.

— »Піди ж, — каже, — та зроби з того чорта коняку для Гадама!«

Ото ангел і пішов, та як закинув на чорта сброть, то так з него і стала ся коняка. Тогді ангел і каже до Гадама:

— »Розпрягай ся, чоловіче, та запрягай коня! Господь дає тобі худобину!«

Ото з тої коняки і почали ся наші коні.

6. Смерть.

Жиє собі Гадам. Ото вже його Господь і діточками поблагословив; така-то йому втіха та радість, що здаєть-ся вічне хотів би жити; а до того ще й здоровля йому служило. Ото й говорить Гадам до Бога:

— »Боже, Боже! не умру я, бо я сильний чоловік!«

— »Сильний ти, сильний,« говорить йому Бог, »а все таки умерти мусиш! Заболить тебе голова, защемлять руки, заломить тобі ноги, і ти таки умреш.«

Не вірив Гадам, поки був молодий, а прийшла пора — мусів повірити. Розболілась голова, розщемілись кости, — сказано, у старого. Бачить Гадам, що недалеко до смерти, тай каже до свого сина:

— »Сину, — каже, — сину! Піди, — каже, — до раю та принеси мені звідти золотого яблучка; бо отсе вже находить на мене остатня година!«

Пішов син до раю, але замість яблучка приніс тільки прута, щó Бог Гадама вигнав із раю. Гадам і казав зробити з него три обручі і положити на голову. Але де вже від смерти та щó допоможе! Воно то голова ніби й перестала боліти, а вмерти все таки вмер. І як умер він із тими обручами, так його з ними і поховали, і ото з тих обручів і виросло три дерева: кипарис, кедрина і треблаженне дерево.

7. Хрест.

Ще за треблаженне дерево кажуть, що Матер Божа з Спасителем їдного часу сніткнулась на него, тай сказала з переляку:

— О требаженне древо! на тобі син мій розішнеть-ся! А син і промовив: »Правда, моя мати! І справді! скільки послі хрестів не підбирали, на жаднім не могли його розішнати, а тільки на їднім требаженнім дереві, котре ще тогді, як росло, мало вигляд хреста.

8. Потоп.

Їдного часу задумав Господь затопити землю і витопити всіх людей, які тільки були, тай каже до їдного святаго чоловіка: »Роби ти, — каже, — корабель, святий чоловіче, бо я хочу землю затопити!...« От той чоловік і зачав робити корабель: теше стовни, пилить дошки, — сказано, щоб усе до міри було. А чорт, як на збитки, прийде у ночі тай усю його працю переробить не до міри: там надрубає, там надпилить, там переструже, так що ані способу разом поскладати. А чоловік бідний нічого й не знає: все теше тай теше, а тих і не зміряє...

Аж Господь ізнов говорить до нього: »Складай, праведниче, корабель! взавтра потоп буде!«

Ото і кйдає він тесати та пилити, зачинає складати... Але що візьме — усе не до міри: то тонке, а то коротке... Що тут робити у світі божому? — а взавтра потоп! Заламав він руки, тай стоїть над дошками. А Бог йому говорить з неба:

— »Не жури ся, чоловіче мій! Що довше, те стули, і буде коротке, а що коротке — налягни, то й буде довге. — та кінчай живо корабель, бо узавтра потоп!«

Тільки скінчив він корабель, аж земля і зачала в морі потопати. Злітають ся пташки, збігають ся звірі, а той відбирає зі всякого по

парі і впускає в корабель; ідеи тільки сильний птах носорожець не хотів іти в корабель; за то його і покарав Господь, щоб він не гордів зі своєї сили...

• Ото упірнула земля. Пливає корабель, пливає і носорожець, а птахи, бідні птахи, так і кричать, так і б'ють ся в повітрі! Уже бідні і із сили спадають, нігде відпочити, — а носорожець пливає собі, і ріг його як віха сторчить над водою. От ті птахи і сїдають на той ріг, сїдають тай сїдають, а носорожець тримає. Далі не витримав тай так і впірнув головою в воду. Птахи позлітали тай знову сїдають, а носорожець ізнов в воду головою. І злітали і сїдали, аж поки зівсеім не втопили носорожця. Ото-ж то тепер і пропали носорожці з коріньям і насїньням.

9. Цар Давид.

Давид — то був собі такий цар. І добрий то, кажуть, був цар, та тільки не християнин. Ото-ж то Господь і задумав його до путя привести, нарядив ся купцем тай приїжджає до Давида купувати палац. А палац у Давида був такий, що не було красчого в цілім сьвітї.

Ото купець і каже до Давида:

— »А що, каже, царю Давиде! Не можна у тебе палац торгувати?«

— »А чому не можна? — каже Давид: — та тільки не знаю, чу будемо сватами!«

— »Або чом?«

— »А так, — каже, — купи чужоземний! Коли маєш стільки злота, що всі мої люде наберуть ся і скажуть, що вони довільні, то палац твій, а ні — то й не думай!«

— »А добре, — каже, — царю Давиде! Вели збирати народ!«

Зібрав ся народ із цілого царства; купець і веде його до ідної гори, і як поблагословив купець тую гору, то так вона злота і розсипалась перед ними. Кинули ся люде до того злота, набирали стілько, скілько хто здужав підійняти. Ото купець їх і питає:

— »Що-ж ви, люде? довільні?«

— »Довільні! довільні!« закричали люде тай усі розійшли ся.

— »А що, Давиде, — говорять купець: — не програв-есь може?«

— »Не дуже й програв! — каже Давид: — моя земля, то мое й золото.«

— »Та чия хата, того і правда, — каже купець, — а все таки треба, щоби хто нас розсудив.«

— »А хто-ж нас розсудить?« питає Давид.

— »Та про тебе не жури ся! — каже купець. — Єсть на світі такі люде, у котрих обидва ми рівні. Ходімо на цвинтар, там нас розсудять умерлії.«

— »То ходімо, купче!« каже Давид.

От вони й пішли на цвинтар. Приходять, а купець і каже:

»Правдиві люде! люде умерлії! встаньте, люде, та розсудіть мене з царом Давидом!«

А вмерці повставали, упали купцеви до ніг тай сказали:

»Правдивий Боже! не нам тебе судити, а тобі судити нас на вторім пришествії!«

Аж тогді пізнав Давид, з ким судив ся, і з того часу став християнином. Все бувало тільки й робив, що писав святії пісні та грав їх на

гуслях. І писав він тай писав; і як списав уже цілую книгу, то і розрізав листи тай кинув на море. Ті листи, котрі були не сьвяті, то ті потонули, а ті, що були сьвяті, ті пливали по морі. Ото ангели і зібрали ті листи тай понесли до Бога, а Бог їх перечитав та й казав передати людям. От звідки-то почалась наша Псавтир.

10. СОЛОМОН.

Повненька була Соломонова мати, як приходить до неї їдна пані і просить ся сховати від пана. Цариця сховала, а тут незабаром приходить і пан та й питає цариці:

— »Чи не було, — каже, — мої жінки у ясної цариці?«

— »Ні, не було!« каже цариця. А з неї Соломон і промовляє:

— »Не слухай, — каже, — мої мами; бо і мама така сама, як і твоя жінка!«

Такий то був Соломон іще Бог знає де!

А як родив ся на сьвіт, то йому іще і трох літ не було, а він уже важив жіночий розум. Зробив ваги, повішав на брамі. кладе на їдну шальку мамин чепець, а на другу женського ключа тай реготить, аж качається, що ключа перетягас.

Аж приходить мама.

— »А чого, — питає, — сьмієш ся так, сину?«

— »Та як же не сьміятись? — каже Соломон: — коли жіночий розум не варт і жмені ключа!«

Закинула мама. »Почекай же, каже, погане несеня: я ж тебе затрачу! І сейчас казала слугам завести його в лїс, убити, а їй на знак принести його серце і мизиній палець.

Взяли його слуги тай ведуть у ліс, а Соломон і почав слугам говорити:

— »Не вбивайте, — каже, — мене, добрі слуги! Дайте мені хоч трохи ще пожити на білому світі! Відріжте палець, без нього я обійдусь, а серце вийміть у собаки тай занесіть до мамі! Вона не пізнає!«

Ото слуги і послухали Соломона: врізали йому мізиній палець, а серце взяли у собаки та й понесли до цариці, а Соломона пустили жити.

Але щό вже те помагало Соломонові, коли йому й так назначено було тільки три роки жити!

Сїв бідний Соломон тай плаче, а святи з неба дивлять ся тай собі плачуть: »Де то вже такій розумній дитині тай не дати жити!« От вони і просять Бога, щόб Бог позволив йому хоч трохи ще прожити. Ублагав ся Господь тай каже до святих:

— »Коли вам так хочеть-ся, щόб Соломон прожив іще на світі, то ідіть ви на землю, та просіть людей, щόб йому своїх літ уділили!«

Ото святії і зійшли на землю. Ходять, просять, — ніхто не уступає, аж приходять до одної старої баби, щό вже сто літ прожила, а ще сто літ прожити мала.

— »Бабуню, — кажуть, — змилуй ся над Соломоном, уділи йому хоч пів копи своїх літ.«

Ото баба послухала їх, тай уділила, а Соломон зачав жити бабиними літами.

Підріє уже Соломон порядно тай думає поїхати в гості до цариці. Вибрав такий час, що царя не було в-дома, нарядив ся купцем тай іде до цариці.

Приїжджає, показує товари, але май бути він сам цариці подобав ся, бо щό-йно тільки по-

каже, в'є то цариці до сподоби. Ото вона й питає :

— »А що хочеш, купче молодий, за тії товари?«

— »Та нічого, царице, — каже купець, — хиба дівчину на нічку.«

— »Добре, купчику! — каже цариця: — зоставай ся ж ночувати!«

Ото спить собі купець на царській перині, а цариця й посилає йому дівчину. Купець оглянуv, відсилає назад таї каже: »велика!« Цариця посилає другу, — купець подивив ся і ту відсилає: каже, що маленька! От цариця іде сама таї лягає кодо него. Догадав ся купець, кладе руку на груди та й говорить: »Се тії дуди, що я в нїї грав!« — потім на природу, та й промовив: »А се тії брами, що я ними виходив!«

Більше для Соломона не треба було нічого. І тільки мати заснула, він устав та й виписав на стїні: »Правда, що жіночий розум не варт жменї ключа, коли рідная мати з своїм сном спала.«

Написав — та й поїхав.

А тим часом приїхав і цар; прочитав таї пізнав, що то вже Соломонова справка, та задумує його відпитати. Ото робить він золотого плуга та й посилає його возити по всім сьвітї і записувати, скільки хто буде за того плуга давати.

Повезли слуги того плуга, всишли та й возили, ніхто не цїнив меньше тисячі червоних. Ото вже вони повертають ся до дому, аж здивають пастуха; пастух сидить собі та й жвакує хлїб. Ото вони його на-сьмішки й запитали:

— »Як думаєш, парубче, чи багато варт отсей плужок?«

А парубок устав, подивив ся на того плужка та й каже:

— »Гнївайтесь — не гнївайтесь, а я вам правду скажу, що як в маю не буде ні каплі дощу, то він не варт і сього куска хліба, що я доїдаю!«

Записали вони і сее тай поїхали до дому. Цар їх і питає:

— »А щó, люде: як там цїнили мого плуга?«

— »Та всі добре, Богу дякувати! їдеи тільки, — кажуть, — убогий пастух не цїнив його і за кавалок хліба, як тільки в маю дощу не буде.«

— »Правду-ж він казав, добрії люде, і то не пастух: то син мій Соломон... Шукайте його!«

Пішли слуги шукати; шукали, шукали та й не нашли.

Видумує Давид другу штуку. Видає баль і спронує людий з цїлого сьвіта. Ото й позбір-
рались люде, посїдали за столи; страва то усе така добірная, тільки б поживати, а тут не можна, бо у кожного ложка на два локті.

Сидять гості над тою стравою тай куняють. Вже й цареві докучило дивити ся на них і пішов він на часок до царниці, аж показав ся Соломон:

— »А чом, — каже, — люде, не їсте?«

— »Та як же-ж тут їсти, — заговорили люде, — коли ложки такі прокляті?«

— »То годуйтеь, як діти, ложками через стіл!«

Послухали люде та й стали годуватись. Приходить цар. — увсі їдять. Розпитав ся, — йому й кажуть, що так і так було. За Соломоном, — але його поминай як звали!

То так і умер Давид і не відпитав Соломона. І як умер Давид, то Соломон став на його царство: і як став на царство, то і задумав ізміряти небо.

Зробив собі такого круга тай став підійматись до неба.

Ото вже підняв ся у самую хмару, аж сьв. Петро ходить у хмарі та й до него каже:

— »Стань, Соломоне, тут твоя границя! а то далі як ідеш, то і не вернеш ся. Повертай ся назад тай диви ся добре! під тобою буде синєє поле і чорнеє пятно; не спускай ся на синє, а спускай ся на чорне: чорне — то земля, а синє — то море!«

Спустив ся Соломон тай думає собі: »Не зміряв я неба, — хоч зміряю море!« І ото зробив склянну хату, сів у нюю та й казав себе на мірянім ланцуху спускати в море. Ото вже його спускають тай спускають, аж лізе морський рак: а морські раки такі-такі здорові, що два чоловіки на собі потягнуть. Ото і каже він до Соломона:

— »Соломоне, Соломоне! не зміряєш ти моря! Двацять літ шукав я колись дна тай то не найшов, а тобі, Соломоне, його не видати! Повертай ся ти назад, бо й то може бути, що який-небудь молодий рак клешнями тобі ланцух перетне!«

Послухав Соломон тай вийшов із моря. А тут йому уже й небагато жити оставалось.

Ото й думає Соломон, як би йому утікти від смерті. Дочув ся він, що деь то є на білім сьвітї безсмертна гора, тай став до неї доставатись.

А під тою горою жили черці та монастирі будували. Ото Господь і каже тим черцям:

— »Покидайте всю роботу та робіте гріб і домовину! До вас іде премудрий Соломон умирати!«

Ото вони роблять і гріб і домовину, аж надходить Соломон:

— »А щó ви, люде, робите?« питає.

А вони і кажуть:

— »Гріб на Соломона.«

Почув Соломон. — крути не верти, а треба вмерти.

— »А маєте-ж ви міру?« питає їх.

— »Ні, не маєм!« кажуть черці.

— »То беріть міру з мене: він такий, як я,« каже Соломон.

Взяли черці з него міру, збили домовину, по домовині припустили й гріб, а Соломон і каже:

— »Ану чекайте, я зміряю домовину!«

Положив ся в домовину...

— »Ну! — каже, — до міри!... а впустіть в яму!«

Впустили в яму.

— »Тепер засинайте, — каже Соломон: — а Соломона вам не треба ждати, бо я сам Соломон...«

II. ЗБІРКИ.

I. Підземная риба.

Земля стоїть на морі, а щóб вона не пірнула, то Господь сотворив таку велику рибу, тай казав їй підпирати землю. Отож-то тая риба і тримає на собі землю, і як зболить її їден бік, вона обертаєть-ся на другий: і як вона обертаєть-ся, то ото й земля трясеть-ся.

2. Ліси.

Колись, кажуть, не було лісу, а росла їдна трава. Та ото вже Господь як прокляв змія, то він як пішов по-під землю, то кудюю він ішов, тудюю всюди й заросла земля лісом.

3. Місяць.

Два брати поїхали у ночі по сіно, тай на полі і посварили ся. Пішла сварка, а з сварки пішло і до бійки. Браті за вила, та їден другого — так на вила і підхонили!

А Господь із неба і каже: »Коли то вже брат брата взяв на вила, то нехай же вони ходять по небі, поки сьвіта та сонця!« І осьвітив їх тай пустив на небо: то ото і тепер на місяцєви знати, як вони взяли ся на вила.

4. Євині дочки.

Було в Єви три дочки; їдна вмїла чорним шовком шити, друга білим, третя не вмїла ні шити ні білити, тільки ходила до слабого змовляти бешихи, бешичниці: »Від його рук, від його ніг, від його нігтів, від його пагнієтів, від тридєвяти сугав, що сам Господь Бог складав. Тут не бути поганой кривлі: білого тіла не вялити, жовтої кости не сушити.«

5. Велитні.

Колись були такі великі люде, що бувало по лісі ходили як по траві. А ото вже як наші люде наставали, їден велитень і надябав дєсь нашого плугатаря з волами, плугом і погоничом. Та як надябав їх, так і забрав усїх на долоню тай приносить до тата.

— А подиви ся. — каже, — тату, які я надібав мишенята!

А тато глянув тай каже:

— Не мишенята то, сину, а то ті люде, що після нас будуть!

Ото і настало тепер наше покоління, а за велитнів і помйну нема; тільки десь у церкві, в Київі чи у Львові, стоїть нога їдного велитня і така, кажуть, прездорова, що аж до бані сягає. Оттакі-то були люде!

А то ще кажуть, що після нас то такі будуть, що в наших печах їх дванацять буде молотити.

Ото алé будуть люде!

6. Пятниця і Неділя.

Колись, кажуть, ходила по світі Пятниця з сьвятою Неділею. То Пятниця бувало ходить така суха, суха, аж кісточки знати, а Неділя така порубана, порізана, що аж страх дивити ся. То ходять бувало тай просять людей, щоб люде постили і сьвята шапували. Але тепер не чути, щоби вони коли ходили. Бог його знає, що то за причина.

7. Давидові діти.

Цар Давид так колись приподобав ся Божови, що Бог сказав до него:

— Проси в мене, Давиде, чого хочеш; все дам тобі!

Ото Давид і просив собі у Бога три сини: їдного найкрасчого, другого найсильнішого, третього найрозумнішого. Бог йому і дав: Йосина, Самсона і Соломона.

Прекрасний Йосип завідував снами; то і тепер, коли що недобре присниться ся, ми при-

мовляєм не встаючи: »Нехай сьвятий Йосип на все добре переносить!«

Сильний Самсон воював ся по всьому сьвіті та ще й з нами хотів воювати. Ото вже він пливе Дніпром, але тільки з води, аж на него лев. А Самсон, як ухватив його за паню та як наступив ногою, то так разом з левом і закаменїв.

Так він і тепер стоїть у Києві.

Премудрий Соломон сидїв тільки у-дома та книги читав. Але ото раз пішла поголоска, що він хоче проповідь говорити. Збираєть-ся народ із цілого сьвіта пделухати його проповіди, а він тільки вийшов та й казав людям :

»Як маєте щό шити,

Те перше гудза завяжіть!«

Ото тільки і було мови, тільки і чутки за Соломона.

8. Колос.

Колісь, кажуть, не такий був колос, як тепер! Стебла, кажуть, не було: а так, як стебло, так був колос. Та ото люде як прогнівали Бога, то Господь узяв тай ізшморгнув з-низу, а лишив тільки, як рукою ухватити. Їдні кажуть, що то сьвятий Петро ухватив рукою тай ублагав Бога, а другі кажуть, що то уже собаки та коти випросили собі такий колос. Бог його знає, як то було!

9. Жуйка.

Ото як народив ся Господь та лежав у яслах, то віл не порушав із ясел жадного стебла, а іще дихав і загрївав Бога. А кїнь стояв із другого боку тай тягнув сїно, яке тільки було. Ото-ж Божа Мати й сказала: »Будеш же ти, добрий воле, завжди в Бога ситий! а ти коню, у все бу-

деш голодний, хоч будеш їсти до розпуку.« І справедлиє ті слова: кінь їсть і все голоден, а віл хоч голодний, та має жуйку в роті.

10. Каня.

Івсякая птиця може пити з ставу, ідна тільки каня не може. Бо як колись Господь гатив по світі греблі, то всі птахи, звірі і люде йому помагали, ідна тільки каня не хотіла. Ото-ж то вона і жве тепер дощем та росюю.

11. Медвідь.

Медвідь колись був мельником; та ото, як Господь ходив по світі, нечестивий мельник і задумав Бога налякати. Уліз під місток і тільки почув, що Господь іде, то так і заревав. А Господь йому й промовив: »Ревай же ти, поки світа та сонця!« Промовив тай пішов, а з того мельника і зробив ся медвідь; і тільки й знаку на нім чоловічого, що задні пята.

12. Бусель.

Як ходив Господь по землі, то зібрав у мішок увсю гадь, яка тільки була, завязав, тай дав той мішок їдному чоловікови, щоб він його кинув в море.

— »Неси ж — каже Господь, — та тільки не заглядай, що там у мішкови.«

Ото він і приносить над самеє море, а його так і кортить, щоб подивитись. Але тільки розвизав, — звідти як посиплеть-ся гадь!... А Господь тут і каже:

— »Коли-єсь, каже, порозпускав, то тепер збирай же!«

Ото з него і зробив ся бусель.

А дарма що бусель! усе таки розум у него, як у християнина. Недавно то, кажуть, і робилось. як у двох сусідів загіздили ся буселі: і в того на клуні, і в того на клуні. Але їден із них не зачінав свого буселя, а у другого діти вічно порали ся коло гнізда. І отож-то під осінь, як відлітали буселі, то їден лишив у гнізді калитку, а другий — головешку, — тай пустив з очнем увсе господарство.

13. Багатий вечір.

На багатий вечір буває такая година, що вся вода переміняєть-ся в вино. І була, кажуть, їдна така щаслива дівчина, що поспіла як-раз в такую годину до керниці; і як набрала води та принесла до дому, то в їднім відрі була вода, а в другім вино. Така-то вже година була!

В сей вечір і худоба, кажуть, говорить як християнин, тільки християнинови слухати не годить ся.

Але був, кажуть, такий, що хтів таки чути, як то худоба говорить. Ото він засїв коло своєї обори тай слухає. Аж їден віл здихнув тяжко та тяжко!..

А другий його й питає:

— »А чого ти, брате, так тяжко вздиhaєш?«

— »А як-же не вздихати? — каже той, — коли ми у-взавтра свого господаря повезем до гробу!«

Почув господар та до хати:

— »Жінко, жінко! дай білу сорочку!«

Вбрав ся і до раня Богови духа віддав. Прийшлось ховати, і як-раз ті самі воли повезли його до гробу.

14. Плугатар.

Як ходив Господь по землі, то раз побачив, що їден господар орав у сьвято. Ото Господь і каже до него:

— »Бій ся Бога, чоловіче, як таки можна у сьвято орати?!«

— »Отож-то, — каже той, — велике сьвято неділя! та таких сьвят багато на рік!«

І як сказав, — то так під землю і провалив ся.

І тепер, кажуть, в неділю в ранці як приложити на тім місці ухо до землі, то чути, як він на волі гукає.

15. Коли смерть?

Перше, то знали люде, коли вони умруть. Але ото як побачив Господь, що вони за дїтий не дбають, а найгірше ті, що не довго мають жити, тай зактив від людий їх смерть.

— »Нехай, — каже, — ніхто не знає, коли він умре, та нехай дбає і за дїтий і за себе!«

16. Кріт.

Убогий і богач мали якось разом поле, разом якось і засіяли їдним насїньням. Але вбогому Господь поблагословив, і йому вродило, а багатому — ні. Ото багатий і відцурав ся свого поля, тай каже до вбогого:

— »То моє поле вродило, а твоє ні!«

Вбогий його розважає, а багатий і слухати не хоче, далі йому й каже:

— »Коли ти, убогий, мені не віриш, то взатра рано підем на поле, і нас сам Бог розсудить!«

Вбогий і пішов собі до дому. А багатий узяв, на убогого полі викопав яму, та посадив туди свого сина, тай каже до него :

— »Гляди, — каже, — сину ! як я вввтра запитаю, чиє сеє поле, ти скажи, що се поле не бідного, а багатого !«

І взяв його, прикрив соломною тай пішов до дому.

Ранком зібрали громаду тай ідуть на поле. Приходять. Багатий і питає :

— »Скажи, — каже, — Боже, чиє сеє поле ? чи багатого чи вбогого ?«

— »Багатого, багатого !« вилітає голос з середини поля.

А Господь з-межи народу :

— »Не слухайте, — каже, — убогого поле !«

І розказав Господь усе народу, тай промовив до багачового сина :

— »Будеш же ти, — каже, — сидіти під землею, поки сьвіта та сонця.

Отож-то і зробив ся крїт з багачового сина !

17. Свиня.

Свиня, кажуть, зробила ся з Жидівки. Як Господь ходив по землі, то Жиди й задумали покнїти з Бога. Взяли Жидівку, накрили коритом та й кажуть до Бога :

— »Ану, вгадай, що в нас під коритом ?«

Господь і промовив, що — свиня.

Жидова зареготїла. Коли зняли корито, а з-під него справді свиня устала. Отож-то Жиди і не їдять свиний.

18. Скойки.

Приходить Господь до їдного чоловіка ніби-то милостинї просити. Чоловік подав йому хліба тай каже до него :

— »Дав би дідуневі страви попоїсти, та Бог її має при хаті!»

Але в него на полиці стояла макітра вареників, — ото Господь і питає:

— »А що-ж то у вас у макітрі?»

— »Ет! нічого! то жінка, — каже, — скойки намочила.»

— »Нехай будуть і скойки!» сказав Господь тай пішов із хати.

Коли той до макітри, а там уже справді мокнули скойки.

19. Камбула.

Матер Божа сиділа собі над морем тай їла суху рибу. І тільки що з'їла половину, аж її кажуть, що її сини розіпняли. Матер Божа як тримала тую рибу, то так її в море і пустила. А риба ожила, та ото з неї й почались камбули.

20. Горобці.

Як Жиди розпняли Бога, то всякая птиця мовчала з жалю; їдні тільки горобці літали понад хрест і все йому кричали: »Жив! жив! жив! жив!» Ото Господь з хреста і промовив:

— »Всяка птиця — моя, і всякую птицю я буду доглядати, а горобця віддаю нечистому на волю!»

З того часу і забрав їх нечистий у свої руки і на Семена що року переміряє їх мірками в очереті. Девять мір пускає, а десять собі бере. То отож-то по Семені всі горобці і літають табунами.

21. Крашанки.

Їден убогий ніс з собою до міста продавати яйця. Але на той саме час вели Жиди розпнати Бога. І ото Бог несе хрест тай падає, а убогому й жалко стало. І кинув він кошик, та й помагає Богови хреста нести. Допоміг. Коли

вертаєть-ся до кошика, — а в його кошику всі яйця стали крашанками та писанками. Отож-то з того і у нас крашанки почались.

III. ЛИСТІІ.

I. Сон Пресвятої Богородиці.

Їдного часу заснула була Пресвятая Діва Богородиця на горі Оливній, і прийшов до неї Ісус Христос і сказав до неї:

— »Матінко моя милая! чи Ти спиш, чи Ти чуєш?«

І мовила до него Пресвятая Богородиця:

— »Спала-м, сину мій наймилійший, та збудилась, і снів ся мені страшний та дивний сон о Тобі. Виділа я, що ти у саду молив ся Бог-Отцеві, що Іуда Жидам продав Тебе, і Тебе спійняли і до Каяфи привели і до стовна привязали; ізбили, ізплювали і терновим вінком коронували; і Твоє пречисте тіло, як кора від дерева, відпадало; і із Твої сьвятої голови кров ріками плинула... А потому на хресті, на горі Голгофті, гвіздями тіло Твоє прибили, і усі без милосердя над тобою були!«

І сказав до неї Ісус Христос:

— »Матінко моя милая! Правдивий сон ти вділа о мені, бо так я й маю терпіти за рід чоловічий!« І сказав Христос: »Як хто мою муку припоминати буде, то при смерті у того я буду сам з своїми ангелами і возьму душу його і запроважу до царства небесного на віки. Амінь!«

Тії сьвятії слова зіслані на сей сьвіт від самого Господа нашого Ісуса Христа Львови, патріярсі єрусалимському, а Лев, посьвятивши, послав його братови своєму королеви, що був на війні, і тим поміг йому ворога звоювати. Бо той лист такую силу має, що в яким домі буде, то

тому дому ані вогонь, ані чари, ані жадна злая річ шкодити не зможе. І чоловік як буде при собі носити, то всіх ворогів заможе і буде мати відпуст за сорок днів своїх гріхів: і жінка як буде тягінная та буде сей лист при собі носити, то легко дитя породить, мовлячи тії слова:

„Христос зо мною, Христос надо мною, Христос мене стереже у день і в ночі і кожду годнну і від всего злого. Прошу тебе, Господа Бога мого, через муку Твою, котору Ти тернів за нас грішних, сохрани мене від всякої напасти і скуси дьявольскої! Сьвятий Іване Хрестителю Христовий! сохрани мене від всего злого!“

2. Наука Господня.

Сей лист найденний був в землі британській на горі Оливній перед образом сьвятого Архистратига Михайла: і хто хотів його читати або переписувати, то йому сам відкривав ся, а був написаний золотими словами так:

Я, Ісус Христос, син Божий, приказую вам, аби-сте день недільний сьвятили і сьвята працювали і жадних робіт не робили, і корінья в городах своїх не копали, і на пожиток собі не обертали. Аби-сте до церкви ходили, як старії так і малії. Я вам дав шість днів на роботу, а сьомий осьвятив на добрії учинки і на відпочинок по вашій праці. — Аби-сте милостиню давали, убогими не горділи, сиротами не бридилось, старців не забували, слїпих, калїк не оставляли, батька-нецьку і старших шанували. І аби-сте так чинили, як я вам приказую, то добрий час поживете на землі!

А як не будете так чинити, як я вам приказую, то буду вас карати голодом, мором і війською тяжкою і побуджу царя на царя, короля на короля, пана на пана, місто на місто, батька на сина, матір на дочку, брата на брата, сусїда на

сусіда, їдного на другого. І буде межі вами велика кривавиця, і тогді всіх вас усмирю і нишу вашу відійму через гріхи ваші. А ще як не покаєтесь, то іще вас вогневою карою буду карати, громом страшним, блискавкою і градом, і зільи не дасть плоду свого. І напушу на вас птахи злії, которі літаючи живих вас будуть кусати, з которих повітря злая розмножить ся, і пожиете і помрете наглою смертію, аби-сте пізнали гнів мій і мою справедливість! А ви, люде мої, не бажайте гніву мого! Іден другого не обіжайте, імям моїм надаремно не кленіть ся. Іще приказую вам, аби-сте криво не свідчили на другого і аби-сте в суботу завчасу переставали від свої роботи, і то для учти Матінки мої, бо як-би Матінка моя не молила ся за вас, давно бим вас погубив через гріхи ваші. На остаток приказую вам, аби-сте сьому листу вірили і словам моїм. І в которім дому сей лист буде, щоб давав його читати або переписувати до другого дому. Такий чоловік, хоч-би мав гріхів як в морі піску, як листя на дереві, то всі йому відпущуть ся, і піде в царство небесне на віки. Амінь.

Іеус Христос з Пречистої Діви Марії народжений. Амінь.

3. Пятниця.

Годить ся і се знати, коли й якії пятницї в року і за-що повинен всякий чоловік постити:

1-а пятниця: на першій неділі великого посту.	За 1-у пятницю не буде чоловік убогим.
2-а пятниця: перед Великоднем.	За 2-у пятницю заховаєть-ся від наглої смерти.

3-я п'ятниця: перед Вознесіньєм Господнім.	За 3-ю п'ятницю не буде смутку мати.
4-а п'ятниця: перед Зеленими Св'ятами.	За 4-у п'ятницю в воді не утоне.
5-а п'ятниця: перед Петром і Павлом.	За 5-у п'ятницю заховається від напасти.
6-а п'ятниця: перед Спасом.	За 6-у п'ятницю в гріхах смертельних не умре.
7-а п'ятниця: перед першою Пречистою.	За 7-у п'ятницю від злих людей заховається.
8-а п'ятниця: перед другою Пречистою.	За 8-у п'ятницю перед смертю зобачить Пресв'ятую Богородицю.
9-а п'ятниця: перед Чесним Хрестом.	За 9-у п'ятницю не буде м'уки мати.
10-а п'ятниця: перед Михайлом.	За 10-у п'ятницю від всякого гріха заховається.
11-а п'ятниця: перед Введенєм.	За 11-у п'ятницю буде записаний в книгу небесну.
12-а п'ятниця: перед Різдом.	За 12-у п'ятницю сам Господь візьме душу його до царства небесного.

Б. ЦАР - СОЛОВЕЙ.

(Казка.)

Був собі журавель куций,
Хвіст закарлючив,
Наносив сінця
Повні яселця.
Червона шапочка, —
Красна казочка?
Чи казати, чи ні?

Приказка.

Часть перша.

I.

За горами, за морями
Єсть велике царство:
Могучого Соловея
Сильне государство.

І в тім царстві круту гору
Річка підмиває;
Над горою — Соловеїв
Пишний палац сяє.

Стіль — склянная, в діяментах,
Стіни — кришталюві,
Скрізь підлога золотая,
Двері — брилянтові.

У палацу на високім
Золотім помості
Стоїть престіл Соловея
З слонової кості.

А на нїм лежить держава,
Скипетр і корона,
І шийки правдиві висять
На вагах закона.

І брилює царський палац,
Грає як зірниця,
А навколо розвинулась
Пишная столиця.

І столиця — вся обвита
Крепкими мурами,
Тай ті мури замикають
Дві зелізні брами.

І від мідної дороги
З брами, як віднога,
Йде до самого палацу
Срібная дорога.

А землі-ж мав Соловей-цар —
Боже, твоя воля!
На полудень степ тягнув ся,
На опівніч — поле.

І як степ той, так і поле
Упирали в море;
На заході цілу землю
Розділяли гори.

І на північ від тих гóрів
Землю пущі вкрили,
На полудень росла травка
І джерела били.

І щасливо царював він:
Ворогів не було;
На заході було тихо,
Ніби сном заснуло;

З опівночи і з полудня
Брилювало море,
Та й з восходу йому було
Невелике горе :

Хоть Канчук, царевич сильний,
По степу шатав ся,
Але й той із Соловейом
Воювать бояв ся.

II.

Була в царя Соловея
Красная столиця,
Та ще красча в нього була
Молода цариця.

І любились цар-цариця,
Нігде правди діти ;
І на радість і потіху
Дав їм Господь діти.

Мали вони за три роки
Три хороших сина.
І першая із них була
Добрая дитина :

Таке тихе, таке миле !
Лиш на ноги стало,
Вже від раня до смерканя
Поля не кидало.

Все на полі, все на пані,
З чередою ходить,
І всі думи свого серця
Співами виводить.

І найбільше з нього втіхи
Цар та жінка мали,

І царевича малого
Пастушком назвали.

Середущий не так добрий,
Як проворний вдав ся,
І ніколи, як і перший,
Дому не тримав ся.

Вигнув дужку з обичайки,
Завязав струною,
Зробив стрілку з очерету,
Засмолив смолою.

І бувало, тільки встане,
З раня до смерканя
Скрізь ганяє і стріляє,
Робить полюваня.

І із нього цар-цариця
Свою втіху мали,
І царевича малого
Всі Мисливим звали.

Третій син їх був Причепа,
Так і називав ся:
Чи від того, що ніколи
Льоху не кидав ся:

Чи від того, що до бочки
Коли приплялить ся,
То бувало тягне, тягне,
Поки не звалить ся:

Чи від того, що бувало
Пяним хилитав ся
І, щоб тільки не упасти,
Він за все чіпляв ся.

Так і жили й виростали
Царські синочки :
Іден в полі, другий в лісі,
Третій коло бочки.

III.

Ще цариця чує сялу,
Ще й надію має,
А Соловей занедужав,
Смерти виглядає.

Виглядає свої смерти
На гладкій підлозі,
Збілів волос його чорний.
Ніби на морозі.

І ослабли сухі руки,
Холодіють ноги,
І не може він підняти
Голови з підлоги.

Гаснуть очі, як ті зорі,
І життя згасає;
І жахнув ся Соловей-цар
І дітей скликає.

І царевичі зійшли ся,
Коло нього стали,
Коло нього разом стали,
Гірко заридали.

»Діти мої!« батько каже :
»Нічого ридати !
І царєви, хоть і цар він,
Треба ж умирати.

Як умру я... діти, діти...
Станьте, не ридайте!...

Як умру я, моє тіло
В степу поховайте.

І по колії три ночі
Ходить вартувати:
Там я буду своїм дітям
Землю роздавати.»

І на силу Соловей-цар
Руку підіймає;
Сини плачуть і ридають, —
Він благословляє.

І царевичі склонились,
На коліна стали
І останній раз живого
Батька цілували.

Незабаром по умершим
Діти голосили;
Незабаром мертвоє тіло
В степу хоронили.

Хоронили й поховали,
Богу помолились,
Повернули до палацу,
Сіли, закурились.

Стали вагу розважати,
Думоньку гадати,
Як то кожному прийдесть-ся
Нічку вартувати.

IV.

Нічка тиха. Зорі сьвітять,
В небі місяць грає.
Степ туманом обгорнув ся
І сном засипає.

Не шумить сухий чорнобиль,
Коник не стрекоче,
Перешілка не співає,
І вуж не сикоче.

І дрімає степ широкий
І кругом біліє,
Тільки свіжая могила
На степу чорніє.

І в могилі Соловей-цар
Сном опочиває:
Над могилою царевич
Варту відбуває.

Відбуває самий старший,
Батька виглядає
І сумні свої думи
Та співи співає.

Вдруг по степу загуділо,
Затряслась могила,
І царевич ізжахнув ся:
Північ наступила.

І дух царя-Соловея
Став на верх могил;
Як діямент, його шати
Пишні світили.

І на вінку на смертельнім
Квітки виростали,
Виростали, розпукали,
Чоло обвивали.

І говорить він до сина:
»Сину ти мій милий!
Іди, сину, ти на захід
В ліво від могил.

Там ти будеш між горами
Свою землю мати ;
Там ти будеш сам по собі
Царем царювати.

А за тебе, що вартуєш
Ти могилу сюю,
Я сопілку золотую
Тобі подарую.

І як сумно ти заграєш,
Усе засумує ;
А як весело заграєш,
Усе затанцює.«

Дух іздимів. І на землю
Ще роса не спала,
Як сопілка на могилі
Золотá лежала.

І узяв її царевич,
З братами простив ся
Тай на рідну сторононьку
Жити віддалив ся.

V.

В другу нічку середущий
Варту відбуває
І стрілою на могилу
Землю підгортає.

І опівніч наступила,
Степ заколисав ся,
І дух царя-Соловєя
Сину показав ся.

І говорить він до сина :
»Сину ти мій милий !

Іди, сиңу, ти на захід
В право від могили.

Там з лісамиґ та звірями
Будеш землю мати,
Там ти будеш царювати,
Звірів полювати.

А за тебе, що вартуєш
Ти могилу сую,
На потіху тобі, сиңу,
Коня подарую.

І як схочеш полювати
В добрую годину,
Через уха лиш коневи
Перелізеш, сиңу.»

Дух іздимів. Іще в небо
Зорі не уплили,
А вже коник вороненький
Стояв край могили.

І повів коня царевич,
З братом розпростив ся,
Тай на рідну сторононьку
Жити віддалив ся.

В третю нічку наймолодший
Варту відбуває
І десяту бутельку
З горя випиває.

І опівніч наступила,
Степ заколисав ся,
І дух царя-Соловєя
Сиңу показав ся.

І говорить: »І ти, сину,
Хоть не вартий того,
А повинен долю взяти
В царя, батька свого.

Будеш, сину, мою землю
І мій палац мати,
Там з царицею ти будеш
Разом царювати.

А за тебе, що вартуєш, —
Я і сам не знаю,
Чім я тебе, п'яний сину,
Дарувати маю?»

— »Чим же, тату, дарувати?
Таку бочку дати,
Щоб із неї пити, пити,
І не випивати.«

Дух іздимів, зорі згасли,
І роса упала.
Аж тогді на верх могили
З вином бочка стала.

І пішов царевич з нею
Тай ідучи впив ся,
І в палацу на порозі
П'яний повалив ся.

VI.

Ще Причена не проспав ся,
Лежить на порозі,
А вже Канчук з його військом
Беть-ся на дорозі.

Так воно пак і не страшно б:
В нього війська много,

Тай усе народ добірний,
Іден у ідного.

Ба, й Канчука з його військом
Лихо не узило!
Бо вже справного такого
В світі не бувало.

І два війська ізійшли ся,
Як дві сильних тучі;
Як блискавка, замигтіли
Палаші блискучі.

От без жалю січе палаши,
Списа серце коле,
І валять ся труном люде
На кроваве поле.

Що-раз гірше Канчукове
Військо налягає,
Що-раз слабше його силу
Друге відбиває.

І сонечко на полудень
Іще не ставало,
А Причепине все військо
Покотом лежало.

Крик і галас у столиці:
Канчук у дорозі!
І цариця свого сна
Будить на порозі.

І Причепи пробудив ся —
Нічого діяти!
Схватив бочку перед себе,
Давай утікати.

Тільки бочка будь здорова, —
Пропадай, столице!
Пропадайте ви, палаці,
І ти, стара царице!

А тимчасом під столицю
Канчук підступає
І гарматами залізни
Брами розбиває.

Розбиває і ламає
Срібну дорогу,
А в палацу добуває
Золоту підлогу.

І все військо похапало
Срібла по кишені,
Осадили й отамани
Злата повні жмені,

А царевич — діяменти.
І пішли з столиці...
Ще спасибі, що не вбили
Бідної цариці.

VII.

Нічка тиха. Зорі сьвітять,
В небі місяць грає.
Степ туманом обгорнув ся
І сном засинає.

Не шумить сухий чорнобилі,
Коник не стрекоче,
Перепілка не співає
І вуж не сикоче.

І дримає степ широкий
І кругом біліє,

Тільки сьвіжая могила
На степу чорніє.

У могилі Соловей-цар
Сном опочиває :
Над могилою цариця
Тяженько ридає.

Вдруг по степу загуділо,
Затряслась могила.
І жакнула ся цариця :
Північ наступила.

І дух царя-Соловея
Став на верх могили,
Як діямент його шати
Пишні сьвітили.

І на вінку на смертельнім
Квітки розпукали,
Виростали, розпукали,
Чоло обвивали.

І говорить : »Жінко люба,
Нічого тужити, —
Киянь Причепу і палаци.
В них тобі не жити.

Палац скоро завалить ся,
І сліда не буде,
І столицю мою пишну
Занехають люде.

Бо Причеза уже другу
Десь там закладає,
Заким тую, як старую,
Кине-занехає.

Не вертай ся ти до нього,
Жий собі на волі:
Не подбає син про тебе
При лихій недолі.

Жий на волі, на степови,
Дасть тобі Бог доньку:
Та пригорне, приголубить
Твою головоньку.

І у дочки тої будуть
Золотії крила,
У тих крилах її буде
І воля і сила.

І як ворог прилучить ся, —
Най тріпне крилами:
То посиплють ся, як порох,
Коні з козаками.

А з волося буде мати
Отамана свого;
Нехай тільки не виходить
За-муж за нікого.»

Дух іздимів, і зірниця
Ще не засвітила,
Як цариця злотокрилу
Дочку породила.

VIII.

Жие собі на степови
Вбогая цариця;
Росте дочка злотокрила,
Як та чарівниця.

Росте вона що години,
Росте не літами;

Що зігляне кругом себе,
То й питає мами.

Чи забренить коло неї
Пчїлка або муха,
Чи заветь-ся, защебече
Пташка щебетуха :

» Скажи, мамо, що говорять,
Що вони щебечуть ?
Чи то діти з вітром грають.
З ненькою лепечуть ?

Чи то мати доньку кличе ?
Скажи, моя мати.
Може б і я полетїла
З ними погуляти ? «

Чи комахів де загляне,
То і просить неньки :
» Подиви ся, моя нене,
На кучки маленькі.

Як вони билину носить,
Комашню будують,
І — ніч іде — коло неї
Сторожі вартують.

Подиви ся, як чужїї
Разом ізїйдуть ся,
Як кусають ся, їдять ся
І до смерти бють ся.

Мабуть, мамо, і комаха
Людський розум має,
Коди вона між своїми
Ворога пізнає. «

Чи на степ широкий гляне,
Де дзвінок синіє
І під ним, як шовк зелений,
Трава зеленіє, —

І вітрець весінній віє,
Травку нахиляє
І по травці ніби хвилі
Гонить, наганяє:

»Мамо, мамо, як весело!
Чи-ж ти розважала?
Перед-тим суха биліна
Поле покривала,

І валилась, крила поле,
Як суха костриця...
А тепер... ізнов на полі
Молода травиця!

Мамо, мамо, чи-ж на світі
Так не все минить ся,
Чи-ж не там росте нове,
Де старе звалить ся?»

IX.

Встає сонце від восходу,
Іде до заходу,
І нема сліда на небі
Після його ходу.

»І куди воно заходить
І де спочиває?
Скажи мені, моя нене,
Хто те розгадає?

І так сходить і заходить
Може з-перед віка,

І як глянеш — чи-ж не тая
Доля чоловіка?

Зійде красний, як те сонце;
Сьвіт його побавить,
І вмирає, і по собі
Сліду не оставить.

А на небі сонце вічно
Сходить і заходить,
Як же, мамо, тее сонце
По-під землю ходить?

Най земля стоїть на морі, —
Де-ж оперлось море?
Які-ж будуть, моя нене,
Для води опори?

Як земля стоїть по собі
І опір не має?
Скажи мені, моя нене,
Хто її тримає?

І як висить на повітрі
Тяжка така брила?
Не згадаю, не зміркую,
Слаба моя сила.»

Стане нічка, сходять зорі,
Місяць впливає...
»Звідки сьвітло в синім небі?«
Дівчина питає.

»Чи то слуги божі сьвітять
Сьвічі восковії?
Чи то сяють так на небі
Люде умерлії?

Чи то зорі, божі мисли,
Божая дорога?
Чи то може кожда зірка
Інший сьвіт у Бога?

Не зміркую, моя нене,
Гадки не згадаю.
Полетіла б, полетіла б, —
Силоньки не маю.»

І голубить її ненька,
Бі серцю пригортає
І милую свою доньку
Правди навчає.

X.

Росте дочка златокрила,
Краси добирає,
А тимчасом єї ненька
З силоньки спадає.

Обсікли ся пишні коси,
Снігом забіліли,
Поспадались повні личка,
Воском заковтіли.

Очи в лоб позападали
І там позгасали,
І на лобі літа сумні
Сліди поорали.

І ослабли сухі руки,
Підкосились ноги,
Похилилась, як билина
Суша край дороги.

І згадала стара ненька
Смертнуою годину,

На могилу Соловєя
Повела дитину.

І говорить: »Доню мила,
Поглянь кругом себе:
Доки глянеш — все те буде
Сужено для тебе.«

І поглянула царівна, —
Видить: сине море.
Подивила ся на захід, —
Манячіють гори.

На восході чорний ворон
По-над ліс літає.
На опівніч орел сивий
Когті розправляє.

І говорить до царівни
Бідная цариця:
»Де спочили твої очі,
Там твоя границя.

Будь довільна своїм крайом,
Не бажай чужого,
Але нехай і чужії
Не займають твого.

Єсть у тебе в крилах сила, —
Бий ся, відбивай ся;
Єсть у тебе в лобі розум, —
Звести не давай ся.

Стережи ся, доню, хмілю:
Хміль — погане зілля:
Платить мукою-тугою
За часок весіля.

Будь царівною до віка, —
Заміж — то недоля :
{Нема в сьвіті, моя донько,
{Як власная воля.

Рік від року сповідай ся
У старій столиці,
І не забудь царя-батька
І мене, цариці.«

От цариця свою дочку
Поблагословила
І на віки свої очі
Темнії закрила.

Часть друга.

I.

Незабаром на степови
І Канчук конає,
Свої діти, свої слуги
З шатра висилає.

І виходять його діти,
Слуги виступають,
Ломлять руки, по цареви
Плачуть і ридають.

Лиш мізинець не ридас,
Шатра не кидає :
Заховав ся під постелю
І все розважає.

Встає Канчук із постелі
І трома ключами
Відмикає круглу скриню,
Збиту обручами.

Достає нагай ремінний,
Кримку витягає,
Достає казан чугунний,
З-тиха промовляє :

»От нагай, що вражій силі
Давав наганяю,
Як бувало говорив я :
»Погудляй, нагаю!»

А то кримка-невидимка,
Що мене ховала,
Як у полі вража сила
Мене наганяла.

І казан!... Нераз варив я,
Що йно понадалось :
І все військо було сите,
І ще зоставалось.»

І узяв він тії річи,
К серцю пригортає,
Заливаєть-ся сльозамп.
З-тиха промовляє :

»Річи мої дорогії!
Де мені вас діти?
Віддав би вас своїм дітям, —
Та не варті діти!

Закопаю я вас в землю,
Там лежить до віка :
Нехай до вас не доткнеть-ся
Рука чоловіка.»

І викопав в шатрі яму,
Річи укладає,
І землею засипас,
Тричи примовляє :

»Хто їх буде добувати,
Нагле най сконає:
Чия рука закопала,
Та най відкопає.«

І втиснув коліном землю
І підвів ся з-тиха;
Положив ся на постелю
І сконав до лиха.

II.

»Добре, батьку, що сконав-есь!«
Синок промовляє:
»Чия рука закопала,
Та і відкопає.«

І ще теплого з постелі
Волоче до ями
І розкопує ту яму
Мертвими руками.

І розкопує, гадає:
»Все то мое буде,
І не бачити-муть братя,
Не знати-муть люде.«

А тим-часом його братя
Своє пам'ятають:
Поробили в шатрі діри,
В шатро заглядають.

І що тільки докопав ся —
В шатро повбігали,
І над батьком своїм діти
Сварку розпочали.

»Моя кримка!« каже менший;
»Моя!« середущий;

»Моя кримка!« каже старший :
»Я старший і дужчий.«

І вхватали кримку в руки,
Кримки не пускають ;
А тут раптом нахилились
І нагай хватають.

»Мій нагай!« говорить менший :
»Ні, мій!« середуший :
»Мій нагай!« говорить старший :
»Я старший і дужчий.«

І всі трое заціпились
І нагай тримають,
І ще раптом нахпились, —
Казан підіймають.

»Мій казан!« молодший каже ;
»Ні, мій!« середуший :
»Мій казан!« говорить старший :
»Я старший і дужчий.«

І счепились за дідизну
Тай не помирять ся ;
І водять ся по шатрови,
День і ніч сварять ся.

І сварять ся, не мирять ся,
Батька проклинають,
А тимчасом ходять слуги
Та їх розважають :

»Царевичі наші любі,
Сором, не сваріть ся !
Ходіть дучше до Причени,
Миром помиріть ся.«

І подумали три братя,
Покидають степи
Тай на північ, у столицю,
Ідуть до Причепи.

III.

Прийшли братя у столицю,
Палац відпитали,
І приходять до покою,
Край порога стали.

А в покою сам Причепи
На високім троні,
Кучерявий хміль новив ся
На його короні.

Коло нього, ступнем низче,
Сидять сенатори,
А за ними їднорали,
Пани й асесори.

За панами осавули
Як сьвічки стояли,
А за ними прості люде
Мовчки укліякали.

У царя на відер двое
Чаша брилянтова,
І на чаші стоїть надпись:
»Тут правда царйова.«

І цар нею вино тягне,
Відром — сенатори,
Піввідерком — їднорали,
Оком — асесори.

Пани пили із пів-ока,
З кварта — осавули,

Прості люде то з бляшанки,
То з бичка тягнули.

Наоколо часовії
Стїни підпирала,
І як ружжа довгошїї
Бутельки тримали.

Підступили, поклонились
Дїти Канчукові:
»Розсуди нас!« говорили
П'яному царйові.

»Розсуди по правді божїй,
А не чоловічїй:
Нам осталоє після батька
Три чудесних річі.

І першая із тих річїй —
Канчукова кримка,
І та кримка не простая, —
Кримка-невидимка.

Друга річ — нагай ремінний,
Тїлько йно сказати:
»Погуляй на кім, нагаю!«
То й зачне гуляти.

А з казана, щоби їли
Всї на сьвітї люде —
Кїлько стравн ізварити,
Тїлько в нїм і буде.

Оттаке то, ясний царю!
Ми й самі не знаєм,
Як ті річи між собою
Подїлити маєм.

Чи три річи взяти разом
Судиш ти їдному?
Чи кождому їдну взяти?
І котру якому?»

IV.

— »Не журіть ся, царські діти,
Діти Канчукові:
Передайте ви ті річи
Нашому царйові.

Цар розсудить, кому взяти!«
Слуги враз сказали.
І царевичі Причепі
Свої річи здали.

А Причепи тії річи
На столі складає,
Устає із свого трону,
З-тиха промовляє:

»Сьвідок Бог, сужу я правду,
І всі добрі люде:
Хто із вас братів поборе,
Усе того буде.»

І в минуті двое старших
Раптом ізчепились,
Ізчепились і до крови
Як ті півні бились.

А молодший лиш на кримку
З-коса поглядає...
Ніби місце дає братим,
К столу підступає.

Вже і тому і другому
Боки посиніли,

Вже кривлею тому й тому
Губи закипіли.

А все таки вони бють ся,
Миром не мирять ся;
На остаток враз без сили
Покотом валять ся.

Плещуть свідки у долоні,
І цар помагає,
А мізинець помаленьку
Руку простягає.

Хвять за кримку! та на себе!
Давай утікати!
Сенаторам через плечи,
Людям через' пяти!

»Ловіть його, бісурмана!«
Усі закричали.
А він уже за порогом,
Поминай, як звали!

»Ну, пустили того біса,
Хоть сих не пускайте!
Не пускайте бісурманів,
Зараз порубайте!«

І царевичів безсильних
На шматки зрубали,
І собі пагай ремінний
І казан узяли.

А мізинець-невидимець
З страху, чи із горя
Десть погнав ся через степи
До самого моря.

V.

На полудень від заходу
Пишна, як дівчина,
Розвинулась і дримає
Сонная долина.

У головах терен веть-ся,
Шню обвиває,
І квітками й ягідками
Голову вбирає.

Від восходу, як покрівля,
Відкотилось море,
Від заходу при долині
Стоять сиві гори.

Стоять гори при долині,
Ніби батько й мати,
І вартують, доки буде
Їх дитина спати.

І вартують з-перед віка
І думу гадають,
Та на сонную дитину
Сльози проливають.

І на ноги спаде слізка —
І як невидимка
Закриває її чари
Стидливая димка.

Тая димка зеленіє,
Вабить і лякає,
Вбитому житя дарує
І сама вбиває.

Як на стан сльоза унаде, —
Кругом обільеть-ся,

Опереже стан тоненький,
В вузлик завинеть-ся.

Завинеть-ся і дівочі
Чари замикає,
І два кінці, як дві бинди,
В море опускає.

Як на груди сльоза впаде,
То до серця льеть-ся,
Доки в серці у горячій
З огнем не зійдеть-ся.

І лиш тільки ізійдеть-ся,
Парою злітає
І у сонної долини
Груди підіймає.

Підіймає повні груди,
Груди пробиває
І горячою водою
На сьвіт впливає.

Плачуть гори, течуть сльози
Віки, не годину.
Та ті сльози не збужають
Сонную долину.

Плачуть гори з-перед віка
І не перестануть,
Тільки легше горам стане,
Як на море глянуть.

Море тихе, море ясне
Як дитя дрімає,
А за морем сьвята церква
І хрест сьвятий сяє.

VI.

В сій долині межі морем,
Терном і горами
Жив собі Пастух-царевич
З своїми стадами.

Живе собі, як пташина
На святій волі,
Коло нього стада бродять
На шовковім полі.

А він собі під оріхом
Лежить на травиці,
І в травиці червоніють
Спілі полуниці.

А навколо на деревах
Фіги і мигдали,
Померанці і цитрини
Гиля повгинали.

Там спадають спілі сливи,
Жовті морелі,
А там тільки доспівають
Ріжки і дактелі.

На відклинах спілі дині
І кавуни пестріють,
І над ними винограду
Кітяхи синіють.

У долині над зілями
То метелик грає,
То жибонить бідна пчїлка,
В квітку заглядає.

А в повітрі над садами
Грають божі птиці,

І над ними, як склепіня,
Небо без границі.

А по небі плине сонце,
Тане на долину
І як ненька огріває
Рідную дитину.

Опочине ясне сонце, —
Місяць випливає;
Безграничне склепіня
Зіроньками сяє.

І весело зорі грають,
Мигтять і мінять ся,
То погаснуть, потемніють,
То знов загорять ся.

Тільки місяць, місяць думний,
Знать своє гадає:
Мірним ступнем поміж зорі
К заходу ступає.

Хиба тільки, як проходить
В небі середину,
Стане думний і погляне
В сонную долину.

А в долині туман бродить,
Убрує випрядає,
І на сонную долину
З-тиха наживдає.

VII.

І як в небо сходить сонце
І як з неба сходить,
Стає Пастух на долині
І думу виводить.

І стихає все навколо
Від орла до пчїлки,
Все живеє й неживеє
Слухає сопїлки.

І та дума, його дума,
Нїби з неба льєть-ся,
І широко і далеко
За межу несеть-ся.

Раз виходить піп із церкви,
Кондаки співає,
Коли чує: аж за морем
Якась дудка грає.

»Га!« подумав: »певне люде
Заняли долину.
Пїду но я, щб випрошу
Хоть на сорочину.«

І зібрав ся піп убогий,
Пїшов по-над море,
І приходить на долину
Під високі гори.

Аж на стрїчу йде царевич,
З попом привитав ся.
»Чи з-далека ви, пан-отче?«
Батюшку спитав ся.

— »Я з-за моря,« піп говорить,
»Я з-за моря, сїну,
І бїдую Христа ради,
Мало що не згину.

Я вдовець, не маю жїнки
І дїтей не маю,
І за церкву лиш їдную
Та за душу дбаю.«

— »Будьте ласкаві, пан-отче,
В мене відпічніте,
Не цурайтесь мого хліба,
Сядьте, закусіте.«

Простелив піп свою рясу,
На траві сідає;
Пастух ходить коло нього,
Щиро угощає.

І наїв ся піп убогий,
І хрест сьвятий творить
І дякує співакови,
Дякує й говорить :

»О, спасибі! Добре, сину,
Ти людей приймаєш,
Тільки шкода, що до того
Вина не тримаєш.

Знаєш, сину, вино добре —
Письмо сьвяте каже —
Веселить смиренне серце,
Маслом душу маже.«

VIII.

— »Вибачайте мні, пан-отче.
Я ще не розжив ся,
Ще і року не упило,
Як тут поселив ся.

Розживу ся, і як будуть
Мене знати люде,
То на втіху добрих гостей
І то в мене буде.

На сей раз, сьвятий пан-отче,
Прону, не судіте,

А убоге господарство
Поблагословіте !»

Спершу вийшли на озера,
Де між купинами
Пливали собі на волі
Гуси з лебедями.

І піп руку підіймає
І благословляє,
А тимчасом настухови
З-тиха промовляє :

»О, хорошії ж лебідки
Й гуси маєш, сину !
А годилось би й на церкву
Дати десятину.»

І дарує той найкрасчу
Гуску і лебідку,
А піп тільки-но погладив
Куцюю борідку.

Ідуть далі по-над річку,
Аж на оболоні
Табуном на волі грають
Розкішніі коні.

»Благословить тобі Господь
І ті коні, сину,
Лиш не жалуй в сьвяту церкву
Дати десятину.»

І вибрав той пару коний
Під масть і під міру.
Тай дарує і ті коні
В церкву на офіру.

Перейшов піп вздовж і нахрест
Всю його долину,
І на церкву ізі всього
Вибрав десятину.

На остаток в нього видить
Дудку золотую,
І на дудку піп зливає
Благодать сьвятую.

»Всяка дудка твоя буде
Повна благодати,
Тільки, сину, треба сюю
На сьвяте віддати.«

— »Вже на сеє, сьвятий отче,
Прошу вибачати,
Дудка — батьків подарунок,
Не можу віддати.«

— »Ну спасибі і за тее!
Думає попина:
»Церкві хвала подобає,
Мені — десятина.«

ІХ.

Тільки-тільки що царевич
Батьюшку відправив
І отець чеснії стопи
За море направив, —

Аж з-за терену густого
Німець показав ся.
Іде, — пастух поклонив ся:
»Звідки?« запитав ся.

— »Я сем, члечку, вбогий Німець,
Фон Австрія з-родем,

Жіє собі тільки штукем,
З чужим хлебом-водом.

Як сват сватем, нам Австрія
Хлеба не родзіла,
Тільки з вогнем нас паліла,
З водем нас топіла.

З таким бідем Немец нігди
З хлебом не працювал,
Тільки ходзіл із олейкем,
Штуки показовал.»

— »Що-ж то в тебе за олейки?»

— »Вшельке, мілий члечку :

І от тего, жеби члечка
Покохал дзівечка,

І од глави, і од очу,
Од боку боленя,
От седзеня і стоеня,
Піця і едзеня.»

— »Як такі-ж то олэйки,
То сховай для себе.

Ще цікавий би я знати,
Що за штуки в тебе.»

— »О, я славне умім штуки,»

Хитрий Німець каже :

»Тільки заглаць, мілий члечку,
Вшельке ці покаже.

А то, члечку, і даремне

Маш ламане штуке«...

Перегнув ся назад Німець,

Цадає на руки.

І руками впер ся в землю,
Ноги підіймає
І стоїть ногами в гору. —
Ніби чорт тримає.

І здихнув Пастух-царевич,
Просить Німця встати:
»Що ти робиш з себе, Німче?«
Став йому казати.

»Не пристало чоловіку
З себе сьміх робити,
Чоловіку завше треба
Чоловіком жити.

Я дам тобі, чоловіче,
Всього для початку,
Та возьми, піди до дому,
Збудуй собі хатку.

Сій, ори, працюй, труди ся,
Як всі добрі люде,
То із тебе поміж людьми
І сьміху не буде.«

X.

Після Німця якось Господь
Того не доводив,
Щоби ще хто на долину
Жебрати приходив.

І Пастух поставив хатку,
Хліб зібрав завчасне,
І спокійно жпв в долині
До самої весни.

Стала весна наступати,
Шіст сьвятий кінчатись,

Ще лиш тиждень, — і великдень,
Треба сповідатись.

Із суботи на неділю
Йде Пастух із дому
І приходить, поклонив ся
Богови сьвятому.

Поклонив ся і громадї,
Край попа вклякає,
А шп сидить в патрахілі,
Йому промовляє :

»Доки в церкву не положиш
Дудки золотої,
Поти тобі не прокажу
Сповіди сьвятої.«

Устав з місця, пішов в олтар
І вечерню править,
А Пастуха коло серця
Мов кліщами давить.

Вийшов з церкви за двінницю,
Ходить і блукає,
Аж приходить пошів наймит
Та і розважає :

»Не жури ся, пане брате!
До землі бідою!
Мало чого він не каже!
Ходи-но зо мною.

Ти думаєш, що він справді
Так за церкву дбає?
О, бодай так! Все те, брате,
Собі забирає.

А як мучить на соломі
Бідну худобину!
Ходи хйба, та оглянеш
Свою десятину.»

І пішов і сам оглянув,
Аж жаль йому стало!
У голодної худоби
Й стебла не лежало.

»Та де йому,« наймит каже,
»За худобу дбати!
Він за тебе тільки дбас,
З ким би йому спати.

Та ще в хаті із ким-небудь
То й спати не буде:
Не пристало, каже, в хаті —
Будуть знати люде.

А на горі ще із-давна
Соломняник має,
От туди він своїх гостей
На нічліг приймає.»

XI.

— »О, спасибі тобі, брате,«
Пастух обізвав ся,
»Що ти правду розказати
Не полінував ся.

А не знаєш, чи й сьогодні
Буде молодиця?»

— »Як не буде? та без Триця
Й вода не святить ся.»

— »Добре-ж, брате. Я тут буду
О пізній вечері:

Не забудь лиш відімкнути
Затильні двері.»

Пішов Пастух по сопілку,
Назад повернув ся,
Увійшов в затильні двері,
В кутку пригорнув ся.

І поглянув кругом себе :
Всюди темно й тихо ;
На горі лиш по мінутах
Шелепає лихо.

Далі чує тихий голос :
»Годї. серце, спати :
Збираєть-ся сильний Турок
Москву воювати.»

— »Не боїть ся Москва Турка,«
Хтось говорить знова :
»Коли Турок хоче битись,
То Москва готова.»

А Пастух пождав мінуту,
Та як стане грати !
Давай усе неживее,
Як живе скакати.

Скачуть відра із водою,
Кадка з бураками,
Скачуть лавки і полиці,
Мясник із ложками.

Скаче в сїнях стара ступа,
Як жива неначе,
І на горі підійняв ся
Соломняник, — скаче.

Верещить піп, репетує,
Кричить молодиця,
Соломняник скаче, скаче
І з гори валить ся.

І довго піп чмелїв слухав,
Не міг з місця встати:
»Ото було вам, пан-отче,
Дудки не бажати.«

Вийшов Пастух із обори,
Вигнав десятину
І погнав її на пашу
На свою долину.

Гусака лиш забув взяти
У отця сьвятого;
Його рано серед хати
Спик отець живого.

XII.

Чи подужав піп за морем,
Пастух не питав ся;
Найшов церкву за горами
І до тої вдав ся.

Там і сновідь проказали
І запричастили,
І без плати на великдень
Паски осьвятили.

Забув Пастух їдно горе,
Друге наступає:
Що день божий з його стада
Все щось пропадає.

А то качка десь пропаде,
А то і овечка,

А то гуски не долічиш,
А то і бичечка.

Різно бідний Пастух думав:
Звісно, в кого згуба,
Ще й у того до причинку
Гріха повна губа.

На послідок — щó робити! —
Пастух засідає.
Коли гляне: поміж терен
Німець пролізає.

Пролізає... Ще нічого:
Може і не красти,
Може в гості йшов, сердечний,
Та не міг попасти.

От Пастух і виглядає,
Щó то буде з того?
Німець виліз, кругом глянув...
Ні, нема нікого.

А тут саме коло терну
Череда стояла:
Він живенько за ягнятко
Та у терен драла!

»Почекай же, бісів Німче!«
Пастух розважає;
Взяв сопілку, засів знову,
Німця виглядає.

Тільки Німець заліз в терен,
Дудка як заграє!
Німець скаче, Німець плаче, —
Не рад, та гуляє!

І обдерлась сурдутина,
Стало тіло голе;
Німець плаче, Німець скаче,
А тернина коле.

І пограла ще сонілка
Й перестала грати, —
Ледве живий вийшов Німець
І став промовляти:

»Нех же ему маць мордує
З таким дудкем его!
Троха, троха не змордовал
Немца убогého!«

Аж від тогді на долині
Жив пастух щасливо:
Його щастя, його долі
Ніщо не мутило.

Часть третя.

I.

Що-ж царівна Злотокрила
На степену гадає?

Чи по неньці-голубоньці
Сльози проливає?

Чи літає в степену, грає?

Чи хозяйством радить?

Чи затялась із сусідом

І війну провадить?

Чи і їй »ламане штуки«

Німці приставляють?

Чи і в неї десятини

Люде вимагають?

Проливала вона сльози
По неньці-цариці,
Та щó мертвому допоможуть
Наші жалібниці?

Проливала вона сльози
У мертвого тіла,
Поховала, й перестала,
І повеселіла.

І живе собі на полі
Молода царівна,
Куди гляне, не прогляне:
Земля рівна, рівна.

Єї шати — пишні крила,
Ліжко — пух-травиця,
Дах палацу — синє небо,
А стіни — граиця.

В єї крилах, злотих крилах —
Слуги й оборона,
Єї сила, єї слава,
Доля і корона.

І не має вона смутку,
Не відає горя,
Встане рано, пролетить ся
До синього моря.

І мнеть-ся як лебідка, —
І в стару столицю!
І молить ся там за себе,
Царя і царицю.

І проскури лиш дождеть-ся, —
На степ відлітає
Та о сьвітї і о людях
Думоньку гадає.

І щасливо упливали
Дні єї за днями,
Доки й туди не забралось
Лихо з пазюрами.

То не Німці гнули штуки,
Добро розкрадали,
Не попи то десятину
В неї вимагали.

То все війни тяжкі були,
Де кривля все лилась,
Де й царівна Злотокрила
Ледве це залилась.

II.

Раз десятий чи двацятий
Пташка злотокрила
В синє море купати ся
Через небо пліла.

І тоненьке повітре
Крила розсікали,
І на крилах лучі сонця
Як діямент грали.

І прибула аж до моря,
Звилась над скалою
І на скалу опустилась
Легкою ногою.

І дивилась довго в море,
Довго виглядалась,
Знать собою як у люстрі
Пишна любувалась.

І махнула крилоньками
І на воду сіла,

І облилась вода чиста
Кругом її тіла.

І облилась кругом тіла, —
Що її чарує,
Коло того вона веть-ся,
Те вона цілує.

Аж тут мабуть від Причепи
На ту саму пору
Прибув Кримчук молоденький
В невидимці к морю.

І поглянув: що за диво!
Дівчина і птиця!
Крила злотом відбивають,
Сама — як зірниця.

І поглянув, — серце мліє,
Так би й розтопилось!
Так здається, що водою б
Навкругї обвилось!

Але дівчина на морі, —
Як її достати?
Хиба, заким з моря вийде,
Треба почекати.

От обмила ся царівна,
Із води виходить,
І на ній вода росою
Сходить і не сходить, —

Ніби трудно, ніби нудно
З нею розлучатись,
Ніби хтілось ще мінуту
З нею позостатись.

А царевич чуть не гине ;
Лиш з води ногою,
Він царівни стан тоненький
Обвинув рукою.

Вона чує, та не видить,
Мов — Дух сьвятий з намп,
І злякалась, обмахнулась
Обома крилами.

І, на щастє, невидимка
З голови злетїла ;
Той — до кримки-невидимки,
Вона й полетїла.

III.

Оглянув ся Невидимець,
Помниай, як звали !
Тїлько крила на повітрі
Махали, махали.

Полинула голубонька
Десь до полуночи,
І дивили ся, дивились
Кримчукові очі.

І дивились, поки любка
В крапку не змінилась,
Поки й крапка не ізчезла,
В небі не розплилась.

»Нехай море висихас,
Камінь розпукає, —
Таки знайду тебе, пташко !«
Кримчук промовляє.

»Полети ти на край сьвіта,
В ледянее море,

Заховай ся з ежи пущі,
Високії гори —

Не Кримчук я, невидимець,
Коли за тобою
Я не стопчу кругом сьвіта
Босою ногою.

Ой, найду я тую пташку,
Впаду їй на груди,
І чи миром чи війною,
Моя вона буде.»

І насунув невидимку,
Зміряв слід очами
І пішов у степ шукати
Дівчини з крилами.

І блукав він по степови
Від самого раня,
І шукав він голубоньки
З раня до смерканя.

І вже сонце погасає,
Вечір вечеріє,
Кримчук видить: на степови
Насип зеленіє.

Кругом насипу крутого
Утоптане поле,
Кругом поля все чорнобиль,
Перекоти-поле.

І іде він через поле
Та і розважає:
»Коли поле так убите.
Хтось тут жити має.

Може як-раз попаду я
Пташку златокрилу.«
І проходить через поле,
Лізе на могилу.

Вплізас. Нема пташки, —
Нічого діяти!
Може пташки нема в-дома, —
Треба почекати.

І сидить він і дрімає,
Аж ніч наступає,
Засьвітили ясні зорі,
Місяць випливає.

IV.

А царівна Златокрила
На всенощії була
І о пізній вечері
На степи прибула.

І прибула на могилу,
Проєкуру спожила,
Хоче снати... Що за диво!
Засвербіли крила.

»Стійте, крила, не свербіте,«
Любка обізвалась:
»Нема сили, щоб зо мною
Билась, воювалась.

Єсть над морем Невидимець,
Але й його кості
Не занесе ворог чорний
До царівни в гості.«

— »А може той Невидимець
І сюди забрав ся?«

І зняв кримку невидимку,
Любі показав ся.

— »Що-ж, царевичу могучий?
Чи будемо битись?
Чи, як добрії сусіди,
Будемо миритись?»

— »Не прийшов-ем я, царівно,
Із тобою битись,
А прийшов-ем помиритись,
З тобою женитись.»

— »Дякую за добре слово
І мрюсь з тобою,
Та ніколи нічєю
Не буду жоною.

Не можу я вийти за-муж,
Покн силу маю;
І тогді не вийду за-муж,
Як силу втеряю.

Бо хоть-би я сама хтіла,
Не допустить сила,
Щоб жоною кому була
Панї злотокрила.

А відбийте в мене силу —
Що із мене буде?
Ні я людей не захочу;
Ані мене люде.»

— »Кленусь пеклом!» Кримчук каже:
»Кленусь головою,
Як не миром, то війною,
А женюсь з тобою!

Лиш як крилам страшна кримка,
Кримці страшні крила,
Так самим нам не годить ся
Битись, Злотокрила.

А поставим в поле військо,
Військо буде битись,
А ми здалеку від себе
Будем лиш дивитись.

А з сим словом. Злотокрила,
Будь же ми здорова!
Моє військо буде в-завтра,
Будь і ти готова.»

V.

У неділю Злотокрила
Рано пробудилась,
Полетіла у столицю.
Богу помолилась.

Відслухала Службу Божу,
Проскуру узяла,
І на степи повернулась,
На могилі стала.

Тільки стала на могилі,
Проскуру сножила,
Коли гляне: через стени
Іде вража сила.

І стріпнула ся царівна
Обома крилами,
І посипались як порох
Коні з козаками.

І зайняли ціле поле
І на полі грають,

Довгі ніки виміряють,
Палашами мають.

Огню крешуть, люльки курять,
Луки натягають,
Бричать, свистять, галасують,
Пісеньки співають.

І побавилась царівна,
Волос вириває
І гетмана з булавою
До них посилає.

Як гетмана увидали —
Не то щоб злякались,
А так, звісно, для порядку
В сотні позбірались.

Прийшов гетман, обдивив ся :
»А що, милі братця?
Кримчук іде на царівну —
Треба воювать ся.«

— »Та як треба, то і треба!«
Козаки озвались,
І всі разом з отаманом
У степи погнались.

І війна ж то закипіла!
Боже, твоя воле!
Людські труни як солома
Укривали поле.

А живії по коліна
У кривлі бродили
І різались і рубались,
З місяця не сходили.

І тогді лиш на степови
Різня перестала,
Як вся сила Кримчукова
Покотом лежала.

Після того-вражі труни
Три дні хоронили
І над ними насипали
Високі могили.

А царевич-Невидимець
Із такого горя
Відцурав ся і царівни
Тай пішов до моря.

VI.

Ще травою не покрились
Чорні могили,
І ще крови на степови
Дощі не відмили,

Ще царівна й після сього
Балю не проспалась, —
А для неї уже друга
Учта готувалась.

Бо — біда до чоловіка
Їдна не приходить.
А все кілька на підмогу
З собою приводить.

Лиш заким-то на степови
Учта тая буде,
За царевича Мисливця
Спогадайте, люде.

На опівніч від заходу
Єсть ліся дрімучі,

Їх границя — гори й море,
Болота і кручі.

І ті гори — на полудні,
Болота — з восходу,
Бурштин-море — з опівночи.
Кручі — від заходу.

Не садила ліси тії
Рука чоловіка:
Тії пущі знать стояли
Від початку віка.

І в тих пущах ісплели ся
Берест і кленина,
Граб і ограб і крушина,
Вільха і ліщина.

Ісплели ся і обнялись
Братя молодії,
А під ними догнивають
Їх батьки старії.

Догнивають ніби трупи,
Кора порохніє,
І як кости недогниде
Дерево жовтіє.

І як тіло умерлого
Кора відпадає,
І по нїї хробак лазить,
Покорму шукає.

І їдні вже ізогнили,
Другі догнивають,
А їднолїтки живії
Віка доживають.

То ще дуби, старі лини
На погах держать ся;
Та і тії незабаром
Трупами зваять ся.

І в тих пушах від потоку
Люде не ходили,
Там літали тільки птахи
Та звірі бродили.

VII.

Серед пуці тече річка,
А при ній поляна,
І поляна — то столиця
Мисливого-пана.

І нема на ній палацу,
І не видно стайні,
Тільки трава зелепіє
Буйна по поляні.

І по траві по зеленій
Кінь вороний бродить,
Прищурює віці уха,
Головою водить.

А під линою старою
Пан відпочиває,
Заким встане й полювання
Коню загадає.

І як тільки загадає,
Віщій кінь приходить,
Ліве ухо нахляє,
Як трубу розводить.

І царевич улізає,
Правим вплізає.

І облітпй сріблом-злотом
На коня сїдає.

Після нього скачуть люде,
Ідні з рогачами,
Другі з ружжами, сїтками,
Треті із хортами.

То на конях, то без коней,
Всякі виступають,
Виступають, кругом нього
Поле укривають.

Укривають ціле поле
І ждуть приказаня,
Як прикаже пан Мисливий
Мати полюваня.

Скаже птахів полювати, —
Летять поверх пуці;
А зьвірину полювати —
Летять через гуці.

І вже най стома ногами
Зьвір який втікає,
Або най стома крилами
Пташка улїтає;

Най зайде в трістя-болота,
В прірєи на дно моря, —
Попадеть-ся лиш на око,
Не втече небора.

А кінчилось полюванє —
Ізнов на поляну!
Кїнь стає і ухо праве
Підставляє пану.

І заграють кругом труб,
І пан улїзає,
Улїзає, розбереть-ся,
Лївим вилїзає.

Потім челядь улїтає
І там зостаєть-ся,
Потім пан лягає спати,
А віщун пасеть-ся.

VIII.

Так і жив собі царевич
На своїй поляні,
Тільки й думи в нього було
Що про полюванє.

І в тих думках кілька років
В вічність полинули,
І літа ті найщасливіші
Для Мисливця були.

Після того із шостого
Чи з смого року
Залягла йому гадюка
Край лївого боку.

І згризала йому серце
З раня до смеркаця
І натхнула тяжкі війни
Замість полюваня.

От-такі то річи були!
Певними часами
Полював собі Мисливий
Межи болотами.

І вбив сарну, кілька зайців,
Вовка і лисицю,

На остаток несподівно
Напав на кунцю.

Летять слуги і Мисливий,
Хортів попускали,
А кунця на болото,
Поминай, як звали!

Біжить вона болотами,
Поле чагарам, \n Біжить з-заду і Мисливий
З слугами, хортами.

Убігає кунка в степи, —
Ба й ті не вертають
І в густій бурян високий
З псами убігають.

І гапняли, не догнали,
У степу зблудили
І на-силу приблудились
На ніч до могили.

І кругом могили стали,
Стали розважати,
Чи до дому повертатись,
Чи тут ночувати.

Розсудили: ночувати
Слугам серед поля,
Царевичу — на могилі,
Коли буде воля.

І подякував царевич
За їх раду милу
І пришиорив вороного,
Іде на могилу.

ІХ.

А царівна Злотокрила
На могилі спала...
Крила раптом засвербіли,
І царівна встала.

Перед нею в золоті, сріблї,
Гарний, уродливий,
Стояв з конем на могилі
Царевич Мисливий.

І поглянула царівна
Навкруги могили,
А там люде пішо й конно
Цїле поле вкрили.

І поглянула, питає:
»Звідки, добрі люде?
Чи війна у вас зо мною,
Чи супокій буде?«

І царевич відвічає
Панї уродливій:
»Я — царевич із поляни,
То — мої мисливі.

Ми кунцю полювали,
Та в степи загнали,
Не догнали, заблудились,
Сюди приблукали.

Просимо тебе, царівно,
На нас не гніви ся,
Що без волї ми твоєї
В степи ввігнали ся.«

— »Коли так,« царівна каже,
»Я жалю не маю,

Кілько схочете — полюбите,
Я вам позволяю.

Ще годилось би вас гречних
Переночувати,
Та я — панна, ти — кавалір,
Прощу вибачати...«

— »Дякуем тобі, царівно,
І сьвятому Богу,
Тільки звідси на поляну
Покажи дорогу.«

І царівна показала:
»Таб тримайтесь, люде:
Перше кий вам попадеться-ся,
Потім жито буде.

І від жита на полудень
Там пішло ще наше;
А від нього на опівніч —
Все те буде ваше.«

І подякував царевич,
Шапкою склонив ся,
З вороного перегнув ся,
З панною простив ся.

Зібрав слуги і поїхав
На свою поляну,
І все думав за царівну
Любу та кохану.

Х.

Звела з розуму царівна
Мисливого-пана,
І огидла йому пуща,
Збридла і поляна.

І чи спить він, чи дрімає,
Чи думу гадає, —
Його думка край могили
На степу літає.

І літає коло тої,
Которую любить, —
Обіймає і цілує,
Ластить і голубить.

{ На що-ж думи, на що-ж мари
Про лишні чари,
Колп з ними враз по серці
Бродять чорні хмари ?

Спив і я той прикрий келих
За здоровля Долі,
І з похміля моє серце
Розривають болі.

Правда, мило мені було,
Як дівча обняла
І опущене покрівле
З думки підіймала,

І на розум пакидала.
Правда, мило було !
Моє серце в океані
Розкешн тонуло.

Я забув про все на світі,
На все не вважав-єм,
Я й себе забув самого,
Мало памятав-єм.

Спамятав ся... вона щезла !
Розум холодіє,
Лиш нещасна моя думка
Росте та повніє.

В яким смутку, в яким жалю
З нею я блукаю,
В яких муках, тяжких болях
На сьвіт породжаю.

Звянув мій вінок рутвяний,
І вона причина,
І хто знає, чи пригорне
Хоть дитя дівчина!

На що-ж думи, на що-ж мари
Про пишнії чари,
Коли з ними враз по серці
Бродять чорні хмари?

І роздумав пан Мисливий :
»Нічого гадати, —
.Лучше бути у царівни,
Правду розказати«.

XI.

І пішов він до царівни :
»Панно Злотокрила,
Ти строїла мое серце,
Розум погубила.

Верни розум, віддай серце,
Зжаль ся надо мною,
Прийми мое вірне слово,
Будь менї жоною!»

— »Царевичу любий, милий!
Вибачай, що скажу :
Я ніколи головоньку
Свою не завяжу.

Доки сила есть у мене,
Хоть-би й я хотїла,

Не допустять мене за-муж
Моя власна сила.

А як доля мене зрадить,
Сила збита буде,
Ні я людей не полюблю,
Ані мене люде.

Царевичу любий, милий!
Щиру правду кажу:
Я ніколи головоньку
Свою не завяжу.»

— »Чари мої, небо мое!
Зжаль ся надо мною!
Не жоною, — Бог з тобою, —
Будь хочай сестрою!»

— »Позволяю, позволяю.
І буду сестрою,
Лиш неслави, прошу тебе,
Не роби зо мною.»

І як рідная сестриця
З братом обійнялась,
Пригорнула його к серцю,
Щиро цілувалась.

І що-ж? легше тепер стало
Мисливому пану,
Коли він сестрою має
Дівчину кохану?

Ба, чи-ж легше: води хтіти,
Питоньки просити,
У воді по иню бути
І води не пити?

Що йому за доля була
І сестрою мати?
Що за щастя йому було
З нею розмовляти?

Тільки дума за думою
Розум убивала,
Тільки туга за тугою
Серце розривала.

XII.

І не міг царевич знести
Тяжкої недолі,
І задумав її взяти
За-муж по неволі.

І в півночі, як царівна
Мала спочивати,
Став царевич на всі степи
Сіти розкидати.

І розкинув на всі степи,
Поля і могилу,
Ставить силу серед поля,
Сам іде по милу.

Тільки вийшов на могилу —
Мила пробудилась
І сердитими очами
Вколо обдивилась.

Всюди сітка на степови,
Край могили люде.
»Скажи, брате,« запитала:
»Що то з того буде?«
— »А що-ж буде, моя панно?
Прийшов за сестрою,

Щоб по волі, чи неволі,
А була жоною.»

— »Не буде сестра жоною,«
Відповіла мила;
І на ступень відступилась
І стріпнула крила.

І як порох пішо й конно
Козаки спадають,
І зганяють вражню силу,
Сіти обривають.

От урвала їден волос,
Ставить отамана,
І отаман в чисте поле
Запрошає пана.

Де межами степу були
Жито, кий, могила,
Там зійшов ся пан Мисливий
Й отаманська сила.

І зійшли ся, бють ся, тнуть ся,
І кінця не мають,
Їдні сили полягають,
Другі виступають.

У Мисливця нова сила
З уха висупає, —
В Златокрилої царівни
Із крил вилітає.

І зійшли ся, бють ся, тнуть ся,
Тільки й миру мають,
Як землею сировою
Трупи закривають.

І так бились літо й зиму ;
Аж перед сьвятою
Дождала ся Златокрила
На часок покою.

І в столицю полинула,
І там сповідалась
І днів кілька із столиці
В степи не верталась.

Часть четверта.

І.

Безворотно девять років
В вічність улетіло,
Як на степу опочило
Соловея тіло.

Улетіло девять років,
Ще їден кінчав ся,
А Причепа з того часу
Ще й не сповідав ся.

І от, саме на Великдень,
Слуги підступають,
Будять сонного Причепу
Та і промовляють :

»На добрий-день, ясний царю,
Сьвятом весели ся,
Ідь у старую столицю
Та запричасти ся.«

Встав Причепа, довго думав,
Думав, щó робити,
На остаток сказав слугам
Коні заложити.

Заложили слуги конї,
Він умив ся, вбрав ся,
Взяв барилко й фариаком [?]
На степи погнав ся.

Приїжає у столицю
І у церкву входить,
А у церкві »Херувимн«
Старий дяк виводить.

І врата сьвяті одкриті,
Сьвята чаша сяє,
І отець крижує руки,
Духа призиває.

І кадильниця сьвятая
В олтарі кадить ся,
І, як в небі білі хмарки,
Їміям клубить ся.

І в тих хмарках, ніби в небі
Душі умерлії,
Бликають перед вратами
Сьвічі восковії.

А у церкві на колїнах
Стоїть Злотокрила
І як ангел перед Богом
Голову схилила.

І Причена мимо волї
Серцем сокрушив ся,
Уклякнув і нахилив ся,
Господу молив ся.

Щиро Господу молив ся,
Щиро сповідав ся,
Потім разом з царівною
Він запричащав ся.

І по всьому піп виходить,
Проскура підносить
І царевича й царівну
На сьвячене просить.

II.

Піп, Причепа і Царівна
За столом сиділи,
Як звичайне на Великдень,
Спершу яйця їли,

Потім паску і ковбаси
І усе сьвячене,
На остаток надпочали
Порося печене.

І отець сьвятий говорить :
»Варто би полити,
Та Бог сьвідок, нігде було
Крапельки купити.«

— »Та то правда, ясний отче,«
Враз Причепа каже :
»Той і легко не поїде,
Хто коліс не маже.

Десь там я привіз з собою
Барилечко ціле,
Та не знаю, сьвятий отче,
Чи ви пете біле?«

— »Слава Богу,« отець каже :
»Що то розбирати !
Даня всяке за хороше
Бог велів приймати.«

І принесли те барилко,
Пляшку наточили

І поставили на тацу,
Три чарки налили.

І пан отець, як годить ся,
Змовив славословля,
І всі трое разом кажуть:
»Дай Боже здоровля!«

От Причепи випив повну, —
Другу наливає;
Батюшка ще тільки першу
З смаком допиває.

А царівна Злотокрыла
Тільки щó надпила;
І надпила половину, —
На стіл положила.

П'ятую Причепи випив,
Випив — не упив ся;
Батюшка якось по третій
Спати положив ся.

А царівна Злотокрыла
Першую кінчала,
І уже хмільная думка
Грати начинала.

Куди гляне: все так мило,
Що й сусід поганий
Видить ся її хороший,
Гарний і румяний.

І не розум нею радить,
Хміль розпоряжає,
А Причепи тільки ходить
Та на вує мотас.

III.

Далі став, на нюю глянув,
Крісло присуває,
І сідає коло неї
Та їй промовляє:

»Ой царівно-королівно,
Пишна, злотокрила!
В тебе мабуть божа сила
Свої чари влила.

Кілько гляну я на тебе,
Кілько подивлюся, —
Так водою й розільюся,
Воском розтоплюся.

Звідки ти, царівно люба?
Де ти проживаєш?
Де ти царство своє пишине,
Пишний палац маєш?

Скажи, люба, щирю правду,
Чи-сь кого кохала?
Чи дала-єсь кому слово,
Чи ще не давала?

Як не дала-сь, мила, люба,
Зжалься надо мною,
Подаруй життям і віком,
Будь мені жоною.»

І обняв її царевич,
К серцю пригортає,
А вона йому на груди
Голову схиляє.

І, будь розум в неї в лобі,
Того б не бувало,

А то хміль, погане зілля,
Всеньку розібрало.

Хміль на груди каміннії
Голову схиляє,
Хміль Причепу обіймає,
Йому промовляє :

»Я царівна-королівна,
В степу проживаю,
Іще мужа не добрала-м,
Тільки добираю.

Сватав ся колись до мене
Жвавий Невидимець,
А тепер за мене бєть-ся
Мій сусід Мпсливець.

Та, царевичу Причено,
Ти з них наймиліший,
Ти пайкрасчий, найдобріший
І найрозумніший.

Я хотіла б тобі бути
Вічною жонкою!
Тільки крила!... ой, не можу...
Стрепени рукою!«

І підняв царевич крила
І потряс крилами,
І посипались як порох
Коні з козаками.

І ті коні воронії
Тільки що держать ся,
А козаки такі цині,
Що із ніг валять ся.

IV.

Незабаром Злотокрила
О сьвітї забула,
Похилпла ся на крісло
І хмільна заснула.

Для невинної дівчини
То крутий часочок,
І будь тут на вітрогона,
Вінок — не віночок.

Та Причепа добре знає,
Що куди стріляє;
Він по хатї похожає
І думу гадає:

»Отгаке-то, добрі люде,
Все мое кохання:
Лиш над бочкою сидіти
З раня до смерканя.

А о паньстві і о царстві
Де вже мені дбати!
Значить, сьильного сусіда
Мені страшно мати.

Але от моя сусідка —
Та ще й сьильна дуже,
І для неї мое військо,
Хотьби й два, байдуже.

Як потрясе лиш, псяюха,
Обома крилами,
То насипле тих козаків
До стпльої мамі.

Біда, батьку! що робити?
Та що і чинити?

Що-ж чинити? Звісно діло:
Тра біду забити.

Що забити, то забити:
Я і сам то знаю;
Лиш сусіда ще їдного
Я на думці маю.

О то шельма Невидпмець!
Куди моя сила!
Його тільки і звоює,
Що ся Злотокрила.

Ото треба одурити;
Скажу, що женю ся,
І таки при пап-отцеві
З нею заручу ся.

А щоб того дохопити,
Вдам ся до горівки;
Без горівки куди пиятись
До такої дівки!

Із Мисливцем — і то близась!
Відігнала Кримця!
А я, правду ісказати,
Що така за птиця?

Так от! треба підноїти,
З нею заручитись,
А потому туманити,
Тільки не женитись.

Після того най звоює
Невидимця мила;
А там звісно, що зробити:
Відрубати крила.»

V.

Рано тільки осьвітив Бог —
Усі троє встали,
Пішли в церкву на молитву,
Службу відстояли.

Повернулись, знов до чарки,
Випили всі троє,
І царевич і царівна
Сіли враз обое.

І обое сіли разом,
Разом обійнялись,
Обійнялись, розмовляли,
Щиро цілувались.

А він сивий, бородатий,
Тільки поглядає:

«Ото б слава була пара!»
До них промовляє.

«Хиба буде з вас, царівно!

Годі дівувати:

Чи-ж не лучше вийти за-муж,
Свого мужа мати?»

А царівна зрумяніла,
Не одповідала,
Лиш царевича тісніще
Ручкою обняла.

— «Що-ж, житя,» царевич каже,

«Хиба заручім ся!

І як буде воля божа,

То і оженім ся.»

Та царівна знов мовчала,
Не одповідала,

Лиш обняла ще тісніше
І поцілувала.

»Возьміть, отче, дві обручки,
Поблагословіте,
Осьвятіть їх, як годить ся,
Та нас заручіте.»

І узяв ніч дві обручки
І благословляє,
І коханків обручає,
Обручки міняє.

І коханки обручились,
Хрест поцілували
І присягу перед Богом
На коханя дали.

Після того стали пити,
Доки хто іздужав,
І царівну хміль веселий
Перше всіх подужав.

Потім батюшка старенький
Спати положив ся,
Лиш Причена не упив ся,
Тільки розпалив ся.

І обняв царівну сонну,
Крила відклоняє
І обвив ся, обгорнув ся
І все забуває.

VI.

На Великдень у вівторок
Злотокрила встала
І, що смачно спочивала,
Тільки й пам'ятала.

А тут мий її знову
Хмільом похміляє
І до себе в своє царство
В гості запрошає.

І поїхала царівна
В гості до милого,
Погостила нетямуща
До Хоми сьвятого.

Погостила, вина взяла,
В стени полетіла,
І там душу заливала,
Як душа боліла.

Так заручена царівна
Цілий рік прожила,
Лиш Причену обіймала
Та хмільнее пила.

Але раз якось царівні
Вина не достало.
Пробудило ся сумління.
Душу розгризало.

І шептало її бідній:
»Що ти починила?
Свою славу, честь і волю —
Все ти погубила!«

І так тяжко їй та важко,
І так сумно стало,
Ніби сто пудів желіза
Їй на серце вшало.

І не втерпіла царівна
І кидає стени:
І щоб душу закрити,
Летить до Причени.

»Ой, царевичу Причепо,
Тяжко мені жити!
Дай, коханий, вина чарку
Душу закропити.«

— »Пожди трохи, моя мила,«
Він відповідає :

»Чи ти знаєш Невидимця,
Де він проживає ?

Достань з нього мені кримку,
Тоді будем пити.
Будем пити і гуляти,
Як у раю жити.«

Ізвинулась, полетіла
В степи Злютокрила
І стріпнула раз остатній
Свої пиші крила.

І найкрасчий чорний волос
З голови урвала,
Свому війську раз остатній
Отамана дала.

І говорить отаману :

»Іди, милий сину,
Та вишукай Невидимця,
Достань з нього кримку.«

VII.

Як розсинались козаки
Всюди по степови,
Застукали Невидимця
Десь у байракови.

Обступили наоколо,
Бідного спійняли,

І убили, закопали,
Невидимку взяли.

А царівна невидимки
І не огляділа,
Тільки взяла її до Причепи
Льотом полетіла.

І узяв Причепа кримку
І напоїв милу
І поїхав з нею разом
В степи на могилу.

І зачали на могилі
Бальом балювати,
Цілуватись, милуватись,
Пити і гуляти.

І нещасная царівна
Тяженько упилась
Тай на мамину могилу
Покотом звалилась.

Розпустились пишні коси,
Відхилились крила:
Що сьвятого у дівчини,
Все вона відкрила.

І літає птах над нею,
Вічну пам'ять править,
А Причепа ще раз бідну
Дівчину неславить.

І літає птах, співає:
»Горе тобі, мила!«
А Причепа вже ламає
Золотії крила.

І виламав крило праве
Край самого тіла,
І на рані, на глибокій
Кривця закипіла.

І виламав крило праве, —
Лівеє ламає,
А відломлене тим часом
Життям відживає.

І ожило, і в повітрі
З-під руки фурнуло
І далеко в чужу землю
Жити полинуло.

А Причепи крило друге
З тілом вириває
І нещасною царівну
Кримкою вкриває.

А крило несе під гори,
Кишує між собаки,
І зачали крило гризти
Дикій собаки.

VIII.

Спокійніщий став Причепи,
Лучше заживає:
Із сусідів таких сильних
Ніхто не лякає.

Тільки й страху, що на пущі
Брат його Мисливий,
Але і той незабаром
Пропав нещасливий.

Чи то сповідь те вчинила,
Чи війна огидла.

Чи царівна Злотокрила
Так із п'янства збридла, —

А від Сьвітлої неділі,
Як запричашав ся,
Пан Мисливий з царівною
Більш не воював ся.

А бувало, що день божий,
Робить полювання
І полює і ганяє
З раня до смерканя.

Полював він раз медведя,
Та на своє горе
Деся загнав ся на край сьвіта,
Під Ледяне море.

Істомились бідні слуги,
І кінь спотикав ся,
Та і сам він на коневі
Ледве що тримав ся.

І гадає пан Мисливий:
Де би відпочити?
Брат Причепи по дорозі, —
Чому б не вступити?

Заїзжає до Причепи:
»Здоров, пане брате!
Чи дозволиш відпочити,
Переночувати?»

— »Здоров, братіку Мисливий!
Прощу до покою...
О, як же я давно, брате,
Бачив ся з тобою!»

Привів в хату, просить їсти,
Просить їсти, пити,
А тим часом каже слугам
Коня уходити.

Слуги взяли віска мірку
І вином польляли,
І віском тим аж до звалу
Коня вгодували.

Вгодували, в льох завели
Під желїзні брами
І всі двадцять брам замкнули
Двадцятью замками.

А тимчасом і Мисливий
У палацу впив ся,
І хитав ся в своїм кріслі,
Поки не звалив ся.

І мулярі ізійшли ся,
Мисливого взяли,
Назад руки ізв'язали,
В стовп замурували.

ІХ.

І по царству Соловей
Всюди тихо було,
І на пуці й на степови
Нїби сном заснуло.

Сам Причена зазирає,
Спить, не просинає,
Аж тут дудка десь з-далека
Грати зачинає.

І ту дудку на могилі
Чує Злотокрила,

І з години на годину
Виростають крила.

І Мисливий серед муру
Тую дудку чує
І звязані свої руки
Пробує, моцює.

І кінь його серед льоху
Дудку зачуває
І — що пісні — копитами
Браму розбиває.

Чує дудку і Причена
І не раз жахнеться,
І із чаші золотої
П'єть-ся і не п'єть-ся.

Чи то дудка золотая
Щось лихе віщує?
Чи то так його сумління
Мучить і мордує?

І так йому тяжко, тяжко!
І так нудно, нудно!
Тяжеліють руки й груди,
І дихати трудно.

А тут дудка грає, грає,
Ніби вимовляє:
»Стережи ся, злий Причено:
Господь покарає.«

Ляже в постіль спочивати, —
Снить ся і не снить ся:
Йому дудка золотая
Ніби кара снить ся.

Сяде їсти, — і не їсть ся,
Пити, — і не петь-ся:
Якась туга коло серця
Як гадюка веть-ся.

І всі двері зачиняє,
Уха затикає,
А сопілка грає, грає,
Ніби вимовляє:

»Кай ся живо ти, Причено,
Тілом і душою:
Піднялась рука Господня —
Бара над тобою.»

І ша!... тихо всюди стало,
В цілїм царствї тихо;
Та страшнїше воно було,
Нїж самеє лихо.

X.

І остатню співак думу
Грати зачинає,
І дрижить земля від неї,
Камінь розпукає.

І двацята коло льоху
Брама затріщала,
Враз із крюками, гаками
Хрипнула, упала.

І затряє ся стовп каміний,
На бік похилив ся,
І вершок його зламав ся,
Покотом звалив ся.

І далеко на степови
Затряслась могила,

І у сонної царівни
Засвербіли крила.

І царівна пробудилась,
Все припомянула
І на вдяку до Причепи
Льотом полинула.

А там уже і Мисливий
Конем своїм грає
І сто тисяч своїх слугів
З уха випускає.

І царівна свої крила
Раптом потрясає, —
Сорок тисяч свого війська
Із крил висипає.

»Виступай, негідний враже,
В чисте поле битись!
Не будемо ми з тобою
До смерти миритись!»

І Причепи у столиці
Слуг своїх збирає
І чи радий, чи не радий —
В поле виступає.

І обняли його силу
Дві великих сили
І Причепине все військо
До ночі побили.

А самого неубитим
У подон узяли
І сиділи та гадали,
Кару виминшляли.

Аж іде Пастух царевич
І став розважати :
» Не годить ся нам брат брата
За гріхи карати.

Всі ми винні перед батьком,
Зле усї ми жили,
А ходім на суд і правду
В степи до могили.

Нехай батько знов явить ся,
Очи нам розвяже
І розсудить і научить
І всю правду скаже.»

XI.

Нічка тиха, зорі сьвітять,
В небі місяць грає :
Степ туманом обгорнув ся
І сном заєспає.

Не шумить сухий чорнобилі,
Коник не стрекоче,
Перепілка не співає
І вуж не сикоче.

І дрімає степ широкий
І кругом біліє ;
Тільки давня могила
В степу зеленіє.

І в могилі цар, цариця
Сном опочивають.
Над могилою їх діти
Варту відбувають.

Вдруг по степу загуділо,
Затриєлась могила ;

Стало сумно, стало страшно,
Північ наступила.

І дух царя Соловоя
Став на верх могили,
Як діямент його шати
Пшнії сьвітили.

І на вінку на смертельнім
Квітки виростали,
Виростали, розпукали,
Чоло обвивали.

»Діти мої, любі діти!«
Став їм говорити :
»Не вмiли ви шануватись,
Не вмiли ви жити!

Єсть три сили в чоловіка,
І першая — знанє,
Другая — добротворінє,
Третяя — коханє.

І в коханні три гиляки :
І першая — грати,
Друга — чари малювати,
Третя — їх писати.

І по сиді із вас кождий
Відібрав від Бога,
І кождому із вас була
Простая дорога.

Мисльвому — розмішляти,
Тайни пізнавати,
Причені — за все чеплятись,
Добро вибирати.

Пастухови — дивно грати,
Дочці — помагати:
Чари в краски малювати,
Піснями писати.

А усім вам — разом жити
І вязати сили...
Діти мої, любі діти!
А чи-ж так ви жили?

XII.

»Сину старший, сину перший,
Стань передо мною,
Най розсужу суд і правду
Перше над тобою.

Тобі, сину, добре серце
Дала твоя мати,
І ти міг би від кохання
Гильля всі обняти.

Лиш життя твоє пастуше
Того не давало,
Воно тебе в твоє серце
Власне замикало.

Із дитинства ти всі чари
В серці лиш находив,
І ті чари на світ божий
Голосом виводив.

Все то, сину, милий сину,
Все то розважав я,
І по мисли тобі царство
І дарунок дав я.

І спасибі тобі, сину,
Нічого казати:

Ти умів на своїм місці
Хороше стояти.

Тим лиш тільки не хвалю я,
Що-сь в собі замкнув ся.
Що й умерших відцурав ся.
За живих забув ся. —

Стань і ти передо мною,
Донько Златокрила,
Най розсужу, чи так, донько
Як повинна-сь, жила.

Тобі, доню моя мила,
Опісля цариці
Оставались на дідизну
Степи без границі.

Степи пишні і розкішні,
Степи чарів повні.
Та і ти на серці мала
Склони полюбівні.

Ото й дав я тобі крила,
Щоб ти скрізь літала,
Що чарує — малювала,
Піснями співала.

А на що-ж ти обернула
Свої сильні крила?
Тільки з розуму зводила,
Кров людськую лила.

І хоть близька й рядом була,
Ти ума не вчилась,
Нахилилась до худібства,
І все погубила-сь.

Долю моя Златокрила!
Ти, дитя миленьке!
Не втішила-сь мене, долю,
Ані свої пеньки.

XIII.

Стань і ти, Мисливий сину,
З своїм даром з неба!
Чи той дар сьвятий із неба
Ти ужив, як треба?

Тобі дав Бог добрий розум
До розпізнаваня,
І ти, сину, ще з дитинства
Любив полюваня.

І полюючи по лісі
Зіля вичав-сь,
І полюючи за зьвір'юм
Зьвірів пізнавав-сь.

І як бігав через гори,
Скали і обвали —
Тобі думки і про землю
В голову впадали.

І як здобич попадалась,
Треба-ж було бити, —
Треба-ж було в ціль ціляти,
Луком не схибити.

Все те розуму бажало,
Щоб розміркувати:
Все те мало тобі, сину,
Розум розкривати.

І по мисли дав я землю
Для візнаня твого,

І на поміч. на підмогу
Коня вороного.

Тай ти, сину, мало, мало
Розуму учив ся!
Замість тихої науки
Ти з ріднею бив ся. —

Стань і ти сюди, Причепо!
Стань передо мною,
Най розсужу свою правду
І суд над тобою.

Сину мій! любив ти, сину,
Все покоштувати,
Лиш не хтів ти з-поміж злого
Доброго пізнати.

Ти допав ся до худібства, —
Душу затопив-єсь,
І від батька замість всього
Лиш вина просив-єсь.

Правда, діти, що і того
Треба в вашім віку,
Тільки здержним в тому бути
Треба чоловіку.

Діти мої, любі діти,
От вам правда щира:
Не впивайтесь і не бийтесь,
Не соромте мира.

Жийте кожде в своїй силі,
Тільки-но кохайтесь,
І всі четверо збирайтесь —
Правди научайтесь.»

10.—18. XII. 1857.

В. СТАРОЧЕСЬКІ СПІВИ з Кральодвірського рукопису і других.

Передмовка од перекладача.

Слава знаходу Кральодвірського рукопису належить до славного чеського співака Вячеслава Ганки. В осени 1817. року він поїхав до міста Кральодвору для перебору стародавніх памяток чеської мови.

Там він познакомив ся через одного приятеля Скленичку з Кральодвірським попом Борчем, а той йому одного часу за обідом таки 16. вересня й сказав, що в його церкві у склепу багато є ріжних давніх рукописів і оружа. Ганка зараз пішов до того склепу і там межі всяким непотрібом і паперами з Жпжкового часу найшов той самий рукопис, що послі став звісним з імям — Кральодвірського.

Рукопис той показує тільки частку якогось цілого таки порядного збору старочеських співомовів. Частка тая складається із двох вузеньких кусочків і дванацяти невеликих листочків з пергаменту. Уціліла вона добре і читається без великої трудности, бо письмо її, хоч і дуже дрібне і не тільки не має поділу стрічок, але і слів часами, за то ясне і вірне і не багато має укороток; а то немала пільга для прочиту. З'яву

того рукопису Добровський кладе межі 1290. і 1310. роками.

Співомови того рукопису можуть бути поділені на співи, співо-пісні і пісні. Перших — 6, других — 2 і остатніх — 6. Розмір їх доволі ріжнобірний. В співах панує звиклий десяти-складний розмір славянських пісень.

Передивім ся тепер кождую співомову осібно.

1. Олодра і Боліслав. В сьому відривковому говорять ся за визволу Чехів від панування Полян (Поляків) в початку вересня 1004. р. Шафарик догадується, що ся оповідка називалась: *O robítie Polanov i wuhnanie z Prahy* (в рукописи знаходять ся тільки слова ...lanow i wil...), а починалось так: *Zwola B(oleslaw)*.

2. Бен Германів. По рукопису належить до III. кн. 26. под. Дія, про котру розказується в сій співі, належить до перших років XIII. століття. 1203. р. спільне військо цїсаря Пилипа і пограничного князя Мишенського прийшло до Чехів відістити королеви Премислови Отокарови I. за то, що він прогнав свою жінку Адельгайду, сестру того пограничного князя. За відїздом короля до цїсаря Оттона IV. (*k Otě daleko zajel*), Бен збирає громаду до Грубої Скали (*Hruba Skala*) і вивольє батьківщину від прибувців. Лицар сього розказу споминається і в других памятках чеської старини, межп 1197. і 1220. роками; потому він був намістником Будишинським. Старий замок Груба Скала. (*Gross Skal*) є й до сього часу в Младоболіславськїм повіті. Він стоїть на високій горі; а недалеко від нього і Троски — дві великі скали з розвалами замку.

3. Ярослав. По рукопису належить до III. кн. 27. под. В сій оповідці говорять ся про за-

бору Татар Чехами та Моравами 24. червня 1241. року край міста Ольмуця. Сам Ярослав — то прапрадід славного роду в Чехах п. Штернберґів: а гора Гостайнів (Гонштейн) стоїть і тепер край міста Бистриці на двухгодинную їзду на схід від Ольмуця. До недавнього часу були видні на ній сліди від насинів.

4. Чмир і Власлав. По рукопису належить до III. кн. 27. под. Оповідка про забору Чмиром зрадці Крувою і Луцького чи Жатецького князя Власлава. Про сього князя споминають три давні дійописці Кузьма, Далимил і Гайко, і по них можна вводити, що дія тая діялась в першій половині IX. ст.

5. Людися і Любір. По рукопису належить до III. кн. 27. под. В сій співі розказується про зїзд бояр до одного Залабського князя і про бійки межі ними. Такі поєдинки були заведені в Чехії королем Вячеславом (1230.—1283.); а найбільше вони запанували за його наступця Премсла Отокара II. (1283.—1298.). За тих то королів запевне і з'явила ся співка.

6. Забій і Славій. По рукопису належить до III. кн. 27. под. Тут говорить ся про забору Чехами якогось чужоземного короля, але імя його не знати. Коли з'явилась ся співка, тож само вгадати трудно. Одні (Мейнерт) кладуть, що розбитий Чехами король — ніхто другий, як Людік Німецький (Ludiek), що 849. р. ходив на Регенсбург. Другі (Свобода) говорять, що то була бійка Сама з Франками, що приходили колись з королем Великим Дагобертом (628. — 638.). А треті (Палацький) кажуть, що основа сеї пісні — чиста видумка і вийшла з казок за борбу по-

ганьства з християнством: а з'яву самої співні відносять до XII. або до XIII. ст.

7. Збигонь. Перша співопієня в рукопису. Належить по ній до III. кн. 28. под. Початок сеї співомови Свобода відносить до дуже давнього часу.

8. Олень. Друга співопієня належить до III. кн. 28. под. З'ява сеї пісні по думці Добровського могла бути коло 1250. р. Ціммерман коло 1823. року найшов особний список сеї пісні слово в слово подібний до Кральодвірського. За »Оленем« в Кральодвірськім рукописі іде 6 пісень: Китяха, Ягоди, Рожа, Зозуля, Сирота і Жайворонок. Всі вони належать по рукопису до III. кн. 27. под. Челяковський завважив, що де-котрі з них подібні до московських і до наших. Про московські не можу казати, а що до наших — то правда, що дуже подібні.

Єсть іще три старі співомови, але вони не належать до кральодвірського рукопису і знайдені вже потому. Першу »Збір« декотрі мають за початок, або за продовж »Любусного суду«. А »Любусн суд« не знати хто найшов 1818. р. і тогді-ж подарував »Чеському Складу Освітні« (музею). Шафарик і декотрі другі з'яву сеї співні відносять до кінця IX. столітя; Свобода ж кладе, що вона з'явила ся в XI. ст. Розмір »Любусного Суду« (як і »Збору«) звиклий десятискладовий.

Пісня під Вишеградом — знайдена 1817. р. п. Ліндою і тепер належить до Чеського Складу Освітні. Пісня дуже давня, а рукопись відносять до першої половини XIII. столітя.

І. Олодра і Боліслав.

..... ся до чорного ліса,
Де були зібрані буйнії гетьмани,
Сім буйних гетьманів і збори селянів.
Вигонь-Дуб і будить вірну громаду
І в північну пору веде на пораду.
А громади було сто молодців жвавих,
І всі сто їх мали по мечу в холяві,
І всі сто їх мали до заліза здатність.
Доступили мита в середній гаю,
Праві собі руки навколо подали,
Тихими словами говорити стали.

Вже за половину ніч перевалилась,
Ба вже і до ранку сивого схилялась.
До князя Олодри Вигонь-Дуб і каже:
»Послухай ти, батьку велеславний княже!
Бог тобі дав силу по цілому тілу,
Бог тобі дав сиду і голову сьмілу,
Веди ж ти нас, пане, на вражих Поляннів!
З-заду чи з-переду, у право чи в ліво,
На всі бійки люті — ми з тобою сьміло!...
Нуте ж, наші хлопці, славній молодці!«
Взяв Олодра пранір сильною рукою:
»На Поляннів, хлопці!... за мною, за мною!
На Поляннів, хлопці, на вражих Поляннів!«
І кинулись рантом вісім отаманів,
А за ними війська три сотні і півета,
Три сотні і півета кинулись до міста,
Де Поляне кляті стали спочивати.

Коло ліса стали, з гори поглядали.
Ще Прага дрімала у ранньому снані,
Край неї курилась Вільтава в тумані;
За Прагою далі кілька гір синіло,

За ними на сході небо червопіло.
»В долину живенько! Тихо та тихенько!«
Край самої Праги нинішном поставали
І тихо з холяви мечі добували.
Прийшов пастух рано під самую Прагу
Тай почав просити браму одчпинити.
І завважив сторож пастуховий голос
І відчинив браму на річку Вільтаву.
І йде пастух, грає, — аж князь вилітає,
За князем гетьмани кинулись до брами,
А за ними й військо у самеє місто.
Ударили гуком бубни громовії,
Затрубили звуком труби полковії,
Розвлясь хоругви, скликають до збору,
І міст аж трясеть-ся від того напору.
Страх ударив раптом на сонних Поляпів.
А ще-ж ті Поляни оруже хватають,
А вже їх гетьмани мечами рубаять.
Сюди-туди скачуть і сьвіта не бачуть,
І турмою пруть ся к Прокоповій брамі,
І далі та далі біжать під мечами.
А наша замога від нашого Бога.
Встає ідно сонце по цілому небі,
Встає іден Ярмір на землі в потребі.
Розносить ся радість по цілії Празї,
Розносить ся радість наоколо Праги,
Розносить ся радість по цілому краю,
По цілому краю від радой Праги.

11. XI. 1860 [?].

2. Бен-Германів.

Ой ти сонце, ти сонячко!
Чи жалю не маєш,
Що весело так із неба
На нас поглядаєш?

Бо де-ж князь? де наше військо? —
У Оти на полі! —
А хто-ж нам його поверне
При нашій недолі?

Довгим тягем Німці тягнуть,
Та все Німці Сася,
Від Згорільських гір високих
На країни наші.

-- »Дайте, дайте, небожатка,
Срібло, золото, збоже.
Заким двори та хатини
Полум'я обложить«.

І усе нам попалили,
Скарби загорнули,
Худобину позаймали,
К Троскам повернули.

Не тужіть же, добрі люде :
Вже травою вкрито,
Де ступало та топтало
Чужее копито.

Беріть квітки, вийте вінки
Для свого вибавці,
Бо надія промініє
Як солячко в-ранці.

Вже надія промініє :
Встає Бен-Германів
І скликає всю громаду
На Сасів поганих.

І зібрались люде в гаї
До Грубої Скали :
За оруже на ворога
Ціпи зладнювали.

І Бен їде вперед конем,
А за Беном люде :
»Помста, помста,« викликають,
»Вражим Сасам буде!«

І дві сторони страшеним
Гнівом розпалились,
Збурили ся їх утроби,
Злостію озлились.

І огнистими очима
Зиркнули, як змії,
І вдарили копя в коплю
І кії у кії.

І вдарились дві сторони,
Як ліс затріщали,
І як блискавка по небі,
Мечі заблищали.

Гримлять тряски громовії,
Зьвірі утікають.
І аж третє сине небо
Громи потрясають.

І від скалів і від горів
Котить ся в долині
То грім кіїв, то стук мечів,
Як повал дубини.

І так тії дві сторони
Бились без замоги,
Бо завзяті мали пяти
І певніі ноги.

Аж підняв ся Бен у гору,
Кинув меч у право, —
І на право вражих Німців
Сила полягало.

Кинув в ліво, — і на ліво
Збурилася сила,
Взад, до лому, — і каміне
Скала покотила.

Пішла бійка превелика
З горба на долину, —
А вже-ж Німці утікають,
А вже-ж Німці потапають,
А вже-ж Німці гинуть!

11. XI. [1860.]

3. Ярослав.

Роскажу вам, люде, славному оповідку
Про велику свалку, про люту бійку.
А ви постривайте, мисли позбирайте,
Вислухайте диво, та не забувайте.

Край міста Ольмуця із лівого бока
Стоїть аж до нині гора невисока,
Гора невисока, а зветь-ся Гостайнів,
Там Божая Мати творить дива тайні.

Довго наші панства в мирі пробували,
Довго межі людом статки процвітали.
Та зі сходу раптом сильна буря встала,
Встала із-за дочки татарського хана,
Що ї за каміне, золото та перли
Хрещені люде з сього світа стерли.

Кублаївна, красна як зирниця ясна,
Зачула, що є десь західні панства,
Що немало люду і там пробуває, —
Захтіла зізнати чужії звичаї.

І десять молодців скочило на ноги
І дві дівки красні стали до підмоги.
Усе зладивали для тої дороги.

І їдні на коні, другі — на підводи,
І прямо рухнули, де сонце заходить.

Як тая зірниця на небі блищить ся,
Як ізійде рано над сивим туманом —
Так і дочка тая сивого Кублая
Вродою-красою та поглядом сьяла.
Її обвивало злоте покривало,
А шю та груди обвивали всюди
Дорогі каміня, перли та зумруди.

Та вражії-ж Німці краси не вважали,
Заздрили багатству, — багатства й бажали.
Цілую дорогу стерегли небогу,
Далі серед ліса на нюю напали,
Саму її вбили. багатства забрали.

Чує хан татарський, чує аж на сході,
Що з його дочкою стало на заході.
І з цілого краю своє військо зводить,
І живо женеть-ся, де сонце заходить.

Ба зачули живо й королі західні,
Що хан на поході на їх краї рідні:
І їдні до других живо прибувають,
Превелике військо на війну збирають,
Против нього полем живо виступають.
На рівній долині стали, спочивають,
Стали, спочивають, хана вглядають.
А Кублай і каже знахурам і вгадцям
І всім чародіям і всім зороглядцям,
Каже разом стати, разом погадати, —
Який тая бійка кінець буде мати.
І зібрались разом знахурі і вгадці
І всі чародії і всі зороглядці,
Кругом поставали і круг розділили,
Чорну трость узяли, на діл положили,
На дві половини поздовж розплатали:

Їдну половину Кублаєм назвали,
Другу половину королем назвали.
Старими словами почали співати,
І почали трости поспіл воювати,
І трость Кублайова стала замагати.
І багато люда зрадувалось з чуда,
І кождий до свого коня підбігає.
Становить ся в лаву і бійки чекає.
А хрещені люде в чари не вдавались :
Вони на поганих без ўму погнались,
Бо їх заносила велика їх сила, —
І перша предлюта бійка наступила.
Каленії стріли градом полетіли ;
Крепкії оцепи громом затріщали ;
Широкії шаблї бляском заблищали,
А обидва боки, на віру завзяті,
Не дають чужому поле заступати.

А вже-ж тих поганих хрещенії гнали,
А вже-ж їх поганих зівсім замагали.
Аж знов чародії підійняли трости,
І знову ожили татарськії кости.
І знову ожили, набрали ся сили,
На хрещених зразу валом повалили,
Тай так же їх круто полями погнали,
Що тії як звірі сполошені стали.
Там щит під ногами, там шолом гетьмана,
Там кінь у стремених носить свого пана.
Той іще раз руку на Татар заносить,
А той у них пробіг милосердя просить.
Так тії Татари військо й потлумили,
На хрещених тяжкїй гарач наложили,
І два королівства під себе підбили :
Новгород великий і старгород Київ.
Та скоро-ж те горе стало доїдати, —
Стали по всіх краях дружини збирати.

І чотири сильні дружини зібрали,
З Татарамн вражбу знову розпочали.
Двигнулись Татари, як чорнії хмарн,
Готовії градом уроджаї псути.
І двічі їх було із далеку чути.
І почули Угри, сотнями згорнулись,
І в сильній бронї з ними зострінулись.

Та дармо і сила, дармо і та пишність,
Дармо й та завзятість і вся непохильність.
Татари ввігнались в ряди, в середину,
Розбили все військо в лихую годину.
І що було миле, все то полонили. —
Не стало надії, не стало й підмори,
Наступило горе, страшеннее горе.

І почали вірні молити ся Богу,
Щоби Господь дав їм на Татар підмогу:
»Встань, Господи сильний, стань у своїм гнїві!
Збав нас від поганих, збав від нечестивих!
Вони ж нашу душу згубити захтіли
І як овець зьвірі, навкруги обсіли.«
Програли бій перший і другий програли:
Ба вже і до Польці дібрались Татари,
І полонять краї, і знову женуть ся,
Все ближче та ближче до міста Ольмуця.
Біда іще тужша встає по всіх краях,
Бо вваги ні на що не було в Кублая.

І билась день перший і билась день вторий,
Ніхто не хилив ся, не було заборн.
Аж почали разом множитись невірні,
Як множать ся в осїнь тумани вечірні.
І в цілому морі Татар преноганих,
В самій серединї двигались християни.
І насиллом гнули до Сьвятої гóри,
Де Божая Мати свої диви творить.

— «В гору!» Внеслав крикнув: «в гору з-між
[Татарів!]

Мечем по щитови, по срібному вдарив.
І в гору хоругву над вірними зноєсть,
І посилав вірних, на врагів підносить.
І в сильную купу збили ся хрещені:
Бухнули з Татарів, як огні підземні.
Бухнули огнями з татарського збору,
Та поспірим ходом по горбі на гору.
Під горбом широко у шир розступились,
А к низу у гранку остру заузились,
На право, на ліво щитами покрились.
І другії першим, а третії другим
На буйнії плечі ратища напнули,
І стріли — як хмари з гори на Татарів!
Аж ніч наступила, всю землю покрила,
Від землі до хмари тьмою підступила,
Запалені очи ворогів закрила,
Вірних і невірних миром помирила.
І в ночі хрещені стали спочивати,
Стали на горбови насипи копати.

Тільки що на сході ранком засиніло,
А в таборі вражім так і закипіло,
І з гори під гору страшно і зирнути,
А там далі-далі — й оком не сягнути.
Все на конях грають, копя підіймають,
На конях підносять голови християнські,
Носять і кидають перед ноги ханські:
А другі тим часом до купи збирались,
До їдного боку довго замірялись,
А далі на гору раптом і порвались.
І всі престрашеним криком закричали,
Аж від него гори й доли застогнали.
А хрещені люде на насипи стали;
Стала Божа Мати сили додавати,

Стали вони луки туго натягати,
Острими мечами сильно замахати, —
І Татари к межі стали одступати.

Злютувались сильно всі Татари люті,
Роз'ярив ся гнівом і хан їх надутий.
І на три поділи табір розступив ся,
І у три батови на гору пустив ся.
А хрещені люде мали дваццять дубів,
Дваццять дубів мали і ті поспирали,
А по краях наспів клади покладали.
Бо вже й по-під наспи гнали ся Татари,
Гнались, викрикали під самії хмари;
Бо вже і на наспи поповзли, як гади.
Аж хрещені з наспів покотили клади,
І клади Татарів, як червів, здавили,
Ще й далі, на рівнім, немало побили.
І довго ще бились, — сила силу била,
Аж ніч тії бійці кінець положила. —
Але пробіг люде! славного Внеслава,
Славного Внеслава стріла пронизала.
І тяжкї жалї серце розривали,
А з сильної згаги утроби палали
І зрошені трави уста закропляли.
Прийшов тихий вечер, на ніч повернуло,
Ніч пішла до рая, ба вже й розсвінуло.
І день розгорів ся, наступав полудень;
З згаги помирали хрещенї люде,
І сумно запеклі уста відкривали,
До Матери Божой хрипливо співали,
До неї зімлілі очи обертали,
І жалібно руки до Бога ламали,
Від землі до неба сумно поглядали.
»Нема сили далі од згаги стояти,
Нема сили далі згаги воювати.

Хто хоче здоровля, кому мило жити,
Тому у Татарів милости просити.«
Так ідні ридали, так другі кричали :
»Тяжче меча, брате, з згаги погибати,
А води доволї буде у неволї.«

»За мною ж, за мною!« стилій Вестонь учить :
»В кого думка люба, кого згага мучить!«
Аж Вратислав сильний, як щур підбігає.
Вестоня за руки з опалу хватає :
»Вестоню поганий, зрадо християнів!
Хочеш до загуби вести добрі люди?
Від Господа Бога нам милости ждати,
А не від неволї у Татарів клятих.
Не рвіть ся в загубу, братя мої милі!
Таж люте безводдя вже ми пережили :
Бог давав нам силу в гарячій полудень,
Бог іще нам вірним помагати буде.
А в таку мову стидно і вдаватись,
Козя молодцями хто думає зватись.
Поляжем од згаги, — так щó-ж, добрі люде?
Смерть уже од Бога назначена буде.
А самі дамо ся мечам вороговим,
То самі на себе лихо наготовим.
Бридко ж, мої братя, невільницьом бути,
Гріх без бою шию у неволю гнути.
За мною ж, за мною, всі молодці гожі!
За мною в каплицю до Матери Божі!«
І йдуть за ним люде до тої каплиці :
»Встань у гніві своїм, Небесна Царице!
Підійми нас в краю по-над ворогами,
Та вислухай жалї по-під небесами!
Враги наші люті нас обгородили, —
Вибав же нас, Мати, з татарської сили,
Дай хоч малу пільгу спалній утробі, —

Голосную пісню заспіваєм тобі.
Потри з земель наших вражії патіки,
Зглядь із країв наших на вічніі віки!»

Аж на спеклім небі збирають ся хмари,
Подув сильний вітер, страшний грім ударив;
По цілому небі нахмурились хмари,
Блискавка михкоче і бе на Татарів.

А на горбі, диви! дощик вірних живить.

І буря минудась, а сила горнудась
Із цілого паньства, із цілого краю,
Та все до Ольмуця хоругви їх мають.

І в них коло боку мечі тяжкі були,
І в них за плечима повні тули були.

Іх голови буйні шоломи вкривали,

І під ними коні бистрії скакали.

Затрубили разом веї роги лісніі.

Ударили разом бубни голосніі.

І ідна на другу сторона погналась,

Аж курява тьмою в гору підіймалась,

І люта остатня бійка розночалась.

Пішли мечів острих і хряски і брязки,

Пішли стріл калених і сикот і ляски,

І ломи оцелів і ратищів тряски.

І було колотя, і була цоруба,

І була там радість, і була загуба.

Кров червона лилась, як річка дощова.

Трупи там лежали, як по лісі дрова.

Сьому на дві долі голова в розколї.

А сьому на муки відрубали руки.

Той з коня звалив ся, на других котив ся,

А той озьвірив ся — ворогів мелотить,

Як по скалах буря старі дуби котить:

Тому меч по ручку в серце устрягає,

А тому Татарин ухо відтинає.

Ох! піднялись ріки, жалібнії крики;
Та вже-ж бо хрещені почали втікати,
Стади їх Татари лютим давом гнати.

Аж Ярослав сильний орлом надлігас;
Могучії груди броня закривас,
Під броньєю храбрість і сила широка,
Під шоломом розум і дума глибока,
В очах його ясених осьвіта висока.
Скаче і женеть-ся, ніби лев той лютий,
Що кров йому теплу вдало ся зачути,
Або в нього ловчий номимо ударив, —
Так він розлютив ся, летить на Татарів.
За ним Чехи з заду, як посипи граду.
Він на Кублаєнка рангом нападає,
І лютая бійка знову наступає.
Схватили оцени, вдарились обое,
Крепкіі оцени тріснули на двое.
А кривдею змитий враз із конем карим
Ярослав могучий мечем як ударить —
Так йому до разу груди й розсікає!
І труп Кубласика на трупи спадає.
Тарахнули рангом його тузи й луки,
Поияли ся страхом веі Татари люті.
І ратища довгі від себе кидали,
І хто міг тікати, то ті утікали:
Втікали далеко до самого сходу,
І Гана позбулаєь дикого народу.

12. XI. [1860.]

4. Чмир і Власлав.

Каже Неклан встати на війну кроваву.
Каже княжими словами: »На помету Влаславу!
Ветало військко, ветало на війну кроваву,
На княжії слова ветало на помету Їлаславу.

Бо гордий князь Власлав дуже дметь-ся в гору,
Що над князем, над Некланом, отримав забору.
Меч-огонь пускає у краї Неклана

І мечами грабливими погонить Неклана.

— »Веди ж, Чмиру, збори, веди на бій лютий,
Бо нас думно позиває князь Власлав надутий!«

І устав Чмир любий, бере щит двузубий,
З чорним щитом бере молот, шолом дуже грубий,
І для богів кладе дари під всі сьвяті дуби. —
Гукнув Чмир на військо — і військо готове,
І до сенця тягне зраня, тягне весь день до смер-
Все к тому горбови. [каня,

Аж там по дідинах дими та пожари,
По дідинах всюди плачі і тяжкії жалі.

— »Хто-ж палить дідини, забирає збоже?

Хто-ж то жалю завдає вам? чи не Власлав може?

Нехай його зьвірство остатнее буде —

Йому помету та погубу несуть мої люде.»

А Чмирови й кажуть: »Крувій верховодить:

Забрав стада й по дідинах з огнем-мечем ходить.

І усе, щó мало користь для народу,

Все те злієть його потерла; ще й взяв воєводу.»

І Чмир на Крувою страшно розізлив ся,

І гнів йому по сугавах із грудий розлив ся.

»Військо!« каже: »взавтра розпалимо злости,

А сьогодні най спочинуть ізмучені кости!«

Стоять гори в ліво, стоять гори в право;

На їх тімні на високім ясне сонце встало.

І звідси горами, і звідти горами

Тягне військо, несе в собі і бійку і рани.

— »Ой туди до міста, міста над скалою,

Де Крувій держить Войміра із його дочкою,

Щó взяв їх у лісі під тими скалами,

І Неклана, князя-батька, зрадою споганив;

Що Неклану кляв ся, давав вірну руку,
Та тим словом і рукою звів людей на муку.
В гору ж, в вишнє місто, в гору моє військо!«

І змішалось військо, кинулось на місто,
Із-за Чмирового слова, як хмара льодова.
Передні щит на щит живо покривались,
А задні -- то на коня за ними спиралсь,
То за друки поміж дуби заложені брались.
І з ліса до міста мечі задреньчали
Насупротив мечам вражим, щó із міста слали.
Биком реве Крувій, реве, військо учить,
І меч його в Пражан надав, як дерево з кручі.
Та по горах много сильної дубини; —
Є багато й коло міста в Неклана дружини.
Звелів Чмир із-заду вдарити на місто,
Та звелів Чмир і з переду стїну перелїзти.
А дуби прегрубї в гущі під скалами,
Під скалами, під стїнами враги поспирали,
Щоб по них валились клади, як військо нападе. —
Під ними з переду сильні й поставали,
Муж до мужа, друг до друга плечі постискали.
На плечі дерева понерек поклали,
Та повздож їх ужевками міцно й повязали:
І для себе за підпору ратища поклали,
І знов таки ужевками повздож увязали.
І скочив ряд третїх, на третїх — четвертих,
А пятїї стали лїзти на верх аж до міста,
Де мечі горїли, де сипались стрїли,
І де клади бурливї до низу летїли.
А далї й на стїни, як хвилї, полили.
І в замкови цілу силу рантом захватили.
»Бери-ж ти, Войміру, дочку молоденьку,
Поспішай з неволї на скалу раненько;
Там на скалі рано побачиш, Войміру,
Як Крувій гне шию під карну сокиру.« —

І виходить Воймір з неволі на волю,
Виходить раненько з своєю дочкою,
Видить, як рубають голову Кривою.
І Чмир користь людям назад відсплає,
А з користю й дочка до дому вертає.

Хоче Воймір старпій дати богам дари
На тій самій горі, в тій-же самій порі.
А Чмир йому й каже: »Воймиру, у гору!
Таж ми над Влаславом хватаєм забору.
Пожди ж на годивку богів дарувати:
Боги й самі хочуть Власлава карати.
А от, коли стане сонце на полудень,
Тоді всі ми, брате, в таким місці будем.
Де стане забору військо викликати,
От і броня вража, бери живо, брате!«
Зрадував ся Воймір, дари відкладає.
Стає серед гаю і сильно гукає.
Він голосом сильним до богів гукає,
Аж трясуть ся дуби по синьому гаї:
»Не яріть ся, боги, та на слугу свого,
Що в нинішнім сонці не палить нічого.«
А Чмир йому й каже: »Треба дари дати ---
Та треба-ж сьогодні й ворогів дігнати!
Так сїдай же живо на коні бистрепні
Та пролітай гаї поскоком оленним.
Там буде в діброві скала край дороги,
Богам дуже мила; на її верхови
Подай богам дари, богам, спасам своїм,
За замоги задні, замоги передні.
І нім сонце ясне підійде до неба,
Тобі того місця доступити треба:
А нім сонце ясне по-над гаї зійде,
Так до того місяця і все військо дійде.

І повіє дар твій стовпами із диму,
І поклін дасть військо, проходячи мимо...»

І сідає Воймір на коні бистренні,
Пролітає гаї поскоком оленним,
Та живо в діброву до скали крутої;
Тай на скалі тії, на самім верхови
Загнічує дари богам, спасає своїм,
За замоги задні, замоги передні.
Загнітив на дари буйною корову
Червоної масти, гладку та здорову,
А купив корову в кастуха старого
У яру глибокім, у траві високій,
А дав за корову коня із уздою. —
Палає огнисько; аж підходить військо.
І з яру йде в гору в зелену діброву.
Співаючи військо полками іде,
Їден по їдному оруже несе.
Кожний коло дарів богів вихваляє;
Що їден замовкне, — другий починає.
А коли вже спадком військо проходило,
На коня і Воймір вискакує живо;
А стегна та плечі забрали погонці.

І пішло все військо за ступнями сонця.
Їде до полудня і не спочиває,
Аж його на рівнім Власлав виглядає.
Від ліса до ліса його стани стали,
У п'ятеро більші за стани Пражанів.
І як із безодні, із них клетотіло,
І много-премногo собак скавуділо.
— »З сими ворогами тягались нам горе:
Кий палицьо, брате, рідко коли збере, —
Воймір промовляє. А Чмир одвічає:
»Розумно то, брате, по-тиху казати;
Лучше не боятись, на все готуватись.

Чого нам чолами против скали бити?
Таже лис і тура може одурити.
Нас із горц, знати, Влаславу видати. —
Ану-ж до долини навколо вершини,
Щоб ті були з заду, хто був попереду;
І навколо гору! до самого долу!«
І Воймір підняв ся, і Чмир підійняв ся.
І кружало військо через цілу гору,
І кружало військо девять раз до долу.
Та ворогам своїм силу розмножало,
Та ворогам своїм страху завдавало:
В низу розступились помежи корчами,
Щоб блиснула броня перед їх очами.
І гора блиснула перед ворогами.
Чмир з переду вдарив штирома полками,
А луна із ліса обома боками.
І луна гукає, ворогів лякає.
Враги подають ся, страшно їм усюди,
І ряди розбились то сюди, то туди.
Аж храбрую руку й Воймір підіймає,
На пілім півсході в яру засідає
І ставить ся боком напротив Власлава,
І ліс реве ревом з глибокого яру:
Ніби сильні гори били ся з горами
І старії дуби на собі ломали.
І вискочив Власлав, на Чмира пігнав ся,
А Чмир на Власлава і сам розігнав ся.
Січа люта стала; меч на меч пустив ся; —
І з коня до долу Власлав покотив ся.
Покотив ся Власлав по землі зіллятій,
На всі боки беть-ся і не може встати.
Його у ніч чорну Мара присипляла;
І кривля кипіла з сильного Власлава,
І в сирую землю по траві стікала.
Та вже й душа вийшла з ревучої губи.

Піднялась на дуба і вилась по дубі,
Доки коло дуба не спалили трупа.
Влаславове військо кинуло боїсько
Та звідти у п'яти через гору боком.
Потайно та тихо пред Чмировим оком,
Перед Чмиром вірним, Влаславо-побійним.
Некланові уха забора лоскоче,
А користь велика тішить Некланові очі.

13. XI. [1860.]

5. Людися і Любір.

Послухайте, добрі люде,
Що за баль та бійка буде.
Був в Залабі князь завзятий,
Князь і добрий і багатий,
Мав дочку єдним єдину
Собі і всім дуже милу.
Та була-ж дочка на диво:
Сама пишна, уродлива,
Мала личко дуже біле,
А по личку рожі цвіліл.
Її очі — небо синє;
А по білій її шиї
Злоторусєє волося
У перстені завило ся.
І князь слугів розсилає
І всіх панів запрошає,
Щоб до міста прибували,
Бо великі будуть балі.
І як день той був обраний,
Позбірالیсь уєї пани
З дальніх земель, з дальніх країв
В місто княже на ті балі.
Загреміли котли-труби, —
І до князя ідуть люди.

Поклін князю і княгині,
Поклін дочці-господині.
І за довгі столи сіли,
Як уроди їм веліли.
І носили їде дивне,
Годоване було славне,
Годоване було давне.
В костях сила розступилась,
В мислях дума розширилась.
І князь каже: »Добрі люде,
Нехай тайно вам не буде,
Де причини тії були,
Що вас сюди ізгорнули.
Хочу знати, добрі люде,
Хто сильніший із нас буде,
Бо сусідом Німця мати —
Тра і в миру бійки ждати.«

І сказав князь; тихо всюди;
Із-за стола усї люди
Поклін князеви, княгині,
Поклін дочці-господині.
Загреміли котли-труби;
Вже й посади ставлять люди,
І на дугу на широкім,
На помості на високім,
Сіли князь із старостами
І княгиня з жіночками
І Людися з дівоньками.
І каже князь своїм любим:
»Хто з вас перший має сісти,
Те я маю сам повісти.«
І в Стребора пальцем тиче,
Стребір Людислава кличе:
І на коні враз сідали,

І ратища острі брали,
Против себе прудко гнали.
Та як раптом позбігались —
Так ратища й поламались,
І обидва потомились,
І з дороги уступились.

Загреміли котли, труби,
І каже князь своїм любим:
»Хто з вас другий має сісти —
Щоб княгині те повісти.«
Аж в Серпося вона тиче,
Серпось Спитибора кличе.
І на коні враз сідали
І ратища острі брали.
І гнав Серпось Спитибора,
І зсадив з сідла небору.
Тоді з коня і сам, жвавий;
І обидва мечі взяли,
Стали в щити разом тяти, —
Стали искри вилітати.
Аж Спитибір січе Спрося,
Спрось у землю заповор ся.
І обидва потомились
І з дороги уступились.

Загреміли котли-труби,
І каже князь своїм любим:
»Хто з вас третій має сісти —
Щоб Людисі те повісти.«
А княжна в Любора тиче,
Любір Бодеміра кличе.
І на коні враз сідали,
І ратища острі брали,
У загородь шибко гнались,
Против себе замірялись.

Вдарились — огонь полпв ся :
Болемір з коня звалив ся.
Щит далеко від небоги,
І несуть його з дороги.
Загрімил котли-труби :
Вже Рубося кличе Любір.
Рубось на коня підняв ся,
На Любора розігнав ся.
Любір ратище втинає,
Кренко шолом йому крає ;
Рубось валить ся під ноги,
І несуть його з дороги.
Загрімил котли-труби, —
Викликає знову Любір :
»Хто зо мною битись має,
Най в загородь виступає.«
І був говір у народі ;
І ждав Любір в загороді.
Здислав ратище виймає,
Тура голову тримає,
Живо на коня сїдає
І надуто промовляє :
»Прадїд мій збив туру роги,
Батько Німців ганяв збори,
Спробуй же мене, Люборе !«
Розігнали ся конями,
Ударились головами,
І обидва з коней впали,
Живо мечі добували,
Битись пінії почали.
І рубали ся мечами,
Аж околиці дреньчали.
Далі Любір на бік круто,
По шоломі сїче люто.

На два куспи шолом скочив,
Меч у меч іще бризкоче.
І меч лежить в загороді,
А Здислав лежить на споді.
Загреміли котли й труби:
Вже Любора беруть люди.
Ідуть до князя і княгині,
До Людсеї-господині.
І йому вінок Людсея
З дубового ставить листя.
І в вінкови спільний Любір.
І гремлять котли і труби.

13. XI. [1860.]

6. Забій, Славій і Людко.

Із чорного ліса скала виступає,
А на скалу Забій сильний виступає,
Ча всі штири боки краї оглядає.
Зі всіх штирох боків смутно сиротині,
І застогнав плачем, плачем голубиним.
І довго сядів він і довго смутив ся,
А далі, як олень, на ноги схонив ся.
Од мужа до мужа живо поспіває,
Од сильних до сильних по цілому краю,
Короткеє слово з-тиха промовляє.
Поклонить ся богам, — далі поспіває.
І минув день перший, і минув день второй.
І коли по третім заблищали зорі,
Зібрали ся люде в лісі межі гори.
Вийшов до них Забій, звів їх у долину,
В глибоку долину, в густую ліщину.
І Забій ще низче в долину ступає.
І на струнах смутних смутно промовляє:

»Люде серців братніх і щирого ока!
Смутную вам пісню співаю з глибока;
Вона з мого серця до вас вилітає,
З серця, що найглибше в горі потапає.
Пішов батько в землю, оставив в дідині
Дрібні свої діти вірній господині.
Пішов батько в землю, не сказав нікому:
»Будь ти для них батьком, господарем дому.«
А чужий і впер ся до чужої хати,
Чужими словами став заповідати:
Як з-раня по вечір жило ся в чужині,
Щоб і тут так жили діти й господині,
І їдну лиш мати дружину кохану
На цілу дорогу з Весни по Морану.
І усі ворони повиганяв з гаю,
І які боги були в його краю —
Таких і їм каже молити-просити,
Таким і їм каже дари приносити.
І не сьміють богам чола нахилати,
Не сьміють смерками їм їсти давати,
Куди ходив батько їм пісні співати.
І всі наші дуби враги повалили,
І всіх богів наших вороги побили.«

— »Забою, ти з серця до серця співаєш,
З середини гора пісню виливаєш.
І як колись Люмір співав в Вишеграді,
Так і ти співаєш мені і громаді.
Співака милують і боги і люди.
Співай, коли вмієш, ворогам на груди.«

І поглянув Забій Славосви в очи
І пройняти глибше його серце хоче:
»А було два сини із голосом сильним,
Вони ж то до ліса що-дня прибували,
Молотом, мечами пробували сили,

Вертали в розкоші і все теє крили.
А коли з літами сили затверділи,
Коли з ворогами бити ся уміли
І другії братя підростати стали, —
Тоді усі разом на врага і встали,
І від бурі в бурю небо загорнулось,
І давнєє щастя в дідини вернулось.»

І в діл до Забоя усі поскакали,
Сильними руками сильно істискали,
Із грудей на груди усі руки клали
І мудреє слово до слова складали.
Ніч пішла під ранок, на небі сьвітало,
А із яру військо грізно виступало,
Розсипалось пилом помежи корчами
І брало ся лісом обома боками.
І минув день перший, і минув день вторий.
І коли по третім засьвітили зорі,
Брав ся Забій лісом, — за Забоєм збори;
Брав ся Славій лісом, — за Славосем збори.
Всякий має щирість к гетьману Забою,
А королю спротив і серце і броню.

»На гору, мій брате! на гору, Славою!
З неї всі оглянем, змовимось до бою.
А з гори на сході у діброві темній
Там ми собі, брате, дамо й руки певні.
На гору-ж, мій брате! по лісовім сліду,
За тобою живо і я туди їду.»

»Чого-ж, мій Забою, чого, милий брате,
Ми маємо бійку з гори починати?
Бурмо королівців, помимо шукати!»

— »Ой, брате Славою! як гада губити —
На голову з-разу треба наступити;
А крутая гора — то його голова.»

І буйнес військо двигнуло ся гайом,
Двигнуло ся в ліво, двигнуло ся в право :
Туди потягли ся по слову Забоя,
А туди — по слову прудкого Славоя.
Та всі через гаї до гори крутої.
І пятеє сонце на небі стояло,
І спльнні руки військо подавало,
Військо королівське лисом оглядало.

»Збирає наш Людко все військо погане,
Все військо погане до їдної рани.
Ой ти, Людку, Людку ! слуго корольовий !
Роскажи ж ти своєму мучарови злому,
Що нам тепер димом всі його умови !«

І злютив ся Людко і скликає військо,
Засьвітилось сонцем ціле піднебісько,
Заблищало сонцем королівське військо.
По Людковім слову всі мали готову
І ногу до хочу і руку до бою.

»Бий, Славою, з боку по лисовім скоку,
А я незабаром з чола їм ударю.«
І Забій з-переду як градом ударив,
І Славій із боку як градом ударив.
»Вони, вони, брате, богів нам валили,
Рубали нам дуби, ворін полошили.
Тепер самі боги додають нам сили !«

І кинув ся Людко на Забоя скоком.
Забій Людка мірить запаленим оком.
І дуб дуба мірить ; військо поглядає ;
Жене в Людка Забій, — ба, вже й доганяє.
Замахнув ся Людко, меча підіймає
І три шкури разом в щиті пробиває.
Замахнув ся Забій, молота пускає.

Скочив на бік Людко, молот пролітає
І в дерево вдарив, — дерево скотилось,
І трийцять із війська в батьків опинилось.

І злютив ся Людко: »О стерво ти!« каже,
»Потворо ти гадів! Меча бери, враже!«
Забій меч виймає, кус щита рубає,
Людко замахнув ся, — меч його співзнув ся,
Завзялись на рани обидва гетьмани.
І усе по собі ранами стесали,
І все коло себе кривлею збрукали;
Тай самих кривлею забрукали люди,
Бо лютая бійка почала ся всюди.

Котило ся сонце до полудня з-раня,
Ба вже й покотилось на нів до смерканя,
А ще всюди бились, нігде не хилились:
Там бились з Забоєм, а там із Славоєм.
»Ах ти, враже,« каже, »біс би в тебе вліз ся!
Чого ти кров нашу пити напосів ся?«
Забій схопив молот, — Людко вибігає,
Забій в гору молот в ворога кидає.
І загудів молот, гримнув по щитови,
І щит розбиває і груди Людкови.
І по душі вдарив, душу виганяє,
Та ще й на пять сяжнів в військо залітає.
Страх ворогам крики з горла вириває,
А з уст у Забойців радість вилітає
І в очах веселих некрами палає.
»В гору, братя, в гору! Бог дає забору!
А ви, хлопці, жваво на ліво, на право,
Та позвозьте коні із цілого гаю.«
Запужали коні по всій оболоні.
»Забою, Забою! ти, леве завзятий,
Не кидай же, брате, врагів добивати!«

І став сильний Забій, щита відкидає,
Молотом кладає і мечем рубає,
В ворогах дороги навхрест прокладає.
І вороги в пяти стали утікати,
Луна їх з боїська гуком поганяє,
І страх із їх горла крики вириває.
Заіржали коні по всій оболоні.
»У гору, на коні! на коні, до гаю!
Кіньми за врагами по цілому краю!
Живо, живо, коні! живо, небожата!
Несіть нашу помсту за ними по пятах!«
І живо на коні полки посідали,
І нога на ногу ворогів погнали,
І рану на рану люто накладали,
Долини і гори, ліси проминали;
І в ліву і в право все в зад убігало.
Гуде дика річка, хвиля хвилю гонить,
Гуде усе військо, слід на слід нагонить,
І зі всього скоку — у річку глибоку!
І чужих багато водою понесло;
Лиш на другий беріг вісти перенесло.
То не лютий ястреб крила розпинає,
Літає по краю, иташок доганяє,
То Забоя військо по ворогах гнало,
Всюди стерегло їх і кіньми ступало.
Гнало по них люто в ночі під зорйою,
Гнало по них люто і в день під жарою,
І знов від смерканя до самого раня.
Гуде дика річка, хвиля хвилю гонить,
Гуде усе військо, слід на слід нагонить,
І зі всього скоку — у річку глибоку!
І чужих багато водою понесло;
Лиш на другий беріг вісти перенесло.
»На гори, мій брате! на сивії гори!
Там добудем помсти, добудем забори!«

— »Забою мій брате, недалеко гори ;
А ворогів повчок, та і тому горе !«
— »Не вважай, Славою, ти — сюди, я — туди,
А повчок губити королівство буде.«
То не вітер грає, бурять військо краї,
І краї на ліво, і краї на право ;
І радеє військо силою палало.
»Ой, брате, мій брате ! глянь на сиву гору,
Там наші боги дали нам забору,
Там і душ померших много зістаєть-ся,
То сюди, то туди по деревах веть-ся.
І страшно їх птахам, страшно і звірови,
І їх не боять ся їдші тільки сови.
Туди на верх, брате, померших ховати,
Богам, спасам нашим, покорми давати,
Давати їм дари і мило молити
І скласти їм броню ворогів побитих !«

15. XI. [1860.]

7. Збигонь.

Літав голубочок з дуба на дубочок.
Воркотав із жалю по цілому гаю :
»Ой, гаю-ж, мій гаю ! по тобі-ж літав я,
Літав з голубкою, своєю з пленькою.
Та взяв Збигонь любку, сивую голубку,
Заніс у євітлицю, темную темницю.« —
Молодець із ранку ходить коло замку,
Жалібно здихас, милої не має ;
Від замку — на скалу ; на скалі сїдає,
Жалібно сїдає, мовчить з німим гаєм.
Прилітає голуб, жалібно воркоче.
Молодець поглянув голубови в очи.
— »Що-ж ти, голубочку, смутен на дубочку ?
Чи взяв ворон любку, сивую голубку,

Як до того замку вражий Збигонь з ранку,
Вражий Збигонь з ранку взяв мою коханку,
Заніс у світлицю, темную темницю?
Голубче, голубче! ти б з вороном бив ся,
Як-би ти був з серцем сильним уродив ся;
Ти б видер, голубче, у ворона милу,
Як-би ти мав кохті та у кохтях силу;
Забив би, голубче, ти ворога злого,
Як-би ти, голубче, мав дзюба твердого.«
— »Ти ж, смутний молодче, чого-ж ти чекаєш?
Та-ж ти сильне серце на ворога маєш!
Ти на нього маєш і сильную броню,
Ти і молот маєш в голову Збигоню!»

І молодець в ярі у темній гаї!
Бере свою броню, молот підіймає,
Через темні гаї к замку поспішає.
І став коло замку, далеко до ранку,
Стукнув кулаками. — »Хто там?« із-за брами.
— »Я, бідний мисливий!« Брану відчинили.
Вдарив кулаками, пройшов другі брами.
»А де-ж Збигонь ясний?« У світлиці красній.
Там Збигонь гуляє, дівчина ридає.
— »Відчини, пан-отче!« А Збигонь не хоче.
Молодець палає, — молот підіймає,
Розбиває разом двері до покою,
Розбиває разом голову Збигоню.
І по замку всюди побиває люди,
І до світа-ранку голубить коханку.
Засвітило ранком сонце по-над замком, —
Молодець гуляє, нову радість має,
Що свою милую к серцю пригортає.
»Що-ж то за голубка бідна у світлиці?«
— »А то у Збигоня, як я, у темниці.«
— »Із замку до гаю!« І та вилітає,

І всюди літає по синьому гаю.
Із дуба на дуба з миленьким сїдає,
На єдній гилляці з голубком співає.
Рада і дівчиня, що знов є хлопчиня :
Всюди походжає, куди забажає,
На єдній постелі з миленьким співає.

8. Китяха.

Із княжого гаю вітрець повіває;
Дівчина к потоку по воду біжить;
У ковані відра води набирає,
Зиркнула на воду — китяха лежить.

Китяха пахуча із рожі-трипцвіту :
Китяху ловити дівча почала
Тай, бідна, у воду холодну пішла.

Ой китяхо красна! коли-б то я знала,
Та хто тебе в вохкую землю садив,
Тому би я дала перстень золотий.

Ой китяхо красна! коли-б то я знала,
Та хто тебе личком тоненьким обвив,
Тому би я дала шпильку з голови.

Ой китяхо красна! коли-б то я знала,
Та хто тебе в воду холодну пустив,
Тому би я дала вінок розплести.

9. Ягоди.

Пішла мила на ягоди
В зелену ліщину.
Наколола білу ніжку
На остру тернину.

І не може моя мила
На ніжку ступити...

Ой, ти терне, остре терне!
Що-ж ти болі чиниш?
За-то тебе, остре терне,
Виметуть з ліщини.

Пожди ж, мила, у ліщині,
Пожди ж в холодочку:
Я побіжу до коника,
Що там на лугочку.

Мій коничок на лугочку
Травку випасає;
Моя мила в холодочку
На мене чекає.

Стала мила у ліщині
З-тиха жалкувати:
»Ах нещасна я дівчина!
А що-ж скаже мати?

»Ой ховай ся, доню, хлопців!«
Каже мати всюди.
Чого-ж хлопців ховати ся,
Коли добрі люди?»

Приїхав я на конику
Білим, як сніжечку.
Скочив з коня, вв'язав на сук
За срібну уздечку.

Обняв милу, прижав к серцю,
Цілував доволі,
І забула дівча красна
Тернину і болі.

Цілувались, милувались; —
Сонце на заході.
»Їдьмо, милий, до домоньку!
Зайде сонце, годі!«

Скочив живо на коника,
Що як сніжок білий,
Узяв милу за рученьки,
До дому поспіли.

10. Олень.

Скаче олень по горах,
По цілому краю,
По долинах, по горах;
Красні роги має;
Густі гаї прогорнув
Краснимп рогами,
Круті гори проскакав
Тонкими ногами.

Га ходив же молодець крутими горами,
В люді бійки молодець ходив долинами,
Сильну броню він носив, бив ся з ворогами.
Тепер нема молодця помежи горами:
Тут на нього ворог злий облесно наскочив,
Закрив ласкою у злости запалені очі
І у груді молодця молотом ударив.
Сумно, жалібно ліси по нім застогнали,
І не стало в молодця ні душі, ні пари.
Вилетіла та душа через горло ясне,
Через горло молодця, через уста красні.
І лежить він; тепла кров душу доганяє,
І теплу тую кров землі вибиває.
Квієда дівчина по нім смутне серце має.

Лежить тепер молодець у землі глибоко,
На молодці росте дуб високо, високо,
Розкидасть-ся в суки широко, широко.

Ходить олень по горах з красними рогами,
Скаче олень по горах тонкими ногами.
Довгу шию до гори, до листя спинає,
Аж ворін зі всіх сторін злітають ся стаї.

І сїдають на той дуб,
І на дубі крачуть.
»Згубив ворог молодця!«
Всі дівчата плачуть.

II. Рожа.

Ой ти, рожо, красна рожо!
Що рано зацьвіла?
А зацьвівши померзла,
А померзши зовяла,
Звявши облетїла?

Довго, довго я сидїла,
Аж кури запїли.
І дїждати не могла,
І всі трїски і дрова
В печі погорїли.

Заснула я, і небозї
Сон менї приснив ся:
Нїби з правої руки
Слав мій перстень дорогий, —
Камінець згубив ся.

Камінця я не видала,
Миленького не дїждала.

12. Зозуля.

В чистім полі дубок стоїть,
Зозуля на дубі, —
Заплакала, закувала,
Що весна не всюди.

Як-би спіло в полі жито,
Скрізь би весна була;
Як-би спіли в саду вишні,
Скрізь би літо було.

Як-би мерзнув в стозі колос,
Скрізь би осінь була;
Як-би тяжко було дівці,
Скрізь би сама була!

13. Сирота.

Ой ви, гаї милетинські,
Гаї темнесенькі!
Чого літом і зимою
Все ви зелененькі?
Рада б і я не плакати,
Серця не вялити, —
Та скажіть же, добрі люде,
Як тут не тужити?
Де мій батько, милий батько?
В яму законали.
А де-ж мати, добра мати?
Травки повкривали.
Ані брата, ні сестриці,
Ще й хлопчину взяли.

14. Жайворонк.

Поле дівча конопельки
Край панського сада;
Питається жайворонк:
»Чому ти нерада?«

— Як же-ж мені радій бути,
Жайворонку малий,
Коли мого миленького
У неволю взяли?

Ой коли-б я пірце мала,
Я б писала листи,
А ти, милий жайворонку,
Ти носив би вісти.

Ані пірця, ні паперу,
Писати не вмію;
Заспівай же миленькому,
Що я жалюм нию.

15. Збір.

»
Всякий батько паном для челяди свої:
Мужі в нього оруть, жінки строї строятъ.
Коли ж челядині голова вмирає —
Челядь його добра у купі тримає,
І для себе пана з роду вибирає,
Щоб на славні ради ходив для поради,
Ходив з наймитами, шляхтою, панами.«
Слуги, пани й шляхта встали із-за столу,
Похвалили правду по святім закону..

16. Любусин суд.

Чого-ж ти, Вілгаво, мутиш воду рівну,
Мутиш воду рівну, воду срібношину?
Чи-ж лютії бурі тебе розібрали,
Засинавши небо у чорній хмарі,
Сплакавши на горах зелені вершини,
Виплакавши в долах злотопіскі глини?
— Та як же-ж то моїй воді не мутитись,
Коли рідні братя почали сваритись?
Два рідні братя за батькову долю
Посварились круто помежи собою.
Єден Хрудось жвавий на кривій Отаві,
На кривій Отаві, на золотодавій;
Другий — Стяглав смирний на Радбузі зимній,
І обидва — братя і сини Кленові,
І батько їх з роду Тетва Попільовий,
Що полки мав Чеха і прийшов з полками
В славне паньство наше над трома ріками.

Аж ластівка льотна смутно прилітає,
Смутно прилітає з кривої Отави,
Сіла на віконце в Любиній світлиці
В славнім Вишеграді, славній столиці.
І сіла, щечече, жалібно лепече.
Та зачула-ж тее рідна їх сестриця,
Рідна їх сестриця в Любиних світлицях,
І виросла княжну в місті Вишеграді
Дати їм пораду по святій правді,
І двох її братів миром помирити
І їх по закону обох розсудити.

Княжна зачуває, послів виправляє,
Шле по Святослава з білої Любиці,
Де темна діброва на чистій водичі,
А по Лютобора із гір Доброславських,

Де дика Орлиця у Лябу валить ся,
І по Ратибора із гір Крехоношських,
Де з сильного Трута згубла змія люта,
І по Радивана з Камінного мосту,
І по Ярожира з броду в мочаринах,
І по Стрежибора з милої Сазави,
І по Саморода з Мези сріблодави,
І по всіх підданих, і шляхту, і панів,
І по рідних братів Стяглава й Хрудося,
Що їм за дідину битись довело ся.

Як зійшлись піддані і шляхта і пани
У Вишгород славний (в Любину столицю),
І кождий по роду ступив у сьвітлицю, —
Ступила і княжна у білім убору,
Ступила на стіл свій до славного збору.
Дві мудрії діви (по сторонах стали),
Вони усї віщби Витизеві знали;
І в ідної були дошки праводарні,
А в другої були мечі кривдокарні.
Перед ними були огні необлудні,
А під ними були води сьвяточудні.

Каже княжна слово з стола золотого:
»Ви, мої піддані і шляхто і пани,
Розсудіть по правді обох рідних братів,
Що буть ся з собою за батькову долю;
Судіть по закону божому сьвятому:
Чи обом їм бути при ідній волі,
Чи їм розділитись на рівнії долі?
Ви, мої піддані і шляхто і пани,
Розберіте в мислях тяжку мою думу,
Як вона вам буде по вашім розуму.
Чи не буде може по вашім розуму,
Для них положите новее правило,
Котре б обох братів сварку замирило.»

Склонились піддані і шляхта і пани,
Тихо між собою говорити стали.
Тихо між собою стали говорити,
Любусину мудру виповідь хвалити.
І устав Лютобір з Доброславських гір
І почав такеє говорити слово :
»Славна княжно наша з стола золотого!
Вже ми розсудили про тую пригоду.
Збирай тепер голос від твого народу!«
Стали судні дїви голоси збирати,
Голоси збирати в посудини сьвяті,
І зібрали й дали шляхті викликати.

Встав Радиван простий з Камінного мосту,
Голоси і лїчбу став переглядати
І більшину в лїчбі в народ викликати,
В народ для розбору по цілому збору.
»Два рідніі братя! два сини Кленові,
Що батько їх — роду Тетва Попільовий,
Що полки мав Чеха і прийшов з полками
В славне паньство наше над трома ріками!
Ви так замирїть ся на батьковій долі:
Обидва ви будьте при їдній волі!«

А встав Хрудось жвавий з кривої Отави.
Жовч йому розлилась всюди у сугасти,
Затрясли ся в злости усї його кости,
І махнув рукою, туром реве в злости:
{ Горе пташенятам, де змія ночує,
{ Горе і тим мужам, де жінка панує!
Мужу над мужами гоже панувати!
Старшому дїднуну закон велить дати!«

Встала Люба з свого стола золотого
І каже: »Піддані, і шляхта і пани!
Ви тут усї чули, як мене споганув.

Судіть тепер самі правду по закону :
Тепер я не буду судити нікому.
Вибирайте, мужі, мужів собі рівних,
Щоби вас судили на желізі кривнім ;
Слаба рука дівч на вас непокірних.»

І устав Ратобір з Крекоішошських гір
І такеє слово почав промовляти :
»Нехвальню нам правди у Німців шукати,
У нас своя правда по закону сьвятім,
Що батьки принесли давними роками
В славне [паньство наше над трома ріками]...«

17. Пісня під Вишеградом.

Ой ти сонце ясне, Вишеграде красній !
Ти сильний, могучий, сяєш по-над кручі,
По-над скали сяєш, ворогів лякаєш.

Під тобою річка бистра протікає,
Протікає річка, ярая Вілтава ;
По-над берігами чистої Вілтави
Молодий лісочок, милий холодочок.

Там-то соловейко літає раненько,
Весело співає і смутно співає,
Чи радість серденько, чи жаль зачуває.

Будь я соловейком в ліску зелененькім,
І я б шпирив крила, де мида ходила
Пізно вечерами, пізно вечерами.

А то кожді груди коханечко будить,
І що душу має, коханечко знає :

А я, небіг, тужу по тобі, дівчино :

Помилуй х[лопчину, помилуй хлопчину] !

ПРИЛІСКИ.

А. ДОПОВНЕННЯ.

І. Гей-гей, воли!

(Се пнакший текст вірша: *Гей, бики!* на стор. 40, поміщений в петербурській Основі 1861, І.)

Гей-гей, воли! Чого-ж ви стали?
Чи дуже поле заросло?
Чи леміша пржа поїла?
Чи затушилось чересло?
Бадильце зсохло, вже й валить ся,
Леміш я добре насталив,
А чересло моє нове...
Чого-ж ви стали? Гей, воли!

Гей-гей, воли! Чи зсохло поле?
Чи плуг у землю не іде?
Чи деревяная полиця
Тяжкої скиби не зведе?
Земля пухкая, плуг не стогне
І скибу добре відвалив,
І борозна уже чорніє...
Чого-ж ви стали? Гей, воли!

Гей-гей, воли! Зоремо поле,
Насїєм ярого зерна,
Пройде разок тонкеє рало
І пробіжить ся борона.
А там — дивись — зібралась хмарка,
Дрібненький дощичок полив, —
І нива шовком зеленїє...
Чого-ж ви стали? Гей, воли!

Гей-гей, воли! Зерно поспїє,
І заколосять ся поля,
І верне нам за нїт крївавпїй
Із лишкою сьвята земля.

Тоді збирай колосься повне
Та тільки Господа хвали...
Чого-ж ви стали, мої діти?
Пора настала! Гей, воли!

2. До дядька Прохора Ковалю.

(Літературно-науковий Вістник. Львів, 1901, XIII.)

I.

Не знаєш ти горя,
Не відаєш жалю,
Щасливий ти, дядьку
Прохоре Ковалю!

Желіза пудами
І начиня маєш,
Сядеш у сьвітлиці,
Думоньку гадаєш.

І гадаєш думу,
Кілько пудів взяти,
Щоб на диво сьвіту
Штабу ізкувати.

І вмить твої слуги
Вугля насипають,
Широкії міхи
Огонь роздувають.

Горить чорне вугля,
Горить, не згасає,
Желізо калить ся,
Іскри розсипає.

Желізо збіліло —
Хватаєш кліщамп.
Кладеш на ковадло,
Вариш молотками.

І готова штаба,
І не маєш жалю...
Щасливий ти, дядьку,
Прохоре Ковалю!

II.

Пішов і я, дядьку,
Від батька на волю;

Сиджу на чужині,
Кую свою долю.

Желіза і стали
Я не покупаю,
Начиня і кузню
Свою рідну маю.

Сильні міхи дують,
Желізо біліє;
Кладу на ковадло —
Рука мені маліє.

І тяжко і важко
Молот підіймати,
Бо нікому, видно,
Мені помагати.

Підійму я молот,
По желізі вдарю,
Но штабу до штаби
Ніяк не приварю.

Та як приварити:
Піску я не маю,
І сяду і з горя
Думоньку думаю.

І гадаю думу:
Ой Боже мій, Боже!
До кого я вдам ся?
Хто мені pomoже?

III.

Піду я до батька,
До рідної неньки...
„По, батьку мій, батьку,
Голубе сивенький!“

— „Шіснацять літ руки
На кого робили?
Чи-ж ти іще досп
Не виробив сили?“

А брати молодші,
Сестра моя рідна —
До кого пригнеть-ся
Головка їх бідна?

І німіє серце,
І не зношу жалю, —
Вдаю ся до тебе,
Прохоре Ковалю.

Прохоре Ковалю,
Моя ти родина:
Я гину в чужині,
Як тая билина.

Я гину, а міг би
Ще силовьку мати,
І не даром землю
Сирову доплати.

Поможи, Прохоре,
На долю хорошу:
Рублів пятьдесят лиш
У тебе я прошу.

Рублів пятьдесят лиш,
А більше не треба;
Пошле тобі Господь
Сто раз більше з неба.

IV.

Будь спокійний, дядьку,
Я тебе впевняю:
Не пуцу їх марне
І не прогуляю.

Не пуцу їх марне
І не прогайную,
Складу на науку
Свою дорогу.

І як Господь зволить
Кілька літ нам дати,
Віддам тобі гроші,
Як захочеш взяти.

Но як, не дай Боже,
Згину на чужині,
Зумилосерди ся
На моїй родині!

На моїй родині
Ти змилосерди ся,
А за мою душу
Богу помоли ся.

Тимчасом, Ковалю,
Здоров зоставай ся!
Пришли, не скупи ся,
Довго не вагай ся.

Довго не вагай ся,
Не завдавай жалю,
Бо й так мені горе,
Прохоре Ковалю.

21. V. 1857.

3. Край пещери два дубочки.

(Се раньшій текст балляди „Люба на стор. 89,
поданий в „Кіевск-ій Старині“ 1902, IX. з докладніи-
шим захованєм язикових форм і властивостей поета.)

Ніщо не пахне новпною:
Що єсть, то було, буде в вік:
І перше злилась кров рікою,
І перше плакав чоловік!

Преслівля.

Не відкинь, не відцурай ся,
Милая родино,
Моїх думок незавидних
Тихою годиною.

Хоч смутніі тії думи,
Но мої лиш власні,
А від тебе най втікают
Случаї нещасні.

Будь щаслива — і за мене
Нагадай порою,
А я завше в мислях буду
Видітись з тобою.

I.

Небо чисте, небо ясне,
Зірочки сьміют ся,
Чуть лиш вітер повіває,
Чуть дерева гнут ся.
Впливає місяць повний
Тихо з-за дубини
І поглядує миленько
На гори, долини:
Гори стихли, онімліли,
Сплят як великани:
По долинах як покривля
Стелют ся тумани..
І на полі все тихенько:
Не скриплят возами,
Наймит лиш порої озвет ся
Їдучи за волами.
Все кругом села замовкло,
Но й село заснуло,
Міцно спит против неділі
І за все забуло.

Лиш в їдній іще хатині
Чуть блещит край зруба,
Де недавно перебралась
Дівчинонька Люба.
Хатка тая невеличка,
Но стіви біленькі;

Круг хатни зеленіють
Тополі маленькі...
В тій хатині жила баба,
Дівчиноньки ненька,
І дівчина як калпа,
Люба молоденька....

Ненька спала на постелі
(Може вже й хропіла).
А дівчина молодая
На землі сиділа,
Русу косу заплітала...
Каганець блищав ся.
І від него блиск перівиний
В личко відбивав ся.
Ой, то була справді Люба,
Люба — та ще й мила:
На землі вона сиділа,
Голову схилила.
Личко було як та ружа,
Брови як шнурочок,
Губки як медок солодкі,
Очи як терночок;
Шпя біла так як лебідь,
Губи ще миліщі,
Тільки шкода, що каганчик
Не блищав яснійце...

Люба косу заплітала
І чогось здихнула,
Взяла косу русявую,
К личку пригорнула.
„Ой ти, косо русявая!“
Дівчинонька каже:
„Ой кому ти достанеш ся?
Хто тебе завяже?
Личко мов румянеє,
Хто то поцілує,
Поцілує і тим серце
Своє нагодує?
Ненька каже, що Данцло,
Но Богом клену ся:
Буду вік свій дівувати,
А з ним не зйду ся!

Він багатий, каже мати;
Що-ж мені по тому?
Я за ним нерада буду
І багатству тому.
Каже й він нераз до мене:
Будеш в мене в злоті,
Лиш за мене тільки вийди
З доброї охоти...
Но я знаю тебе злото:
Буду в нїм ходити,
А він буде моє серце
Молоде вялити.
Най щезає з тими грішми,
Їх мені не треба:
Я лиш серця хорошого
Ждала бим від неба...
Я Якима полюбила, —
Дай то мені, Боже!
Бо щасливою зробити
Він їден лиш може.
Він не має марних грошей,
Не оре плугами,
Він лиш серце добре має
Від доброї матери...
І в те серце я запала —
Знаю тебе, знаю —
Він лиш мене тільки любить,
Я ж чого чекаю?
Він не прийде сам до мене,
Не прийде до хати:
Ненька буде коцюбою
З хати виганяти;
Бо Данило в мислях неньки
Вспів уже зміститись
Так, як чорт підліз під церкву
Господу молитись...
Взавтра я піду до церкви
На Службоньку Божу
І Якима повидатись
З собою попрошу.
За селом в нас, над рікою,
Єсть печера давня, —
Коло неї розвинет-ся
Наше кохання...

А Данило тільки прийде
Взавтра в нашу хату. —
Скажу просто йому в очі:
Вибрай ся, свату!¹⁴

Так сама їдна з собою
Люба говорила;
А тимчасом заплела ся,
Каганець згаспла,
Положилась спочивати,
Тяженько здихнула,
Но повіяв сон тихенький.
І вона заснула.

II.

Засьвітло ясне сонце,
Дзвони задзвонили
І до церкви на молитву
Сонних побудили.
Помолились люде Богу,
І знов розійшли ся.
І з сімєю господарі
За обід взяли ся...
Сіла й Люба з своєї ненькой
За стіл дерев'яний;
Аж приходит по бабуню
Дівчина від пані.
Щось на вухо їй шепнула;
Баба на полицю,
Взяла ножик і до пані
Поплелась в світлицю...
А дочці своїй сказала,
Щоб ї не чекала,
Щоб сама їдна убогий
Обід той кінчала.
„Я там, донько, заночую:
Гляди ж, зачини ся,
Щоби часом хто недобрый
В хату не забив ся“...

Ненька ввійшла, а дівчина
Той обід скінчила,
Позбирала, як годит ся,
Начиня помила,

В миснику миски поклала,
А горшки під комин —
Так зо всім розпорядилась,
Як хазяйка в домі...
Взяла вінці і сьмітя все
Впмела із хати,
І на лаву потім сївши
Зачала співати:
„Ой ви тати, ой ви мамп,
Не сватайте діти самі!
Нехай вони сватають ся,
Коли вірно кохають ся!“

Зачала вона співати,
Ще і не скінчила,
А вже видит пред собою
Парубка Данила.
Росту був він як тополя,
Но сухий, без тіла,
Очи в лоб позападали,
Губа посиніла,
Лиця жовті як цитрини,
Шия журавльова,
І на-верха між волоссям
Лисина готова.
Но він, видно, чепурив ся,
Голова блищала, —
Видно, з каганець на нюю
Вимастив він сала.
Спва шапка під пахвою
Пів вулія буде,
Бо такіі завше носят
Богатії люде;
Свита добра, вся в мережках,
Чоботи здорові,
На чоботях, як в коняки
Доброї, підкови.

Скинув шапку аж у хаті:
„Будь здорова, Любо!
Як же-ж, Любо, ти ся мавш?“
Запитав ся грубо.
— „З ласки божої здорова.“
Дівчина сказала.
— „Що-ж ти, Любо моя, сумно

Дуже так співала?
 Журиш ся ти все, небого,
 Сватай ся зо мною:
 Будеш в золотї ходити,
 Жити у покою...
 От диви ся, кїлька грошій!"
 Руку вклав в кишеню
 І показує дївчинї
 Грошій повну жменю.
 — „Грошій тих менї не треба,"
 Каже так дївчина:
 „Говорити із тобою
 Не час, не година.
 Йди собі, куди гадаєш,
 Так, як тая хмара:
 Ти багач, шукай багатих,
 Я ж тобі не пара..."
 Поспїїли жовті лиця,
 Затрясли ся губи,
 І як в трястї забренчали
 Зуб їден до зуба,
 Очи впили ся кровлею,
 Руки задрожали.
 — „Почекайте ж ви, панлюги,
 Ви мене не знали...
 Будеш же ти памятати,
 Ящїрко погана!
 Силою оженюсь з тобою,
 Як піду до пана!"
 — „Хоть до пана, хоть до чорта, —
 Я їх не бою ся:
 З того всего я — байдуже,
 З того я сьмію ся!"
 Взяв Данило сивий вулий,
 Загорнув чуприну,
 Подивив ся ще раз басом
 На тую дївчину.
 „Будеш же ти памятати!"
 Ще раз відхвалив ся
 І до пана чи до біса
 Зараз віддалив ся...

Зосталась сама дївчина,
 Богу помолчилась,

Що від нелюба Данила
Якось відчепилась...
І замкнула добре двері,
Зачала чекати,
Заким сонечко спочине
І зачне смеркати.

III.

Де-ж Данило? що-ж він робит?
Данило лютує,
Він до пана не спішит ся,
Але смерть готує.
От смеркає. Ніж гостренький
Взяв з собою Данило
І пішов до тої хати,
Де вчора сьвітилось.
Темна ніч, як гріб-могила,
Вітер повіває
І тополями малими
Край хати хитає.
Каганець блищить в хатині,
Дівонька співає,
Вбралась в свиту і коралі,
Десь їти думає...
І поглянув у віконце
Данило проклятий:
„Вона йде кудись,“ подумав:
„Треба почекати,
Може лучче як удасть ся
Відплатити ласку.
Мені з неї доведет-ся
Здерти і запаску!“
Став тихенько, притаїв ся
На углу хатини,
Став чекати, як кіт сала,
Бідвої дівчини...
От скрипит бігун у хаті,
Засова туркоче,
Вже прощати ся з хатиной
Дівчинонька хоче.
Зачинила хату й сїни,
Взяла ключ з собою,
Подивила ся круг себе
І пішла ступою.

За селом ріка бистренька
Вет-ся долинами,
Над рікою єсть пещера
Помежи скаламп.
В тій пещері іагнивають
Кости чоловічі,
І про то, чпї то кости,
Різни людські річи...
В ту пещеру всі боят ся
І у день ходпти;
А що в вечері — боят ся
За ню й говорити.
Так на гонп від пещери
Два дубки силеди ся, —
Там коханки обидвоє
На сей раз зійшли ся.
Нічка темна, всюдп темно —
Зле було ходпти:
От вони обоє сіли,
Стали говорити:

Люба. Ой, Якиме! поклени ся
Правду говорити!
Поклени ся: чи мя любши,
І будеш любити?

Яким. Ти не віриш, серце Любо?
Ну, то я клену ся,
Що ні в кого, окрім тебе,
Нігди не влюблю ся:
Хоч-бим бачив тисяч красчих,
На їдну не вгляну,
Бо не хочу, щобим зрадив
Дівчину кохану!

Люба. Присягаю й я, Якиме,
До самого віка
Лиш тебе їдного мати
В вік за чоловіка!
На от перстень з мого пальця:
Памятай, небоже!

Яким. Бог нам свїдок, як ми клялись,
Бог нам і поможе!...

...Но тут щось за чагарами
Зашелепотїло...
Холод душу обїймає,
Замирає тіло...

Полякались, що звіряка, —
І давай втікати
Десь в село Яким коханий,
Дівчина ж до хати.

Знов долина край печери
Стихла, як могила,
Лиш їдна душа живая
Край дубків ходила.
Коло пояса нового
Гострий ніж блищав ся.
Поглядав він на дубочки,
З злостію сьміяв ся:
„То ви тут, мої коханки,
Сходитесь з собою?
Не будете ви тут більше —
Ложу головою.
Ще лиш ніч — і більш Якіма
На сьвітї не буде:
Там в печері тій страшній
Й Бог його забуде!
Ти прийдеш сюди, небого,
З ним поговорити.
Но даремне будеш звати.
Рученьки ломити...
„Лучче б ти його не знала,
Лучче б не любила...
Будеш знати, як то гнати
Парубка Данила!“
Ще окпнув біглим оком
Милїї дубочки,
І як вовк пішов до дому
Через два горбочки.

IV.

Небо чисте, небо ясне,
Зіроньки сьміють ся.
Чуть лиш вітер повіває,
Чуть деревля гнут ся...
Впливає місяць повний
Тихо з-за дубини
І поглядує миленько
На гори й долини.
Гори стихли, онїмили,

Сплит як великани,
По долинах, як покривля,
Стелют ся тумани.
І над річкою, край печери,
Став туман стелитись
І, здавалось, хтів закрити,
Що буде робитись.

Но ще добре було знати
Як тую долину,
Так і ту, що там ходила,
В долині дівчину.
Та дівчина до печери
Чогось заглядала
І під поли ніж, як бритву,
Гостренький ховала.
Далі стала під дубками,
Все когось чекає
І із серця назюрами
Кору колує.
Но все тихо по долині,
Чуть лиш вітер віє,
І на дереві поволі
Вершечок хиліє.

Ба, от берігом помалу,
Як ріка взвила ся,
Ще якась душа живая
Від села плела ся.
Лиш завиділа дівчина,
Усьміхнулась з злости,
Задрожало жовте тіло
І сухії кости...
В три погібелі зігнулась,
Стала невеличка
І потерла кулаками
Пожовтілі личка.
Відступилась від дубочка,
Обернулась всюди,
Стала потім і чекає,
Заким той прибуде...
Но лиш тільки той поглянув,
Шапкою став кивати,
А дівчина зараз стала
Буцім утікати —

І все ближче до печери —
Парубок за нею, —
Все біжить і все махає
Шанкою своєю...
Вбігла дівка аж в печеру
І зайшла за двері,
Дивит ся — пройшла хвилинка,
Парубок в печері.
Тільки хтів її обняти —
Ніж тут появив ся
І по саму мідну ручку
В грудях затопив ся!...
Тут пробив ся місяць повний
Через туман і двері
І розкрив, що там робилось
В страшній печері...
На землі Яким убитий,
Льєт-ся кров рікою,
Коло него ніж гостренький
Скрашений кривльою.
А Данило препоганий
Там в їднім куточку
Розбираєт-ся з спідниці
І бере сорочку.
І взяв свиту, сивий вулий —
Знов став, як Данило,
І побрів до свого дому
Тихою долиною...

Десь Данило щез в тумані,
Аж тут з-за горбочка
Йде дівчина молода
До свого дубочка.
От прийшла — нема нікого,
Сіла тай чекає
І десь квіточку зірвавши
Листочки зриває...
І повіяв вітерочок,
Став листки хапати
І долиною поздовж річки
З ними утікати.
Так кохання улїгало!
Но вона не знала:
Ще вона Якими свого

Під дубком чекала.
Но година за годиною
Стала упливати,
А миленького Якіма
Чогось не видати...
От сьвітати вже зачало,
Тумани ріділи,
А в пещеру по-над беріг
Ворони летіли.
І заплакала дівчина,
Що нема Якіма,
Подивилась на дубочок
Сумними очима —
І пішла до свого дому:
Стала добиватись,
Що Якіму перебило
З нею повидатись?
Но й в селі нема Якіма,
Сотський лиш покляв ся,
Що Яким десь на чужину
Від рекрут сховав ся...
Но проходить рік і другий —
Його не видати,
Стала Люба за Якимом
Рученьки ломати.

V.

Вже Данило разів кілька
Приходив до Люби, —
Рушників просив у неї
Для вічної згуби.
Мати просит, мати молит,
Щоб за него вийти,
А дівчинонька не хоче
Навіть говорити.
Далі каже своїй неньці:
„Трошки почекайте,
Недалеко в нас Андрея —
Погодати дайте!
Тільки сужений мій буде
Парубок Данило,
Що-ж робити? я вже піду,
Що б ся не лучило...“
І старенька її ненька

На тебе пристала
І Андрея враз з дочкою
Своєю чекала...

Повійнули вітри буйні
(Осінь зачала ся),
І дубина без листочків
Гола зостала ся.
Опустіли сумно шиви,
Кони не брляють,
Лиш стадами меж рілями
Журавлі жирують.
Тут і дні коротші стали,
Розляглись тумани,
І пташки за сине море
Вже неслись стадами.
Перейшло ще кілька неділь,
Сніг давай котити,
Мабуть осінь нехорошу
Хтів собою закрити...
І збіліли голі гори,
І пусті долини,
І садочки, і ставочки,
І малі хатини.
Миколая вже близенько,
Тиждень лиш до нього,
І Андрей дівчат чекає
Власне під порогом.
І дівчата завертілись:
Кожда хоче знати,
Чи удасть ся сього року
Чоловіка мати...
От Андрей уже у хаті —
Дівоньки гадають:
То тихенько по оборах
Баранів шукають,
То виходят за ворота
І трясуть ложками,
То звивають ся вюнами
Помежи колами.
То над річку йдуть по воду,
Губой набирають,
Дивлять ся, що їм поналось,
І по тім гадають.

То замісюють на соли
Коржпки маленькі
І їдят їх, щоб прирешив ся
Сужений — миленький.

Затиснула й наша Люба
Свого серця рани,
Загадала на Андreja,
Де Яким коханий.
Тільки смеркло ся, побігла
В темненькую нічку
За село до той пещери
Над блиструю річку.
Нахилилась головою
В воду на пісочок,
Захватила і водиці
І якійсь кілочок...
Прибігає скоро в хату,
Воду випиває, —
Коли дивит ся: з водою
Палець випадає...
І состав їден состава
Чуть лиш що держит ся,
І обліплений пржою
Перстень чуть блищит ся...
Зняла перстень з того пальця,
На свій наложила
І на чистії водиці
Коржик замісpla:
Замісила, в піч поклала,
Іспекла і ззіла...
Потім перстень в руки взяла,
Коло печи сіла
І зачала вптирати.
Перстень лиш засяяв,
І дівчина повалилась
Так, як неживая...
„Ой, Якиме!“ закричала:
„Ти в землі сирії,
Розплили ся твої всюди
Кости молодії!“
— „Що то, Любо? Бог з тобою. —
Миколай чудовий!“
Закричала стара пенька

І кухлик неповний
Вильляла на ню водиці, —
Відживила дочку
І від пазухи до низу
Роздерла сорочку.
Пробудилась бідна Люба,
Знову обімліла,
Грудь хиталась, серце билось,
Голова горіла.
Ще раз баба обільляла
Дочечку водою,
Відживила й положила
В постіль із собою.

VI.

Стала Люба помаленьку
З-тиха заспати,
Ненька сіла і не може
Очей відірвати.
Все на нюю поглядає,
Дух свій задушила
І боїт ся, щоби Люби
Як не розбудила...
Люба спит, а серце б'єт-ся,
Груди хитає,
Тяжко дихає слабая,
Тяжче ще здихає...

Помолилась Богу ненька,
Сіла і куняє...
Аж туж вдруг з її постелі
Люба ся зриває:
„Ой, дивіт ся!“ закричала
Що всієї сили:
„Хтось страшний прийшов до хати,
Як вмерлець з могили...
Ой, ратуйте!... бо він каже...
Що прийшов у гості!...
Подивіт ся!... ребра голі...
Всюди голі кості!...
Мамо!... гляньте!... подивіт ся!...
Гляньте но на двері!...
Що ти кажеш?... Ти говориш,
Що-сь прийшов з пещери?...”

Хто ти?... як то?... Ти так звеш ся?...
Я тебе не знаю...
Мій Яким тримав ся тіла!...
Кажеш: перстень маю?...
Перстень в мене... а колись-то
Я Якиму дала...
Ти говориш... що Якіма
Палець я увзяла...
І показуєш на пальці...
Що нема їдного...
Ти Яким!.. тобі я вірю!...
Ти Яким, ей Богу!...
Хто-ж тобі так постарав ся!...
Хто такпй?... Данило?...
Той багатий... за горбочком?...
Мамцю ж моя мила!...
Що ти кажеш?... що за мене...
Він був перебрал ся!...
Заманив тебе в пещеру...
І з ножем звивав ся!...
Просиш кости поховати?...
Де-ж я поховаю?...
Поховати себе кажеш
Меж дубками?... Знаю!...
Но коли-ж то теє буде?...
Говориш: весною...
Ти вже хочеш утікати?...
Ще посидь зо мною...
Мамо! мамо! не пускайте!...
Зачиняйте двері!...
Швидко! швидко... не пускайте
Його до пещери!...“
І схватила ся з постелі,
Доганяти мала,
Тільки пенька ї за руки
З страху задержала.
Знову впала на постелю
Люба молодая,
Видно, се її напала
Горячка гнилая!...

Мабуть в барабан пробило, —
Рознесло ся всюди:
Що Якіма вб'яв Данило,

Знали увсі люде :
Тільки ще не довіряли
Трохи, меж собою
Перевіритись поклали,
Як Бог дасть, весною.
Но Данило ще не знає,
Лиш тріпнет-ся часом,
Як говорить хтò тихенько,
Тай погляне басом.

Різдвяні сьвятки минули,
Морози упали,
Проминув і піст великий,
І сніги розтали.
Зеленіти стали гори,
І квітки розцвіли,
І в листочках молоденьких
Солові заіли...
Ожило увсе з весною,
Все помолоділо,
І село от пробудилось
І завеселіло.
Пробудила ся з горячки
І дівчина Люба,
Здоровіща вона стала
Від крепкого дуба...
Тільки все чогось смутная,
Серденько вялит ся,
Із весною все веселе,
А вона смутит ся!...
До пещери часто ходит,
Стежку аж зробила,
Плаче завше і ридає,
І клене Данила.
Ба й село от спомянуло
Давні свої мисли,
І над парубком Данилом
Хмароньки надвисли.
Но Зелені сьвята були
Власне коло хати,
І громада зговорилась
Трошки почекати...

VII.

Засьвітило сонце ясне,
Дзвони задзвонили
І до церкви на молитву
Сонних побудили.
Помолились люде Богу,
Знову розійшли ся,
Із сім'єю господарі
За обід взяли ся.
По обіді всі зібрались
До тої долини,
Щоб Якимової смерті
Як дійти причини.
Застелили під дубками
Килимок новенький
І поклали на той килим
Кісточки сухенькі.
І казали, щоби всякий
Йшов їх цюлувати,
Щоб якими способами,
Хто убив, пізнати.
А то, кажут, що душі тій,
Которая винна,
Непремінно кров із носа
Бризнути повинна...

От зачали цюлувати.
Спершу стала Люба,
Заридала, сцюлувала
І пішла за дуба.
Потім невка помолилась
І поцюлувала,
А за нею вся громада
Тихо підступала.
А Даніло все за других
Миє-ся і вертєт-ся;
На послїдок йде, бо видєт,
Що не ухитрєт-ся..
Затрусєли ся колїна,
Як зачав згинатись,
Но нічого не поможе:
Треба цюлуватись.
І лиш губой притулив ся,
Закричав: „ратуйте!

В губу гадина вкусила!
Гроб мені готуйте!...“
І загнало ему губу,
Очц, лоб і лиця.
„Ой, простіте добрі люде!“
Він начав молитъ ся:
„Акурат назад два роки,
Як в пещері тії
Я ножем пробив Якиму
Груди молодії!...
Він від мене, я від него
Разом умпраєм,
І здаєт-ся, ми нічого
Меж собою не маєм:
Лиш за мною гріх великий“...
Тут він вшав на груди:
„Помоліт ся Богу щире
І за мене, люде!
О моліт ся, я вмзраю!...“
По землі скотив ся,
І як плюнути на воду
Так душі лишив ся...

Розійшла ся вся громада,
Потім знов зійшли ся,
Піп, кадило і могила
Для вмерлих найшли ся...
Засьвітили люде свічі,
Піп зачав кадити,
І зачали по умерших
Богу ся молити.
Заспівали „вічна память“,
Думають спускати,
Но дівчина Люба рвет-ся
Ще поцілувати.
Не пускали, но відїлась
Дівчина зубами
І вчепилась за ті кости
Обома руками...
І вже видно злая доля
Так її судила:
Знов гадюка тая-ж сама
Дівчину вкусила.

Не кричала та дівчина,
Богу лиш молилась,
Що з Якимом хоч по смерті
Вона з'єдналась.

Що-ж робити? „Со святими“
Знов дяки почали,
І над гробом „вічна пам'ять“
Третій раз співали.
„Отче-наш“ всі зговорили,
„Богородице Діво“...
Опускают в гріб Якіма
І кладут на ліво,
А на право положили
Спухлого Данила.
Межи ними помістилась
Дівчинонька мила...
Запечатав піп могилу,
Кинув глини мало,
Стали потім всі кидати,
І вмерлих не стало,
Лиш горбок, де була яма...
Трусит піп кадило.
І остатний раз над гробом
Іх ся закурило...

Край печери два дубочки.
Як їден, силели ся,
Там коханкі обидвоє
Перший раз зійшли ся,
І кохались меж собою
Там вони поклялись,
Там остатний раз обоє
Мило обійнялись...
Третій кляв ся головою —
Якиму не жити,
За то мусів від Якіма
Голову зложити...
Заросла вже та могила,
І дубки схилились,
Повмирали й тії люде,
Що за них молились.
Но, прохожий! хто б ти не був,
Пам'ятай, небоже!

Хоть подумай, іздихнувши:
„Помяни їх, Боже!“

Красне [ямпольський повіт подільської губернії],
2. і 3. VIII. 1854.

4. [Пятниця і Неділя.]

(Се додаток з 1-ої редакції до *Велетні* по II.
стор. 174; пор. стор. 269.)

І от знов Бог на їх кару
Руку підіймає,
І Ной знов за нечестивих
Господа благає.
І послухав Господь Ноя:
Сонце обмиває.
Сонце стало серед неба,
Гріє і сияє.

Стало тихо. Між хатамп
Звірина не вила.
Лиш з Неділею святою
Пятниця ходила.
І ходила й говорила
Пятниця святая:
„Кайтесь люде! наступає
Годинонька злая.
Кайтесь, люде, перед Богом,
Посту не ламайте.
Поломили мої кости. —
Хоть спочити дайте!...“

Жаль дивитись на ню було:
Як комар, сухая:
Кожда кістка не ділая,
Лиш душа живая.
А за нею і Неділя
Чуть лиш що ходила,
І на ній по всім тілі
Рана рану вкрила.
І просила і молила,
Щоби жалість мали:
Щоби в свято не робили,
Тіла не рубали.

Та на рани і на сльози
Грішні не вважають :
Сьвяту Пятницю ламають,
Сьвятенько рубають.

5. [Соломон.]

(Се додаток з 1-ої редакції до *Соломон* перед I.
стор. 191.)

Третій син царя-Давида
Соломоном звав ся.
І Бог його сьвятий знає,
В кого він удав ся.
Ще на сьвіт він не родив ся —
Казав правду в очи,
А родив ся — добре зважив
Розум весь жіночий.

Відкупив ся злої смерти
Від рідної мами
І жита своє проїхав
Чужими літами.
Був пройдисьвіт, все оглянув,
Знав ся і з купцями
І за возів три товару
Купив розум мами.

Знав ся добре і на річах,
Научав громаду,
І в чім пужда тільки була —
Він давав пораду.
На послідок — з пройдисьвіта
Він царем зробив ся;
Міряв небо, міряв землю,
Над смертю книв ся.

Розумнійшого не було,
Як сей сьвіт почав ся...
І Бог знає, де він стілько
Розуму набрав ся!

6. [Водохрещі Христові.]

(Се додаток з 1-ої редакції до *Бог на землі* по
VIII. стор. 225.)

Літа плили й упливали...
На трицятім року
Іде Господь к Іоану,
Дивному пророку.

І приходить к Іордану,
Каже: „Іордане!
Ти затихни, Іордане,
Вийди, Іоане!“

І затихла сьвята річка,
Хвплями не бродить,
І із пуці, із діброви
Іоан виходить.

І Творець його Предвічний
Зове, закликає:
„Охрести мене, пророче!“
Йому промовляє.

Дивно було Іоану,
Господа видати;
Страшно було на Владику
Руку підіймати.

Но тра було йому волю
Божу учинити,
І зачав він в Іордані
Господа хрестити.

І розкрилось небо ясне,
Дух сьвятий злітає,
А із неба в тую пору
Голос промовляє:

„То Бог-син мій наймиліщий.
Люди! віру майте
І, як Богови самому,
Свій поклін давайте!“

Б. ПОЯСНЕННЯ.

І. Поезії ліричні.

1. *Де моїх дум.* Стор. 9, стр. 3. Преслівля = предисловіє, переднє слово, передмова. — 5. *Доля* = у давних Греків *Мойра*, (після Гомера) богиня судьби, призначеної чоловікови від роду постановою богів. — 10. *9 з д.* *Час* = бог (все випубляючого) часу, у дав-

них Греків Хронос, Кронос, у Римлян Сатурн, пролигнув власні діти. — 6. Петропіль = так Руданський найчастійше називає Петербург.

3. **Ти не моя.** 11, 12. колодій = „бабське свята у попаді“: в понеділок остатнього (сирного) тижня м'ясиць жінота привязувала нежонатому мужчині колодку, котру той мусів волочити, доки не „справить колодія“ се-б то не відкунить ся справленем бенкета своїм коштом.

8. **Повій, вітре, на Україну.** Ся пісня, ставши народною, набрала ся багато змін. Отсе декотрі в аріанти: 15, 1 з д. і 16, 20. опівночя. — 16, 1. Між горами. — 9. Нахили ся; инша варіянта тут і 11: Зупни ся. — 9. тишком-нишком. — 14. Нагадай їй. — 8 з д. Як не-люба пригорнула. — 3 і 2. Вітер віє, не вертає, | Серце з жалю розпукає (инша вар.: зампрає).

9. **Над колискою.** Инший надпис: Пісня кречачки над колискою. — 17, 6-9. Сеї строфи в другій рукописи нема. — 18, 17. здибають = вдиби забють. — сплутають = спутають, зв'яжуть. — 18. прийом = бранка, місце бранки. — 19. Присутствіє = сая урядова, прийом. — 8 з д. забриють лоб = давнійше в Росії засентированпх рекрутів зарасієсько ковали в желіза і голили їм голову.

10. **Могила.** Инший надпис: Над могилою. — 21, 7. бусел = бусель, бусько, бубьок, також боцян, чорногуз, лелека.

11. **Серенада.** Голос: W poenej ciszy w cichych рієніах. *Руданський.*

12. **Ой чому ти...** Голос: Кажуть люде, щом щасливий. *Руд.*

13. **Пісня Хмельницького.** Голос: Неј брація оргу-зські. *Руд.*

15. **Хлопці-молодці.** На голос: Ой куме, куме, завтра субота! *Руд.*

16. **Студент.** Руданський сего вірша, в котрім описує свою власну долю, не призначив до друку. Гл. і вірш „До дядька Прохора Ковалія“ на стор. 415.

18. **Псалом 136.** Той сам псалом у Шевченка I. 383 і у Куліша III. 324.

21. **Не згадаю гадки.** На голос: Я в дорогу їду. *Руд.*

22. **Ой вийду я...** На голос: Гуде вітер. *Руд.*

23. (До України.) Сю пісню помістив спершу в давнійшій противукраїнській журналі „Вѣстникъ Юго-Западной Россіи, издаваемый Говорскимъ“ (гл. Твори Климковича стор. 424 і 433), в липні 1864., архієпископ моголівський Анатоль Мартиновський, під прибраним назвиськом „Малороссъ А. Восточенко“, на те, щоби вказати на небезпеку українського руху.

24. **Богдай тебе.** 38. 5 з д. пустії = Руданський уживає часто форм такпх, як пустії зам. пустій, дубові (7 з д.) зам. дубовій і п.

25. **Полюби мене.** 40. 11. свої = досить часта форма у Руданського зам. своєї.

26. **Гей, бики.** Значно відмінний текст сеї поезії з надписом „Гей-гей, воли!“ гл. в Доповненнях на стор. 414.

30. **Пяниця.** Добрі варіанти в „Основи“ 1861, II: 45, 9 з д. — 5. Відьмо клятая! | Хліба до-спта | Маю в засіку, | Маю волякп, | Маю й пасіку. — 3. Повна чашечка — 1. Мов та пташечка. — 46, 12 з д. Робпш — сил нема. — 7. Жінко любая.

32. **Моя смерть.** 50. 9 з д. щілка = рядок, верш.

36. **Сни.** Се переспів з Гайного: Ein Fichtenbaum steht einsam.

II. Оповідки.

2. **Вечерниці.** 64. 12. гріб (росс.) = трумна, домовна.

4. **Хрест на горі.** 75, 7 з д. мав ся = мав сп (собі). — 78, 4 з д. полпки = такі вишиваня, мережана. — 79, 10 з д. бахур = волоцюга. — 81, 11 з д. свою = своєю, своев. свойов. Руданський уживає багато незвичайних форм, гл. до 38, 5 з д. і 40, 11; дальше 83, 20 страшніім зам. страшнім, 84, 7 з д. її зам. їй; крім того ю зам. ї (цолувати). придихове г на початку слів (Гадам, гатаман) і п. — 82, 4. багаті із чортамп = багаті до чорта, дуже багаті.

5. **Розмай.** 85, 16. бігун = завіси у дверпй, дверп. — 86, 19. вдруг (росс.) = нараз, раптом, вмить. — 88, 1. черинь = дно печи, огнище. — 22. лиг = лигав, лигає, їсть. — 89, 3. Вербна = цвітна неділя.

6. **Люба.** Інший дуже значно відмінний текст сеї оповідки з надписом „Край печери два дубочки“ гл. в Доповненнях на стор. 416. — 99, 20. непременно = доконче, копче, доконечне.

7. **Заклята дочка.** Сей вірш написаний 3. цвітня 1858 р.

8. **Безнадія.** Пор. наслідованє сеї славної балляди Біргера (Lenore) в Творах Костомарова під надписом „Наталя“ на стор. 366. — 110, 21. потерча = нешлюбна дитина, що вмерла нехрещена. — 112, 8. здимів = щез як дим.

9. **Тополя.** 115, 10. силу виробляти = силу на роботі з'уживати, витрачувати.

11. **Купці.** 128, 10. для примірки = приміром, на примір. — 17. затінок = затінене місце, тїнь. — 130, 6 з д. гузка = зад (корабля). — 131, 1. мірчук = (мала) мірка. — 132, 3 з д. пірнікоза = нурець (птах водяний, пробуває і у нас в літі на озерах і ставах).

III. Легенди і гісторія.

А. Байки сьвітової: а) в співах.

Преслівя. 135, 2. сидень = чоловік що все сидить на місци, домосіда. — 137, 11. бідну писарину = у Руданьского звичайно: бідна хлопчина, бідна дівча (а у Квітки: дівча молоденька I. 138, 7). — 139, 5. півсяток (півсе[о]ток) = півсотки (локот, аршинів в одній штуці). — 7. кадуб = кадь, кадка. — 3 з д. Пилипонн = так називають на Україні не тільки властивих Пилипонів-розкольників, але і пиших Великороссів-Москалів. — 140, 3. Миколай Літній = 9. (22.) мая в память перенесеня мощів сьв. Миколая до Барі в Італії, Зимній (140, 4) = 6. (19.) грудня в день смерти. — 142, 2 з д. волоки = реміщі до звязуваня постолів (ходаків). — 144, 5. кісник = стрічка на кінци коси.

1. **Початок сьвіта.** Первістний надпис був: Адам. (Початок сьвіта.) — 152, 9. медведі = гл. 5. Бог на землі. XIII. стор. 230 (і 11. Медвідь стор. 271). — свині = тамже XXV. ст. 242—3 (і 17. Свиня ст. 274). — коні = 1. Початок сьвіта XXI. ст. 167 (і 5. Коняка ст. 257). — 10. кротц = керціці. Гл. 5. Бог на землі. XVI. ст. 233 (і 16. Кріт ст. 273). — 11. боцян = тамже X. ст. 227 (і 12. Бусель ст. 271). — 12. скойка = черепаха, тамже XX. ст. 238 (і 18. Скойки ст. 274). — камбула = тамже XXXI. ст. 249 (і 19. Камбула ст. 275). — 169, 8 з д. чуть (росс.) = ледве. — 172, 8 з д. треба-

женне дерево = легендарне дерево, мало вид креста, на нім описля розп'ятий був Христос; гл. 5. Бог на землі VIII. ст. 224 (і 7. Хрест ст. 258).

2. Велетні. 172, 4 з д. Були люде великанп = (Всі тогдїшні) люде були велитнями. — 182, 10. веселиця = веселка, дуга. — 4 з д. за травпцю відповідає = травици відповідає. — 183, 8 з д. стеребілась = знищилась, загубилась.

3. Цар Давид. 184, 7 з д. на пропале = на певну страту. — 190, 1. мізинець = наймолодший син.

4. Соломон. 197, 20. гайом гайнувати = марно гайнувати. — 198, 18. сутки (росс.) = доба (24 годп). — 202, 8. копа = 50 копійок. — 205, 8 з д. опирає = опирає ся (як 14, 16 розпукає = розпукає ся), опиняє ся, обертає ся. — 209, 21. не можу = не змагаю, я немічний. — 210, 7. чоботи пасові = з подвійними підощвами. — 211, 3. на крузі = 266, 5.

5. Бог на землі. 217, 12 з д. — 9. Сї верші взятї з коляди, так само 219, 13—16. Та й дальше взяв Руданський деякі верші з різдвяних віршів (220, 19—22 і п.). — 221, 5. лван (церк. росс.) = ладан. — 13. смирна (церк. росс.) = миро. — 228, 18. така робота = таке діє ся. — 229, 4. шеретувати = шротувати, грубо молоти. — 233, 1 з д. кротик = кертичка. — 237, 11. дзвони залзли ся (росс.) = заголосили. — 243, 19. буввани збіває = фалює, бурить ся. — 245, 12 з д. жильний вечір = страстий вечер. — 249, 8. камбула = камбала, належить до риб бокоплавців; тіло єї з боків дуже сплющене, голова так викручена, що обі очі находять ся на однім (правім) боці тіла, а плаває лежачи на лівім боці тіла: через те все виглядає як пів риби, і дпятого називають її також полурибиця.

Додаток = епілог. Сей уступ є лиш в бруліонї, до чистописп Руданський его не взяв, хотя він потрібний яко закінченє того, щб сказане було в „Преслівлю“.

б) в оповідках.

Преслівля. 251, 5. в співах = віршамп. — 9. так, як була розказана = по можности вірно що до змісту, як і що до форми, але не все цілком дословно (п. пр. книжкове вираженє на стор. 259, 6). — 13. дати певний склад = дібрати відповідну віршовану форму. — 1 з д. три частки = Ще варто було б додати й четверту: для коляд; але я думаю, що кождий їх

знає, принаймні хоч початок. *Руданський*. — 352, 8 і 9. Склалась... у нас = не конче у нас: „Сни Богородиці“ є і в інших краях.

1. Оповідки Вакули. 1. Земля. Наша байка за початок землі подібна до байки турецької за початок чоловіка. Турки кажуть, що як Господь хотів сотворити чоловіка, то послав під воду за землею архангела Уриїла, але Уриїл два рази не хотів вносити землі, бо йому жалко було, що буде на світі таке нещасне творіння, як чоловік. Дуже може бути, що наші перейняли її у Кримців і тільки падали свою утвору. *Руд.*

2. Чоловік. 255, 12. Жиди роблять = Треба дивувати ся родючому зміслові нашого люду. Який-небудь жидівський звичай і не то що звичай, а тільки може неохота мочити ручник наумпла його довести початок чортів аж до Галама. *Руд.*

3. Жінка. 256, 8 з д. у всякого чоловіка = Дивно, що й німецькі вчені називали тую гулю *rothm Adami*. *Руд.* (Руданський гадав, тай взагалі за его часів так думано, що всі твори народної словесности суть оригінальні; тепер загально відомо, що народні перекази переходять від одного народу до другого.)

5. Коняка. 257, 1 з д. з тої коняки... наші коні = Як видно, то наші люде не дуже прихильні до коня. В їхніх оповідках кінь почав ся з чорта; по коняч чорти їздять. „Коня проклинає і Бога мати [270-1]. В їхніх приповідках „кінь ворог християнна“; в їх господарстві коні тож само не невні. Ідні тільки козаки дивились на коня, як на свого вірного товариша. *Руд.*

6. Смерть. 258, 6 з д. трп дерева = Як видно, то се з тих книжок, що церква їх нещиро приймає [т. зв. апокрифів], тільки наша людська утвору змінила се. *Руд.*

7. Хрест. 259, 1. „О требаженное...“ = Запевне, що сії слова люде прийняли з церковної пісні: „О требаженное древо, на немъ же распяся Христость, царь и Господь.“ *Руд.*

8. Потоп. 260, 15. пропали носорожці = Доля носорожця чи не доля може того нещасного птаха (*Dinornis Owen*), котрого грубі кости находять в Нових Голендрах [Новій-Зеландії]. *Руд.*

9. Цар Давид. 260, 19. християни = Слово „християни“ у нас теє значить, що і праведний чоловік; і тут запевне треба розуміти не те, щоб Давид був

нехрещений, а те, що він не так жив, як повинен був жити правдивий чоловік. *Руд.*

10. Соломон. 262, 12 з д. женського ключа = Тут я змінив Вакулпні слова, бо дуже були тверді. *Руд.* — 264, 21. мати з сином = Ся пригода щось ніби подібна до пригоди Авесалома з Давидовими жінками. *Руд.* — 265, 22. ложка на два локті = Говорять декотрі, що ніби-то й король, чули вони, робив колісь таку штуку козакам, але не знати, хто у кого вчив ся: чи король у Давида, чи Давид у короля. *Руд.* — 266, 5. такого круга = Бог його знає, що то за круг: Чи не нагадка то за наші клубольоти (аеростати)? *Руд.* — 8. сьв. Петро = В Снівах я змінив сьв. Петра голубом. Нічого не шкодить, що голуб говорить як чоловік, бо далі почуємо, що і раки говорять з Соломоном. Може бути, що народ наш має Соломона за такого премудрого, що для него звісна й нелюдська мова. *Руд.* — 10. і не вернеш ся = Чи-ж не пригадують нам єї слова тої земної грані, за котрою земля тратить свою силу тяготи́ння? *Руд.* — 267, 10 з д. я сам Соломон = Смерть Соломона так розумно змишлена народом, що видить ся, для такого розумного як Соломон і не могло уже бути лучшої смерті як така. *Руд.*

II. Збірки. 1. Підземная риба. 267, 7 з д. Підземная риба = відповідає жидівському Левіяхтанови і може від Ійдів приказка почалась. *Руд.*

2. Ліси. 268, 3. змія = Дивно, що у нас так багато казок за того змія. Чи це був той змій словянським Плутоном? Зрівняйте слова: *земь* і *земля*, *з'мкй* і *земкй*. — ніби дух землі. *Руд.* (Догадки єї хибні.)

3. Місяць. Ся приказка нагадує заневне за дітий Гадамових. *Руд.*

4. Євині дочки. 268, 20. бешиха = недуга: рожка. — „Від його рук... не сушити“ = Сими словами змовляють баби бешихи і на остаток приточують: „Я сему хрещенному, молитвенному рабу божому Н. відмовляю і Тебе, Господа Бога, на поміч благаю.“ *Руд.*

6. Пятниця і Неділя. Сюю приказку я прилучив до потону, бо, правду сказати, трудно до неї було і місця де надібати. *Руд.*

7. Давидові діти. 270, 16. тільки... за Соломона = За Давидових дітий розказувала баба, через того

вона може й не хотіла говорити більше за Соломона. *Руд.*

8. Колос. Сюю приказку я відніс до часу потопа, бо зшморгнути колос з хліба значить погубити усіх людей, а всіх людей погубити Господь раз тільки думав, перед потопом. *Руд.*

12. Бусель. Така-ж сама приказка за бусля є і у Литваків. *Руд.* — 271, 1 з д. бусель = 21, 7.

20. Горобці. 275, 9 з д. на Семена = 1. (14.) вересня. В тій порі летять воробці в ліси для визбирування дорослих вже гусілляниць і інших комах, котрі тогди там численніше являють ся. Через якийсь час забавляють ся в лісах; коли ж поживи стане там менше, вертають назад в селища. Але вертає їх менше, бо багато погибло від хижих птиць і п.

III. Листи. Такі листи, іменно І-ий, Сон пресєв. Богородиці, ходили, і мабуть ще все ходять, також по Галичній, тай не тільки межі руским але і межі польським народом. Я маю у себе такий польський лист, до сего руского дуже подібний. Тільки написано в нїм між иншим, що *кто modlitwę przy sobie będzie nosił, sto dni odpustu dostąpi*; а на кінці: *Ta modlitwa od Ojca św. Benedykta III. królowi Augustowi przysłana była roku 700.*

1. Сон пресєв. Богородиці. 276, 3 з д. послав його = се-б то отсей лист.

2. Наука Господня. 278, 15. для учти = щоби учтити, для ушанованя.

3. Пятниці. Пятниці хоч і не ввійшли в мої думи, але як вони записані у людпй разом з „Наукою“ і „Сном“, то і я їх не відділяю. *Руд.*

Б. Цар Соловей.

В царі Соловею треба очевидно видіти і розуміти славянського праотця, в царевичі Пастуху з чарівною дудкою музикальний нарід ческий, в Мисливім з поляни Поляків, в царівні Злотокрилії Русь-Україну, а в одновірнім з нею Причепі Москалів. Після того треба розуміти і поодинокі часті казки, н. пр. в гусаку, котрого снік живого пан-отець (320, 16), годі не пізнати ческого Гуса, в жпті та кнью (339, 13 і 14) коло степену Житомир з Києвом, в сходицах Злотокрилої і Причепи у пона на сьвяченім зустріч України і Москви на спільнім релігійнім ґрунті, і т. п.

Часть I. 280, 8 з д. стіль = стеля. — 281, 8 з д. гóрів = гір. — 283, 7. дужка (дуга) = каблучка. — обичайка = обвідка (у решета, сита і т. п.). — 286, 17. вдруг = 86, 19.

Часть II. 300, 2. кримка = шапка з кримських ба-
раців. — 3. чугунний = з литого желіза. — 303,
10 з д. відро = $\frac{1}{40}$ бочки або 10 кварт. — 3. око
= 3 кварта. — 304, 1. бляшанка = півкварті (?). —
2. бичок = кватирка (?). — 3. часовий = стражник,
член прибічної стражи. — 310, 8 з д. убрус = обрус,
скатерть. — 319, 13. Турок Москву воювати =
пор. в II-ім томі вірш „Війна“ межі приказками про
попів.

Часть III. 340,9 — 341,12. На що-ж думи...
чорні хмарн? = 9,8—10,6.

В. Старочеські співи.

Передмовка. Віднайдене незнаних перше староческих співів і пам'яток чеським поетом і ученим Вячеславом Ганкою в роках 1816—1849 зробило велике і загальне вражене не тільки у Чехів але і в цілій Славянщині а також по-за нею. О них багато писано і перекладано їх майже на всі європейські мови, на руску особливо Маркіян Шашкевич в Галичині і Руданський в російській Україні. Але декотрі визначні лінгвісти вже від-разу не вірили в правдивість будім-то віднайдених рукописів, особливо Кральовдвірської і Зеленогірської, а хотя они мали і багато оборонців, вкінці таки самі чеські учені найбільше причинили ся до виказаня, що ті рукописи були в національних цілях зручно підроблені.

Руданський не знав добре чеської мови, диятого переклад его не все єсть вірний.

1. Олодра і Боліслав. 374, 10. мито (чеське mýto) = розчищена поляна в середині ліса. — 4 з д. коло ліса = тепер на тім місці тільки Стругів видно, а того ліса ані сліду. *Руд.*

3. Ярослав. 379, 9. зумруд = ізумруд (церк., рос.), смарагд. — 381, 7. броня = зброя, панцир. — 7 з д. забора = перемога, побіда. — 383, 7. батова = ватага, загін. — 10. наснів = наспів. — клади = колоди. — 22. згага = жажда, спрага. — 384, 9. з оналу = з горяча. — 385, 2. натіки = напори, набіги. — 13. тул = сагайдак.

4. **Чмир і Власлав.** 387, 7. щит двузубий = Думають, що то був щит з такими острими розсохами, щоб, готуючись на ворога, можна було його утикати в землю. *Руд.* — 13. дідина = дідиана, дідівщина. — 7 з д. тімя (гори) = верх, шпиль. — 389, 8 з д. скала край дороги = Думають, що то була гора Промолан. *Руд.* — 391, 16. луна = В рукописі стоїть Tras і його приймають за власне імя. *Руд.*

5. **Людися і Любір.** 393, 4. уроди = рід, уродження. — 5. їде = їджене, їда. — 12 з д. посади ставлять = строять ся до сідання, ладять сидження. — 394, 11. Серпось = в чеськім Серпощ, так само у Руданського Людися замість Людша, Рубось зам. Рубош і т. д. — 16. небору = неборака [?]. — 21, 22. Спрося, Спрось = Серпося, Серпось.

6. **Забій, Славій і Людко.** 396, 2 з д. низче ступає = Тодішні співаки, як співали співи, то чи стояли чи сиділи, а вже, було, низче тих, кому вони співали. *Руд.* — 1. на струнах смутних = В рукопису струмент називається varyto, щось подібне до нашої кобзи. Слово ж varyto пригадує грецьке βάρυτον. *Руд.* — 13. їдну лиш дружинну = Давні Чехи мали по кілька жінок. *Руд.* — 14. з Весня по Морану = Весною у Чехів називалась богиня весня (jara) і молодости, а потому і сама весна і молодість: а Мораню (Morana, mogena, mogina, щось подібне до нашого „мора“) звалась богиня зими і смерті, а по тому і сама зима і смерть. У Чехів і тепер є поговорка: Protí Morěně není koghěne, по нашому: против мари нема кари. *Руд.* — 9 з д. Люмір = давній співак-віщун. *Руд.* — 398, 21. королю спротпв = против короля. — 22. на гору = Трудно сказати, що то була за гора. На правім боці Лаби могла бути Бездїзь (Pösigg), а на лівім Промолан (Donnersberg) край Мленова. *Руд.* — 399, 15. піднебісько = піднебесь.

7. **Збигонь.** 403, 14. в ярі = в ярости. — 404, 6. співає = в чеськім (і у М. Шашкевича) сшляє (сшляла).

8. **Китяха.** Сю пісню, як і 9. Ягоди, 10. Одень, 11. Рожа передожив також Костомаров. У Костомарова є заголовок „Квітка“ (у М. Шашкевича „Китиця“).

13. **Сирота.** 408, 15. милетинські = Милетини [се] замок в Биджівськім повіті. Були колись і князі Милетинські. *Руд.*

15. 3бір. (У М. Шапкевича заголовок: Сойм.) — 409, 3 з д. з наймитами, шляхтою, панами = По рукопису: chodí s kmetní, s lechy, vládykami. Слово „кмет“ часом значило селянина, як і тепер у Поляків; часом кметом називався близький до князя чоловік, а часом, як в співі „Людися і Любір“, значило і всякого пана. Слово „лех“ значило шляхтича, а слово „владика“ значило такого шляхтича, що має кусок своєї землі. *Руд.*

16. Любусин суд. 410, 12. на кривій Отаві = Отава чи Вотава то річка в полудневих Чехах. В Отаві доволі золотого піску, через те то і недалечке від неї місто називається Пісок (Pisek). Отава вливається в Вілтаву коло міста Дзвікова (Klingenberg). *Руд.* — 14. на Радбузі = Радбуза коло Пільзена вливається в Мезу, а Меза, назвавшись далі Берункою (Beraun), вливається в Вілтаву коло самої Праги. Там ще досі розказують люде за суверечку двох братів (Свобода). *Руд.* — 18. над трома ріками = Декотрі, думаючи, що Чехи вийшли із Славонії, кладуть, що ті три ріки були: Драва, Раба і Дунай; другі же, що мають Чехів за прибувців із Білих Хорватів від Карпатських гір, видять в тих ріках Впелу, Одру і Лабу, або Гран, Ваг і Мораву. *Руд.* — 3 з д. Любиця = коло Подібрад. *Руд.* — 1. гір Доброславських = Доброславські горби мають за місце, де тепер і стоїть Králový Hradec (Königgrätz). *Руд.* — 411, 2. гір Крехонешьких = Керконоші (Riesengebirge). Казка за Трута, що поборов змія (дракона), і до сього часу жне в народі. На печаті міста Трутнова стоїть також дракон. *Руд.* — 4. Камінного мосту = За Камінний міст спомінає й грамота князя Спішигніва Лютомірецькому збору 1057. року. Але де був той міст, трудно показати. *Руд.* — 6. Сазави = Сазави витікає з полудньових Чехів і коло Праги вливається в Вілтаву. *Руд.*

З М І С Т.

	СТОРОНА
Стефан Руданьский	3

I. Поезії ліричні.

✓1. До моїх дум	9
2. Сиротина я безродний	10
✓3. Ти не моя	11
✓4. Мене забудь	—
5. Чорний кольор	12
6. Не дивуйтесь, добрі люде	13
7. Зозуля	14
✓8. Повій, вітре, на Україну	15
9. Над коліскою	17
10. Могіла	19
✓11. Серенада	22
✓12. Ой чому ти не літаєш	—
13. Пісня Хмельницького	23
14. Тільки-м родилась, злая недоля	24
✓15. Хлопці-молодці	25
16. Студент	26
✓17. Калино-малино	28
18. Псалом 136	29
✓19. Голубонько-дівчинонько	31
✓20. Козаче-голубче	32
21. Не згадаю гадки	34
✓22. Ой вийду я у садочок	36
23. (До України)	37
✓24. Богдай тебе	38
25. Полюби мене	39
26. Гей, бики!	40
27. До дуба	41
✓28. Голе, голе моє поле	43
✓29. Згадай мене, мила	44
30. Пяниця	45

	СТОРОНА
31. Наука	47
32. Моя смерть	50
33. Звела мене не біда	52
34. Ластівка	53
35. Ніч-у-ніч	54
36. Сня	55

II. Оповідки.

1. Два трупи	56
2. Вечерниці	61
3. Опир	65
4. Хрест на горі	74
5. Розмай	84
6. Люба	89
7. Заклята дочка	102
8. Безнадія	104
9. Тополя	112
10. Верба	123
11. Купці	127

III. Легенди і гісторія.

А. Байки сьвітової а) в співах.

Преслівля	134
1. Початок сьвіта	145
2. Велетні	172
3. Цар Давид	184
4. Соломон	191
5. Бог на землі	216
[Додаток]	250

б) в оповідках.

Преслівля	251
I. Оповідки Вакули. 1. Земля	252
2. Чоловік	254
3. Жінка	256
4. „Боже помагай!“	257
5. Коняка	—
6. Смерть	258
7. Хрест	—
8. Потоп	259
9. Цар Давид	260
10. Соломон	262

	СТОРОНА
II. Збірки. 1. Підземная риба	267
2. Ліси	268
3. Місяць	—
4. Євині дочки	—
5. Велитні	—
6. Пятниця і Неділя	269
7. Давидові діти	—
8. Колос	270
9. Жуйка	—
10. Каня	271
11. Медвідь	—
12. Бусель	—
13. Багатий вечір	272
14. Плугатар	273
15. Коли смерть?	—
16. Кріт	—
17. Свиня	274
18. Скойки	—
19. Камбула	275
20. Горобці	—
21. Крашанки	—
III. Листи. 1. Сон Пресвятої Богородиці	276
2. Наука Господня	277
3. Пятниця	278

B. Цар Соловей.

Часть перша	280
Часть друга	299
Часть третя	322
Часть четверта	345

B. Старочеські сніви.

Передмовка од перекладача	370
1. Олодра і Боліслав	374
2. Бен-Германів	375
3. Ярослав	378
4. Чмир і Власлав	386
5. Людися і Любір	392
6. Забій, Славій і Людко	396
7. Збигонь	402
8. Китяха	404
9. Ягоди	—

	СТОРОНА
10. Олень	406
11. Рожа	407
12. Зозуля	408
13. Сирота	—
14. Жайворонок	409
15. Збір	—
16. Любусян суд	410
17. Пісня під Вишеградом	413

Приписки.

I. Доповнення.

1. Гей-гей, воли	414
2. До дядька Прохора Коваля	415
3. Край печери два дубочки	416
4. Байки світові: а) Пятниця і Неділя	437
б) Соломон	438
в) Водохреці Христові	438

II. Пояснення.

I. Поезії ліричні	439
II. Оповідки	441
III. Легенди і гісторія	442

Портрет Ст. Руданського	8
-----------------------------------	---

Помічені помилки друкарскі.

НА СТОР.	В СТРІЦІ	НАДРУКОВАНО	МАЄ БУТИ
17.....	7.....	дрімаю	здрімаю
23.....	3 з д. . .	Хмельницького . . .	Хмельницького
100.....	10 з д. . .	люба	Люба
102.....	5.....	Красне	Каменець-Под.[?]
104.....	16.....	Пропущена дата: 3. IV. 1858.	
173.....	5.....	люде-великани . .	люде — великани
190.....	12.....	Иосип.	Йосип
192.....	3.....	Так	Тай
255.....	15.....	Поглянув	Поглянув
262.....	1 з д. . .	мізинїї	мізинний
263.....	9.....	мізинїї	мізинний
278.....	8 з д. . .	Пятниця:	Пятницї
285.....	4 з д. . .	свѣтять	свѣтять
303.....	1 з д. . .	3.кварті	3 кварта
371.....	17.....	розказуєть-ся . .	розказуєть-ся

Руска Лисьменність.

Від мая 1904-ого року розпочав я, по давньому мому задушевному бажанню, видавати **бібліотеку руских класиків**, се-б то твори найзнаменитших наших писателів, під назвою »Руска Письменність« — після отсих засад: 1) щоби видати твори веїх наших найзнаменитших писателів (окрім живючих ще), почавши від Котляревського а скінчивши на Конєвкїм, по можности в повнотї, о скілько лиш мають літературну та не часову але й тривкійшу вартість; 2) щоби подані були при кождім авторі его портрет і коротка життєпись та річеві і язикові поясненя для легшого розумїня; 3) щоби по-при сїй популяризаторській цілі мати на оці також ціль наукову, отже давати текст критично провірений зо старанною корректою, в пляновім розкладї, з доданем в приписках незнаних а важнійших подробиць, і т. п.

Від 15. мая 1904. до 30. сїчня 1913. року вийшли :

1) Твори Івана **Котляревського**, Петра **Артемовського-Гулака**, Євгенія **Гребінки**, II-ий наклад 1908. року в 4000 примірників. (I-ий наклад в 3000 прим. з 1904. р. розкуплений.) Сторін 536.

2) Твори Григорія **Квітки-Основяненка**, два томи. I-ий том II. наклад в 5000 примірників 1912, сторін 544. (I-ий наклад в 4000 прим. з 1904. р. розпроданий.) II-ий том 1905, стор. 552 розпроданий, новий наклад друкує ся.

3) Твори **Маркіяна Шашкевича**, Якова **Головацького**, Миколи **Устияновича**, Антона **Могильницького**. 4000 прим. 1906. Стор. 624 (розпродані).

4) Твори Амврозія **Метлинського** і Миколи **Костомарова**. 3000 прим. 1906. Стор. 496 (розпродані).

5) Твори Тараса **Шевченка**, третє виданє, поправлене і розширене, в двох томах: 10.000 прим. 1912. Сторін I-ий том 552. II-ий том 544. (Друге виданє в 5000 прим. 1907., сторін I. том 544, II. том 532, розкуплені в році 1911.)

6) Твори Пантелеймона **Куліша**, в 6-ох томах: 5000 прим. I. том 1908, стор. 504; II. т. 1909, стор. 560; III. т. 1909, ст. 576; IV. т. 1909, ст. 528; V. т. 1910, ст. 560; VI. т. 1910, ст. 700.

7) Твори Леоніда **Глібова**, Ксенофонта **Климовича**, **Володимира Шашкевича**. 5000 прим. 1911. Стор. 580.

8) Твори Олексі **Стороженка**, 5000 прим., 1911, стор. 592.

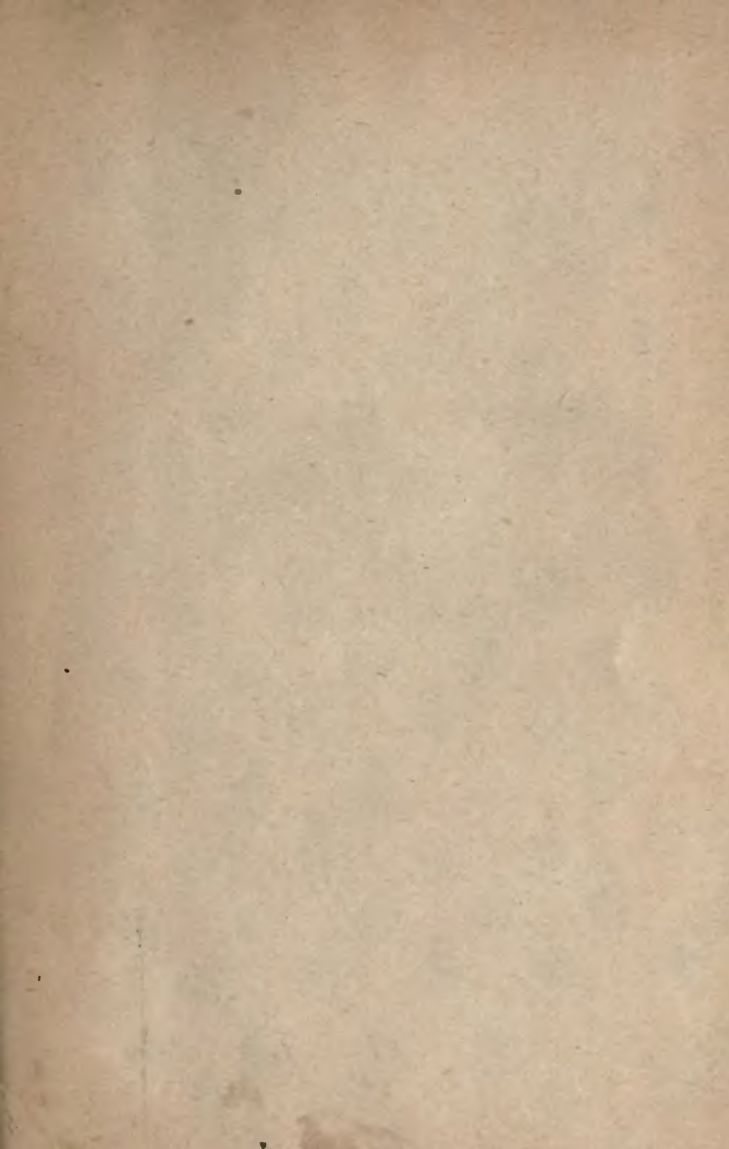
9) Твори Ізидора **Воробкевича**, 5000 прим., в 3-ох томах. I. том 1910, ст. 420; II. т. 1911, ст. 412; III. т. друк кінчить ся.

10) Твори **Степана Руданського** в 3 томах: 5000 прим. I. том 1912, сторін 456. II. том друкує ся.

Ціна кожного тому: в звичайній оправі 1 К 60 с, в красній оправі 2 К.

У Львові 30. січня 1913.

Юл. Романчук.

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
